

บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

โดย

นางสาวสุวณีย์ ตั้งวิเศษชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารนิพนธ์ฉบับนี้

เป็นส่วนประกอบการศึกษาตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

พุทธศักราช 2531

ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ใต้นับสารนิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนประกอบการศึกษา ตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต(โบราณคดี)

.....

หัวหน้าภาควิชาโบราณคดี

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

..... กรรมการ

..... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์

.....
วันที่ ๕ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖
.....

วันที่ ๕ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

คำนำ

สังคมไทยเรานั้นถึงแม้จะใคร่เชื่อว่าเป็นสังคมพุทธ แต่ก็ปรากฏว่า
ได้รับคติความเชื่อบางประการจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย โดยเฉพาะองค์
พระมหากษัตริย์และราชสำนัก ก็ปรากฏให้เห็นจากบทบาทของพราหมณ์ในการ
พระราชพิธีและโบราณราชประเพณีต่าง ๆ ที่มีอยู่มาจนทุกวันนี้

พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งคณะพราหมณ์ประจำราช-
สำนักขึ้นเพื่อพราหมณ์จะได้อำนาจใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทและปฏิบัติบูชาต่อพระ-
องค์ผู้ที่พราหมณ์ปฏิบัติคือพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งนี้เนื่องจาก
พราหมณ์เป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ดังนั้นเมื่ออิทธิพลวัฒนธรรมศาสนา
พราหมณ์-ฮินดูได้แพร่เข้าไปถึงราชสำนัก พระมหากษัตริย์จึงทรงรับพราหมณ์เข้า
มาประจำในราชสำนัก ก็ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ครั้งราชสำนักสุโขทัย และคงอยู่
สืบมาจนถึงราชสำนักรัตนโกสินทร์

สารนิพนธ์ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการศึกษาวิชา บ.บค.417
สารนิพนธ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) หวังว่า
คงจะมีประโยชน์บ้างสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับพราหมณ์ ทั้ง
นี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุวันที ตั้งวิเศษชน

19 พฤษภาคม 2532

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ คงจะไม่บรรลุสัมฤทธิ์ผลด้วยดี หากมิได้รับความ
ร่วมมือและความช่วยเหลือจากบุคคลต่าง ๆ ดังนี้คือ

พระครูวามเทพมุนี และอาจารย์พเยาว์ นาคเวก ที่รับเป็น
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ถวายทอดความรู้ ให้คำปรึกษาแนะนำและข้อวินิจฉัย
ต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

พ่อและแม่ บุพการีผู้อบรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่เยาว์วัยและให้โอกาสลูก
ได้ศึกษาต่อจนถึงระดับอุดมศึกษา เป็นกำลังใจและกำลังทุนทรัพย์สำหรับการทำ
สารนิพนธ์ฉบับนี้

ครูอาจารย์โรงเรียนสตรีวุฒศึกษาและโรงเรียนศึกษานารี รวม
ทั้งอาจารย์คณะโบราณคดี ซึ่งไม่สามารถจะออกนามในที่นี้ได้ทั้งหมด ที่ได้ประ-
สัทธิประสาทวิชาความรู้ สอนสั่งสอนจนประสบความสำเร็จถึงขั้นนี้

อาจารย์เศวต ชนประสิทธิ์ อาจารย์เสนอ ศุกรเกษม อาจารย์
บุหลง ศรีกนก ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำสาร
นิพนธ์ฉบับนี้

คณะพรหมมณที่เทวสถาน(โบสถ์พรหมมณ) ที่ให้ความร่วมมือเมื่อครั้ง
ได้เขียนถ่ายภาพการพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายที่เทวสถาน

คุณสุภาภรณ์ ทั้งวิเศษชน คุณพรสุภา เขียวชาญพานิชย์ คุณ
พรพรรณ นกพุม คุณภาณุมาศ ทองโสภิต คุณวันเพ็ญ พงษ์เสถียรศักดิ์ คุณ
สุภาพร พรคำเนินสวัสดิ์ และคุณอัมพร ท.วัฒนผล ที่เป็นกำลังใจและห่วงใย
ผู้เขียนมาโดยตลอด

ผู้เขียนรู้สึกทราบบ้างในพระคุณและความอาทรของทุกท่าน โดยขอถือ
โอกาสนี้กราบขอบพระคุณและขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญภาพประกอบ	จ
บทนำ	1
บทที่ 1 ประวัติความเป็นมาของพราหมณ์	6
ความหมายของคำว่า"พราหมณ์"	6
พราหมณ์และบทบาทของพราหมณ์ในอินเดีย	9
พราหมณ์และบทบาทของพราหมณ์ในไทย	24
ตระกูลพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น	38
บทที่ 2 ราชสำนัก	40
ความหมายของคำว่า"ราชสำนัก"	40
สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น	46
บทที่ 3 หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น	44
พระหลักเมือง	48
เทวสถาน	50
เสาชิงช้า	51
บทที่ 4 บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น	53
พระราชพิธีเพื่อความป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ	
พระบรมวงศ์และองค์พระมหากษัตริย์	
- พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	54
- พระราชพิธีครองสรองโสกันต์	60

พระราชพิธีเพื่อความป็นสวัสดิมงคลแก่ประเทศชาติและ
ประชาชน

— พระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนาขวัญ 62

— พระราชพิธีศรีสัจปานกาล 64

พระราชพิธีเพื่อแสดงกตัญญูธรรมและรำลึกในพระมหากรุณา
ธิคุณของบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าและพระบรมราชบุพการี

— พระราชพิธีสัสมัจฉน ฉินทร 67

พระราชพิธีเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

— พระราชพิธีจองเปรียง 69

— พระราชพิธีกะติเกบา 71

— พระราชพิธีศรียัมปวาย-ศรีปาย 73

บทสรุป มหัทธยาลัยศีลปากร สงวนลิขสิทธิ์ 79

บรรณานุกรม

ภาพประกอบ

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่

หน้า

1	คณะพราหมณ์ประจำราชสำนัก คณะประกอบพระราชพิธี ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	8๑
2	จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 1 ในพระอุโบสถวัดพระ เชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร(วัดโพธิ์) แสดงถึงกลุ่มพราหมณ์ที่อยู่ร่วมกับสามัญชนในสังคมไทย	9๐
3	พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช(รัชกาลที่ 1)	91
4	พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน ภาลัย (รัชกาลที่ 2)	92
5	พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า- อยู่หัว (รัชกาลที่ 3)	93
6	คัมภีร์พระเวทเล่มใหญ่.....	94
7	คัมภีร์พระเวท 4 เล่ม ซึ่งพราหมณ์ใช้อ่านในการพระ- ราชพิธีต่าง ๆ	94
8	พระครุพราหมณ์กำลังประกอบพิธีที่โรงพิธีพราหมณ์....	95
9	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสดม- ธากิเษก ที่มณฑลพระกระยาसन.....	96
10	พระมหาราชครุพราหมณ์ถวายน้ำเทพมนต์จากพระเศว เบญจคัพภ์ แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลป้จ- จุบัน ที่มณฑลพระกระยาसन.....	97
11	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งภัทรบิรุ	

	พระมหาราชครูพราหมณ์ถวายพระเวท เพื่อเปิดประตู ไกรลาสอัญเชิญพระเป็นเจ้าลงมาสถิตย์ในองค์พระ— มหากษัตริย์.....	98
12	พราหมณ์ถวายเครื่องสรีรราชกกุธภัณฑ์ ในภาพนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงรับ พระแสงขรรค์ชัยศรี.....	99
13	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำจากพระเศว ทกษิไณทก ตั้งสัตยาธิษฐานที่จะทรงเป็นธรรมิกราช...	100
14	เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อันประกอบถวายพระมหาพิชัย มงกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี ขารพระกร พระแสงจามรี พิศณุโลกวิชนีและฉลองพระบาท.....	101
15	พระราชพิธีลงสรงเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว)	102
16	พราหมณ์ขณะประกอบพระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนา ขวัญ.....	103
17	การเสวยทวยอาหารพระโค.....	103
18	ประธานพระครุพราหมณ์เท้าน้ำสาบาน ขณะประกอบ พระราชพิธีถอนน้ำพระพิพัฒน์สัตยา.....	104
19	ประธานพระครุพราหมณ์ผูกพรต.....	105
20, 21	เครื่องสักการะที่จัดเตรียมสำหรับถวายพระอิสริวใน พระราชพิธีตรียัมปวาย—ตรีปวาย.....	106
22	ประธานพระครุพราหมณ์แกว่งคันประทีปบูชาพระอิสริวที่ โบสถ์พระอิสริว ในวันขึ้น 6 ค่ำเดือนยี่.....	107

23	พราหมณ์ประกอบพิธีบูชาที่เกยวัคสุทัศน์เทพวราราม..	106
24	พราหมณ์ประกอบพิธีบูชาที่เสาชิงช้า.....	107
25	คณะพราหมณ์เป่าสังข์ระหว่างการประกอบพิธีบูชาที่ เสาชิงช้า.....	110
26	ประธานพระครูพราหมณ์สร้างน้ำเทพมนต์ที่กระถางครู ซึ่งเป็นกระถางที่เคยใช้ในพิธีโล้ชิงช้า.....	111
27	ประธานพระครูพราหมณ์แกว่งคันประทีปและสั่นกระถิ่ง บูชากระถางครู.....	112
28	ลักษณะการตั้งนางกระถางที่นอกโบสถ์.....	113
29	ลักษณะการตั้งนางกระถางโดยมีราชวัติครุฑล้อมรอบ.....	114
30	ประธานพระครูพราหมณ์เจิมที่นางกระถาง.....	115
31	ประธานพระครูพราหมณ์แกว่งคันประทีปบูชาพระนาง คงคา.....	116
32	ประธานพระครูพราหมณ์เชิญนางกระถางขึ้นจากหลุม ในวันขึ้น 11 ค่ำเกื่อนยี่.....	116
33	ประธานพระครูพราหมณ์อ่านเวทเปิดประตูวิมล ไกรลาสที่โบสถ์พระนารายณ์.....	117
34	ประธานพระครูพราหมณ์สวดเวทเปิดประตูวิมล ที่โบสถ์พระนารายณ์ ในพระราชพิธีศรีปวาย วันแรม 2 ค่ำเกื่อนยี่.....	118
35	พราหมณ์คู่สวดยืนเรียงแถวหน้ากระถาง สวดมนต์ (สวดโบสถ์) ที่โบสถ์พระนารายณ์.....	119

36,37	ประธานพระครูพราหมณ์กระทำอาคมวิสุทธิ.....	120
38	พราหมณ์คู่สวดยืนแถวเรียงหนึ่ง (ตอนลึก) สวคุมุไรย (สวคโบล) ที่โบสถ์พระอิศวร.....	121
39	พราหมณ์คู่สวดยืนแถวเรียงหนึ่ง สวคุมุไรยที่โบสถ์พระ นารายณ์.....	121
40	ประธานพระครูพราหมณ์แถวคันประทีปบูชาบรมหงส์	122
41	พราหมณ์เหยียบบัพพโตก่อนจะเชิญเทวรูปประทับที่ บรมหงส์.....	123
42	พราหมณ์เชิญเทวรูปประทับยังบรมหงส์.....	124
43	พระครูพราหมณ์อ่านพระเวทชำหงส์.....	125
44	พราหมณ์ไกวเปลหงส์.....	125
45	อุปกรณ์เครื่องใช้ในการประกอบพิธีคักจุก ซึ่งจัดขึ้น เมื่อวันแรม 6 ค่ำเดือนยี่.....	126
46	เด็กที่เข้ารับการคักจุกมานั่งพร้อมกันเพื่อรับศีลจาก พระสงฆ์.....	127
47	พราหมณ์ทำการคักจุกให้แก่เด็ก ๆ.....	127
48	ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แสดง ให้เห็นลักษณะการโล้ชิงช้าในพิธีโล้ชิงช้าที่หน้าเทว- สถาน.....	128
49	นาฬิกาลูกตุ้มโล้ชิงช้า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี ตรีโยมปวาย.....	129

บทบาทของพรานหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีว่าชนบทรหมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของไทยที่ส่งสมกันมาแต่อดีตนั้น มีอิทธิพลทั้งของพุทธศาสนาและศาสนาพรานหมณ์-ฮินดูที่รับมาจากอินเดียแต่โบราณเข้ามาเกี่ยวข้องและปะปนกันอยู่จนยากที่จะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด อาจกล่าวได้ว่าพุทธกับไสยศาสตร์เกี่ยวเป็นเชือกเส้นเดียวกัน หรือเรียกว่า "พุทธกับไสยยอมอาศัยกัน" ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาพรานหมณ์-ฮินดู ไม่ว่าจะเป็นทางค่านิยมความเชื่อ รูปแบบและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนตัวบุคคลคือพรานหมณ์นั้น ล้วนมีความสำคัญในสังคมไทยไม่น้อยโดยเฉพาะในราชสำนัก

องค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์กษัตริย์แห่งราชสำนัก กล่าวคือ ทรงเป็นศูนย์รวมและทรงประกอบถวายพระราชอำนาจในวัฒนธรรมทั้งปวงที่แวดล้อมพระองค์ ราชสำนักจะคงอยู่มีไภยภาพปราศจากพระมหากษัตริย์อันเป็นองค์พระประมุขของชาติ สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพรานหมณ์-ฮินดู ทั้งนี้เนื่องจากพิธีกรรมนั้น ๆ เอื้อต่อการใช้อำนาจปกครองของพระองค์ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้พระองค์ดำรงอยู่ในฐานะสูงสุดแห่งการยอมรับของเหล่าชนชั้นวรรณะ พรานหมณ์ประกอบพิธีอันเป็นการเชื่อมโยงแนวความคิดตลอดจนความเชื่อในศาสนาซึ่งเป็นลักษณะของนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรมจึงกล่าวเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในราชสำนักของไทยด้วย

พรานหมณ์มีหน้าที่สำคัญในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เป็นที่ปรึกษาราชการขององค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายและเป็นผู้พิพากษาคณะการในนามของพระมหากษัตริย์ จากหลักฐานทางโบราณคดีเท่าที่พบ สันนิษฐานว่าบทบาทของพรานหมณ์ในราชสำนักคงจะเริ่มตั้งแต่ครั้งราชสำนักสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงราชสำนักรัตนโกสินทร์ จนทุกวันนี้ก็ยังคงมี

พราหมณ์ประจำราชสำนักสืบเนื่องให้เห็นอยู่

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น" นี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ซึ่งเน้นเฉพาะรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พุทธศักราช 2325 จนถึงพุทธศักราช 2394)
2. เพื่อรวบรวมหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น
3. เพื่อศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ที่มีต่อราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยเน้นพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพราหมณ์

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาจะเน้นกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ในพระราชพิธีต่าง ๆ ของทางราชสำนักเฉพาะรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1 : พุทธศักราช 2325) เรื่อยมาจนถึงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3 : พุทธศักราช 2394) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่บทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ในราชสำนักยังคงดำเนินอยู่สืบมาจากราชสำนักสุโขทัยและราชสำนักอยุธยา ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีมีช้กเงินเพียงพอ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาบทบาทของพราหมณ์ที่มีต่อสังคมไทยโดยส่วนรวมในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ กันต่อไป

วิธีการค้นคว้าและการดำเนินการศึกษา

สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นลักษณะการศึกษาแบบพรรณนาและวิเคราะห์ แบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นแรก ค้นควารวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลประเภทเอกสาร (Documentary

1-1a) ไม่ว่าจะเป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Document) ซึ่งได้แก่ พระราชพงศาวดาร และจดหมายเหตุ เป็นต้น และเอกสารชั้นรอง (Secondary Document) ซึ่งได้แก่ หนังสือและงานค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ ของนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และข้อมูลที่ไ้จากการสัมภาษณ์สอบถามพระครูวามเทพมุนี อาจารย์แสนอศุกรเถียร อาจารย์บุหลง ศรีกนก และคุณเสวก ชนประสิทธิ์

2. ขั้นที่สอง จัดเรียงและศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

3. ขั้นที่สามอันเป็นขั้นสุดท้าย คือเรียบเรียงข้อมูลสรุปผลการศึกษา

ในรูปของความเรียง

สำหรับแหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ

1. หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

2. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

3. หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. หอสมุดสยามสมาคม

5. เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษารั้ครั้งนี้ มีศัพท์ที่ใช้ในหัวข้อซึ่งสมควรให้คำจำกัดความ ดังนี้

1. บทบาท พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายโดยปริยายว่า "การทําคานหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู"¹ ซึ่งตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า "role" : person's task or duty in an undertaking² (แปลว่า ภาระหรือหน้าที่ของบุคคลในการงาน)

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 681.

²A.G. Hornl., Advanced Learner's Dictionary of Current English, (London : Oxford University, c 1974), p. 750.

2. พราหมณ์ หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวฮินดูในประเทศอินเดีย ไก่พอยพเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่สมัยโบราณและสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน พราหมณ์เป็นผู้ที่ถือเพศนักบวช ไวกัมยาวชวคเป็นมวยผมที่ท่ายทอยและนุ่งขาวห่มขาว เป็นผู้สร้างไวซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

3. ราชสำนัก ตามรูปศัพท์แล้วเป็นคำที่มาจากคำว่า "ราช" ซึ่งแปลว่าพระเจ้าแผ่นดิน¹ สมาสกับคำว่า "สำนัก" ซึ่งแปลว่า ที่อยู่อาศัย² รวมแล้วหมายถึง ที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ในที่นี้จะขอใช้คำว่า "ราชสำนัก" ในความหมายถึงวัฒนธรรมที่แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะรวมความตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ไปจนกระทั่งถึงพระราชประเพณีต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในกฎหมายเทียรบาล

ข้อจำกัดของการศึกษา

ในการศึกษาถึงบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น³ นี้ มีข้อจำกัดบางประการคือ

1. โดยความจริงแล้ว พราหมณ์มีบทบาทอย่างมากในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ปรากฏว่าหลักฐานประเภทเอกสารชั้นต้นนั้นมีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้น้อยมาก การศึกษาจึงต้องอาศัยการอ้างอิงจากเอกสารชั้นรองเป็นข้อมูลส่วนใหญ่

2. นอกจากคานหลักฐานประเภทเอกสารชั้นต้นดังกล่าวแล้วยังมีข้อจำกัดคานภาพประกอบ ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาการศึกษาถึงบทบาทของพราหมณ์นั้นอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พุทธศักราช 2325 - 2394) อันเป็นช่วงเวลาที่ยังมีการถ่ายภาพจากชาติตะวันตกยังไม่ได้รับการแพร่หลายใน

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, เรื่องเดิม, หน้า 681.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 305.

ประเทศไทย หลักฐานประเภทภาพที่มีอยู่ในสมัยนั้นเห็นจะไค้แก่ ภาพจิตรกรรม ฝาผนัง ซึ่งภาพพราหมณ์ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังนั้นมีจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับพราหมณ์มีบทบาทในราชสำนักสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้ภาพประกอบหายเลือนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงต้องใช้ทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ ตลอดจนกับภาพถ่ายที่บันทึกภาพในปัจจุบัน

3. ระยะเวลาในการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลและสรุปผลการศึกษา มีจำกัดเพียงประมาณ 5 เดือนเท่านั้น การศึกษาวิเคราะห์จึงเป็นไปอย่างไม่ เต็มที่นัก อาจทำให้มีข้อบกพร่องและทำให้ผลการศึกษาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาเรื่องนี้ มีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้
คือ

1. จะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถี่ถ้วนและถูกต้องในบทบาทของพราหมณ์ ที่มีต่อราชสำนักรัตนโกสินทร์
2. จะทำให้ทราบถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับพราหมณ์ใน ราชสำนักรัตนโกสินทร์
3. จะทำให้ทราบว่าพราหมณ์ต้องปฏิบัติตนและมีหน้าที่อย่างใดใน พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์
4. เป็นการประมวลเรื่องราวและหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง กับการพราหมณ์ให้รวมไว้ด้วยกัน
5. เป็นประโยชน์ในทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือข้อคิด แก่ผู้ที่สนใจจะทำการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ในโอกาสต่อไป

บทที่ 1

ประวัติความเป็นมาของพราหมณ์

ความหมายของคำว่า "พราหมณ์"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้ความหมายไว้ว่า "พราหมณ์(คานาม) : คนในวรรณะที่ 1 แห่งสังคมฮินดู ซึ่งมี 4 วรรณะ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร, ผู้ที่ถือเพศไถ่ตน บ่งชาวหมขาว (บาลี ; สันสกฤต)"¹ คำว่า "พราหมณ์" ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Brahman หรือ Brahmin ซึ่ง Webster's Dictionary² ให้ความหมายไว้พอสรุปได้ว่า "พราหมณ์ หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งที่อ้างว่าตนเองถูกสร้างมาจากพระโอษฐ์ของ พระพรหมซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งในครีมูติ³ และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือใน หนุมานฮินดูว่าเป็นผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้ในเรื่องของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตลอดจนเป็นผู้ที่สามารถเผยแพร่ความรู้ทางศาสนานั้นให้แก่ผู้อื่นได้ นอกจากนี้ พราหมณ์ยังได้รับการยกย่องให้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ใคอีกด้วย"

ปรีชา นุ่นสุข ให้ความจำกัดความไว้ว่า "พราหมณ์ หมายถึง ชาวฮินดูที่ถือปฏิบัติตามลัทธิศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในคาบสมุทรอินเดีย มาตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน กรณีในประเทศไทย ถ้าพูดตามกฎหมายแล้ว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 571.

² Harry E. Clark and Lucinda, R. Summers, editors, New Webster's Dictionary of the English Language, (S.I.) : Delair, c 1985), p. 118.

³ ครีมูติ หมายถึง เทพเจ้า 3 องค์คือ พระพรหม พระวิष्ณู (พระนารายณ์) พระศิวะ (พระอิศวร) ซึ่งเป็นที่เคารพสูงสุดในหนุมานฮินดู

พวกพราหมณ์เหล่านี้เป็นคนไทย ทั้งเชื้อชาติและสัญชาติ เป็นแต่ว่าท่านชาติพันธุ์วิทยาเป็นชาวอินเดียเท่านั้น ในปัจจุบันนี้อาจจะกล่าวได้ว่า พวกพราหมณ์เหล่านี้ก็คือคนไทย บางคนทำหน้าที่ทางศาสนาพราหมณ์ จึงมีคำเรียกว่า พราหมณ์ไทย (Thai Brahmins) เป็นผู้สร้างไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาเหมือนกับพระภิกษุสงฆ์ในทางศาสนาพุทธ ถึงแม้ว่าหน้าที่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยก็ตาม พวกพราหมณ์ไทยจึงกล่าวขอมแตกต่างจากชาวอินเดียที่ไ้เข้าสู่ประเทศไทยในปัจจุบัน ในฐานะผู้นับถือสัญชาติไทยหรือเป็นคนต่างดาว ชาวอินเดียรุ่นหลังนี้ปฏิบัติกิจทางศาสนาเฉพาะในกลุ่มของตนเอง เป็นตัวแทนของศาสนาฮินดูที่ชัดเจน ไม่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนไทยโดยตรง จึงเรียกว่า พราหมณ์ฮินดู (Hindu Brahmins)"¹

คำว่า "พราหมณ์" หรือ "พราหมณ์" สันนิษฐานกันว่า อาจจะมาจากคำว่า "ฟลามเอน"² (Flamen) ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า ผู้กระทำกิจในลัทธิ³ ฉะนั้น "พราหมณ์" หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในวิชาฮินดูและพิธีบูชาเทวของชาติอารยันในชั้นเดิม¹ เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระพรหม พระเวทและ

¹ปรีชา นุ่นสุข, "ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช", (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527) (อักษำเนา), หน้า 8 - 9.

²ประวัติของพราหมณ์ : พราหมณ์ในทัศนะของพระพุทธเจ้า ภัยแห่งพระราช ูเจ้าชู้กับยัชชราชควรทำอะไร, (ธนบุรี : โรงพิมพ์จรัสสินทวงศ์, 2513), (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีจอม เกตุคุณิ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ 7 กรกฎาคม 2513), หน้า 4.

³พระยาอนุমানราชชน, ลัทธิของเพื่อน, (พระนคร : คลังวิทยา, 2514), หน้า 69.

อาคมัน¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า คำว่า "พราหมณ์" มีหลายความหมายตามแต่จะตีความกันไป ซึ่งสรุปความไต่กันนี้คือ พราหมณ์ หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวฮินดูในประเทศอินเดีย ไกอพยพเขาสุประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน พราหมณ์เป็นผู้ที่ถือเพศนักบวช ไวยมยาวชมวคเป็นมวณณที่ท่ายทอยและนงชวหมชว เป็นนุรารงรักษาไวซึ่งวัจนธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระพรหม พระเวทและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นศาสนาทั้ง ๒ ที่ถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก โดยในตอนต้นของศาสนา มีบุคคลที่เรียกตนเองว่า "พราหมณ์" เป็นผู้สอนวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่งต่อมาศาสนา นี้เสื่อมลงแล้วได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่เป็นศาสนาของชาวฮินดู ส่วนคำว่า "ฮินดู" นั้น มีความหมายเป็น 2 นัยคือ นัยหนึ่งมีความหมายเกี่ยวกับคำว่า "อินเดีย" ซึ่งมาจากคำเดิมว่า สินธุ (Sindhu) เป็นคำในภาษาสันสกฤต พวกเปอร์เซียเรียกชาวอารยันที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุว่า ฮินดู (Hindu หรือ Hidu) เมื่อพวกกรีกเข้ามาในอินเดียเรียกดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุว่า อินดัสและอินเดีย (Indus - India) หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มสมรระหว่างชาวอารยันกับชาวพื้นเมืองเดิมของชมพูทวีป²

¹ ตรีโลกนาถ ปาวา, "พินทุธรรม (ฮินดูธรรม)" อารยธรรมอินเดีย, (นครหลวงฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 64.

² มนต์ ทองซัซ, ๔ ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : โอเคียนส์ไทร์, 2530), หน้า 8. และ

สนั่น เมืองวงษ์, พื้นฐานอารยธรรมไทย, (สงขลา : โครงการบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529), หน้า 16.

พราหมณ์และบทบาทของพราหมณ์ในอินเดีย

ในสังคมอินเดีย พราหมณ์เป็นบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างใกล้ชิด กล่าวคือเป็นผู้เชื่อมโยงแนวความคิดและการปฏิบัติตนตามความเชื่อในศาสนา¹ เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า โดยพราหมณ์จะเป็นผู้สาธยายมนต์คาถาและสวดอ้อนวอนเทพเจ้าในพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งเป็นผู้ประกอบพิธีบวงสรวงเทพเจ้าให้แก่หัวหน้าตระกูลหรือเป็นปุโรหิตประจำตระกูลต่าง ๆ²

พราหมณ์ในอินเดียแบ่งเป็น 2 นิกายคือ นิกายทางเหนือของประเทศ เป็นนิกายที่นับถือพระอิศวร ตัวพราหมณ์มักใช้เสื้อหรือสีแสด เจิมเป็นจุดแล้วมีเชือกขาวตรงไปตามขวางของหน้าผากซึ่งเรียกว่าคิลิก คักมสันหรือโกนเหลือไว้แต่เปียที่ท้ายทอย รับประทานเนื้อสัตว์ได้ ส่วนนิกายทางใต้ของประเทศเป็นนิกายที่นับถือพระนารายณ์ ตัวพราหมณ์ใช้สีแสดหรือจัน (ผงแป้งที่ฝนมาจากไม้จัน) เจิมเป็นเส้นตรงกลางหน้าผากแล้วมีเส้นขาวอยู่ริมสองข้าง ทำเป็นรูปคล้ายครี โดยส่วนยอดของรูปตรีเรียกว่าอุณาโลม โกนผมทางส่วนหน้าของศีรษะแล้วเกล้ามวยโต รับประทานถั่ว³

¹ สนั่น เมืองวงษ์, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

² มนต์ ทองซัท, เรื่องเดิม, หน้า 11.

³ ชวิน รัสสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, ประวัติและหลักธรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529), (พิมพ์เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช महाराज ทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530), หน้า 192.

นอกจากนี้พราหมณ์ในอินเดียยังแบ่งเป็นตระกูลเล็กตระกูลน้อยเป็นอันมาก แต่ที่ถือว่าเป็นตระกูลใหญ่มีชื่อเสียงมากคือ¹

1. ปฏิจโคท (คณะเหนือ) อยู่ในแคว้นองคราษฎร์ (Bengal) มี 5 เหล่าคือ

1.1 กาพยคุพชะ อยู่ในเมืองกันยคุพช (Kanauj)

1.2 สารัสวัท อยู่ตามฝั่งแม่น้ำสรัสวัท (Sarauti River)

1.3 โคท (Gauda, Bengal)

1.4 มิถิลา (North Bihar)

1.5 อุตกถ (Orissa)

2. ปฏิจทรวาท (คณะใต้) คือคณะพราหมณ์ที่มี 5 เหล่าคือ

2.1 มหาราษฎร์ (Mahratta Country)

2.2 เทลิ่งคะ (Telugu Country)

2.3 ทรวาท หรือทมิฬ (Tamil Country)

2.4 กรรนาฏ (Canarese Country)

2.5 กูรชระ (Gujerat)

ในหมู่พราหมณ์เองก็ยังแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ อีกคือ

ก. กรู (Kuru, Pandit)

ข. พระ หรือนักบวช (Priest)

ค. พราหมณ์สามัญ

ซึ่งตามธรรมเนียมนั้น คนจะเกิดมาเป็นอะไรขึ้นอยู่กับตระกูลกำเนิด²

¹อุทัย สันตุสสาร, สารานุกรมไทย (เล่ม 15), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2520), หน้า 2979.

²ชวิน รั้งสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

โดยในประเทศอินเดีย พราหมณ์อยู่ในตระกูลนักบวช คือพราหมณ์เท่านั้นที่จะเป็นนักบวชได้¹

ประเภทของพราหมณ์โดยจัดแบ่งตามหน้าที่นั้น มีอยู่ 4 ประเภทด้วยกันคือ²

1. พราหมณ์โหรจารย์ ทำหน้าที่บูชาในลัทธิพิธี เช่น การบูชาไฟ³
2. พราหมณ์อุตุคาคา ทำหน้าที่สวดขับขลุ่ยสังเวย
3. พราหมณ์เอชวรรยู (อรรชวรรยู) ทำหน้าที่จัดทำพิธีกรรมในลัทธิ

พิธี

4. พราหมณ์พรหมมา เป็นผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม ทำหน้าที่ควบคุมการบูชาผู้ใหญ่อีกสองตามคัมภีร์พระเวท

¹Nirod, C. Chaudhuri, Hinduism, (Oxford : Oxford University Press, c 1979), p. 164.

²มนต์ ทองชัย, เรื่อง เกม, หน้าเกม.

³การบูชาไฟเป็นวิธีการสังเวยบูชาพระเป็นเจ้าวิธีหนึ่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระเป็นเจ้าโปรดประทานความสุขและโชคดียิ่งให้แก่ผู้บูชานั้น การบูชาไฟมีทั้งที่บูชาด้วยอาหารที่หุงต้มแล้ว บูชาสังเวยพระเป็นเจ้าด้วยน้ำโสม หรือบูชาสังเวยด้วยชีวิตของสัตว์หรือมนุษย์ ซึ่งพระครูวามเทพมุนีอธิบายว่ามีพราหมณ์บางลัทธิเท่านั้นที่บูชาด้วยการเอาสิ่งมีชีวิตใส่ลงไปในกองไฟ คัมภีร์ฤคเวทได้กล่าวถึงเครื่องพิธีสังเวยที่ใช้ในการบูชาไฟของพราหมณ์ อันได้แก่ น้ำมัน ข้าว เนยแข็ง โสมที่หมักจากรากไม้ชนิดหนึ่ง ดอกไม้ หญ้าคา เป็นต้น ในระหว่างบูชาไฟอยู่ ผู้บูชาก็ต้องบทสวดสรรเสริญพระเป็นเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทไปควบ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน

พจนมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, คนกับพระเจ้า, (กรุงเทพฯ : โคมทอง, 2523), หน้า 9 - 12.

ตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้น ผู้ที่ใ้เชื่อว่าพราหมณ์นั้น ย่อมเป็นผู้มี
คุณธรรมความดีงามทั้งในการประพฤติปฏิบัติและจิตใจ ซึ่งผู้เป็นพราหมณ์ย่อมมี
ลักษณะ 11 ประการตามธรรมชาติ ดังนี้คือ¹

1. สม หมายถึง สุภาพ ภายในจิตใจไม่มีความยุ่งยากหรือปั่นป่วน
ควายกาม โกรธ โลก หอง(โมหะ)

2. ทม หมายถึง สภาพที่จิตใจได้รับการระงับไว้แล้ว คือรู้จักซึม
จิตใจของตนควยความสำนึกในเมตตาและมีสติอยู่เสมอ รู้จักมีจิตใจอกกลั่น ไม่
ปล่อยใจให้วันไหวไปตามอารมณ์ได้ง่าย ๆ

3. คป แปลตามศัพท์ว่า ความร้อน หรือการร้อน แต่ในที่นี้มีความ
หมายว่า ผัดไม่แต่ในความประพฤติก็ในอันที่จะหาความรู้ ความจริงและพยายาม
แต่จะให้ประสบผลสำเร็จในการหาความรู้และความจริงนั้น

4. เสาจ แปลตามศัพท์ว่า ความบริสุทธิ์ หมายถึงการทำตนเอง
ให้เป็นผู้มีความบริสุทธิ์ทั้งจิตใจและร่างกาย

5. สันโคษ หมายถึง สภาพที่พอใจ หรือมีความสุขอยู่แล้วในทาง
สันติ

6. กุชมา หมายถึง ความอกกลั่น หรือความอกโทษ มีความพาก-
เพียรพยายามและอดทน โดยถือเอาความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง

7. สรลตา แปลว่า ความซื่อ หรือความตรงโดยนิตย คือทั้งพูดตรง
และทำตรง

8. ชูญาน แปลว่า ความรู้ ความเห็น ความชอบ ความถูกต้อง
หรือความวิเวก ซึ่งในที่นี้ หมายถึง ความชอบทางการศึกษาหาความรู้

9. ทยา หมายถึง ความมีเมตตากรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย

10. อาสุคิตา ไ้แก่ การมีความเชื่อถือ ไว้วางใจและมอบความ
จงรักภักดีไว้ต่อพระพรหม ตลอดจนเชื่อถือตามคำสั่งสอนของพระพรหม

¹ชวิน รั้งสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเกม,
หน้า 37 - 38.

11. สดุษย แปลตามศัพท์ว่า จริ่งหรือความจริง หรือศุขสมบัติ คือ ความเห็นอันบริสุทธิ์ใจ หรือความเห็นอันสุจริต กล่าวคือ ควรแสดงความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน จนทำให้เป็นที่ไว้วางใจกันและเชื่อใจกันได้

คัมภีร์ศรීමัททกวัฑคีตา¹ ในอชยบายที่ 18 โมกษสันยาสโยค (หลักว่าด้วยการสละซึ่งเป็นปฏิบัติแห่งโมกษะ) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพราหมณ์ไว้ ดังนี้คือ "หน้าที่ของพราหมณ์ที่เกิดจากนิสสัยเกมิ คือการบังคับอินทรีย์ภายในใจ การบังคับอินทรีย์ภายนอก การบำเพ็ญพรต ความบริสุทธิ์ ความอดทน ความซื่อตรง ปัญญา(ความรูตามตำรา) และญาณ(ความตรัสรูอาत्मัน) และความเลื่อมใสในพระเวท(อรรถกถาว่า คือถือว่า บาปบุญคุณโทษตามพระคัมภีร์กล่าวไว้นั้น มีอยู่จริง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมมาทิฐิ)"²

¹ภควัฑคีตา แปลว่าบทเพลงขับกล่อมของผู้ควรบูชา(พระกฤษณะ) ศรීමัททกวัฑคีตาเป็นบทหนึ่งแห่งหนังสือมหาภารตะในกัณุมบรวพ ผู้ประพันธ์คือ กฤษณะไหวปายนุयाส เนื้อความกล่าวถึง สงครามระหว่างกษัตริย์ปาณฑวะกับ เการวะซึ่งเป็นพี่น้องกัน พระกฤษณะอันเป็นอวตารภาคที่ 8 ของพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นสารดีให้กับท้าวอรชุน ใคสอนท้าวอรชุนให้รู้จักหลักแห่งการทำจิตใจให้ควรแก่เหตุการณ์และโลกที่อาศัย ประกอบความเพียรเพื่อให้พ้นความปรารถนาอันเป็นเหตุแห่งกรรม และสอนให้รู้จักความยิ่งใหญ่ของพระกฤษณะ

²กฤษณะไหวปายนุयाส, ศรීමัททกวัฑคีตาหรือเพลงแห่งชีวิต, แปลจาก ศรීමัททกวัฑคีตา โดย แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2527), หน้า 1 - 4 และ 267 - 280.

การบำเพ็ญเพียรประพฤตินี้ให้เป็นพรหมณ์ ต้องคำนึงตามคัมภีร์พรหมณะและคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งกำหนดระเบียบการบำเพ็ญชีวิตโดยแบ่งออกเป็น 4 ชั้น แต่ละชั้นเรียกว่า อาศรม โดยถือว่าอายุเฉลี่ยของมนุษย์คือ 100 ปี แบ่งเป็น 4 อาศรม ๆ ละ 25 ปี แต่ละชั้นมุ่งหน้าที่ไว้โดยเฉพาะ ซึ่งหน้าที่นี้มีความสัมพันธ์กับหลักปรัชญา อันช่วยให้ผู้นับถือปฏิบัติตามมีโอกาสฝึกจิตใจเพื่อพร้อมที่จะเข้าสู่ความหลุดพ้นในบั้นปลายของชีวิต¹ ระเบียบชีวิตที่แบ่งเป็น 4 ชั้นถือเป็นวิธีการแกไขข้อขัดแย้งในระหว่างอุดมคติ 2 อย่างคือ การทำสังคมิให้เป็นปึกแผ่นท้าวหน้ากับการหลุดพ้นทางกานจิตใจของปัจเจกบุคคล² อาศรม 4 นั้นคือแก่

1 พรหมจารี (Brahmacharin) แปลว่า ผูประพฤติพรหมจรรย์ เป็นวัยที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะศึกษาพระเวท เพื่อเป็นการช่วยฝึกฝนจิตใจให้มีระดับจิตสูงและฝึกตนอยู่ในระเบียบอันเข้มงวด ฝึกให้มีความอดกลั้น เสียสละ รู้จักควบคุมจิตใจ กำหนดโทษบุคคลเพศชาย ผู้เกิดในตระกูลพรหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ มีอายุครบ 5 ปี 8 ปี หรือ 16 ปีบริบูรณ์ เขาพิธีอุปนัยน์คือ พิธีน้ำสัณย เขาสู่สถานศึกษาของครู (ครู) ซึ่งในอินเดียสมัยโบราณนั้น พิธีอุปนัยน์มีวัตถุประสงค์เพื่อจะเผยแพร่การศึกษาให้แก่เยาวชนทั้งหญิงและชาย โดยจัดเขาเป็นบทบัญญัติทางศาสนาเพื่อให้เกิดความเชื่อถือและปฏิบัติตามอย่างกว้างขวาง และเคร่งครัด³

¹ ฒาสุข อินทราวุธ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522), หน้า 58.

² ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (เล่ม 20), (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2528 - 2529), หน้า 12885 - 12886.

³ เรื่องอุไร กุศลาสัย, ความรู้เรื่องอินเดียทางวัฒนธรรม (การกวิทยา), (พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2510), หน้า 219.

พิธีอุปานันมีลากับชั้นตอนดังนี้

- บุษาสักการะและเลี้ยงพราหมณ์จำนวน 8 คน เรียกว่า อัญญพราหมณ์-
บุชา
- โกองหัว (มณฑน)
- อาบน้ำแล้วใส่ชุดขาว (सनानीशेक) ก่อนอาบน้ำตองบุชาพระแม่คงคา
เสียก่อน
- เข้าพิธีมณฑล (ยัญญมณฑล) และมอบตัวแก่อุปาธยายจารย์ เพื่อจัดทำ
พิธีต่อไป
- พราหมณ์เริ่มทำพิธียัญญโฎปวีก โกองเค็กที่เข้าพิธีเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย
เป็นนุ่งผ้าโศตีสีเหลือง
- อุปาธยายจารย์ใส่สายยัญญโฎปวีก²ให้ศิษย์ แล้วทำหวน(บุชาไฟ) และ
สอนคาถาพระเวทย์ที่เรียกว่า พระคายศรี อันเป็นการประกาศตนว่าเป็นพรหมจารี
- รับภิกษาจากมารคาก่อนแล้วตามด้วยพื้นองตระกูลเกี่ยวกับ ญาติมิตรที่มา
ร่วมงาน
- เมื่อพรหมจารีรับภิกษามาแล้ว ก็นำไปถวายแก่อุปาธยายจารย์ โดยจะ
รับไว้บริโภคไม่ไค้นกว่าอุปาธยายจารย์จะอนุญาต

¹ชวิน รังสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเดิม,
หน้า 309 - 312.

²สายยัญญโฎปวีก หรือสายธูรา หรือสายสังวาลย์พราหมณ์ เป็นสาย
สิญจน์ของพราหมณ์ ทำด้วยค้ายกิบ ไขคล่องฉะวียงบาชาย มีด้วยกัน 3 เส้น
หมายถึง พระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม ซึ่งแต่ละเส้นประกอบด้วยเส้นค้าย
กิบ 9 เส้น หมายถึง เทวคา 9 องค์ คือ โองการ อคินี นาค โสมเทพ ปิตฤเทพ
ประชาปติ มารุก(วาญ) สุรุษ สรวเทพ

ห้องสมุด
Sinhara

12 ธ.ย. 2533

006905

ห้ามขีด เขียน หรือฉีก หนังสือห้องสมุด

พรหมจารีต้องไปอยู่ในอาศรมของครู เรียนพระเวทและวิชาชีพตามตระกูลของตน และเมื่อเรียนจบแล้ว ก็สละเพศพรหมจารีออกมาเป็นภรรยา สืบเรียกว่า สมุปวรุณคนสันสกฤต โดยปกติพรหมจารีจะอยู่ในสำนักของครู 12 ปีเป็นอย่างน้อย พรหมจารีต้องปฏิบัติคนดังนี้¹

1. เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ทุกประการ และต้องถือว่าตนเองนั้นคือทาสของครู

2. ออกไปรับภिक्षา ซึ่งสิ่งของต่าง ๆ ที่ได้รับมาต้องนำมาให้อาจารย์เสียดก่อน และต้องได้รับอนุญาตจากอาจารย์จึงจะรับประทานได้

3. สงวนหรือรักษาน้ำกามอันเป็นสาระสำคัญของร่างกายไว้ให้ดี ด้วยวิธีการดังนี้

3.1 รับประทานแต่อาหารที่ดีและมีประโยชน์ต่อร่างกาย ได้แก่ ผัก ผลไม้ ข้าวสาร ข้าวสาลี นมวัว ฯลฯ และไม่ควรรับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกายหรือเป็นเหตุให้ไปเพิ่มความร้อนขึ้นในร่างกาย เช่น เนื้อสัตว์ สุรา ยาเสพติด ฯลฯ

3.2 ไม่ควรอ่านหนังสือเรื่องเพศและเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ไม่ควรดูละครหรือภาพยนตร์ที่มีการแสดงเรื่องเพศและเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ และไม่ควรถูกตัวมากเกินไป

3.3 ควรอยู่เสียให้ห่างไกลจากเพศตรงข้าม เช่น

- ไม่ควรมีจินตนาการถึงเพศตรงข้าม
- ไม่ควรสนทนากันด้วยเรื่องเพศ
- ไม่ควรสนทนากับเพศตรงข้ามโดยไม่มีผู้อื่นอยู่ด้วย
- ไม่ควรมองหน้าเพศตรงข้าม
- ไม่ควรมีความปรารถนาแต่ประการใดเกี่ยวกับเรื่องเพศ
- ไม่ควรพยายามพบปะหรือคบหาสมาคมกับเพศตรงข้าม

¹ ตรีโลกนาถ ปาวา, เรื่องเดิม, หน้า 75 - 76.

3.4 ต้องไม่ทำประการใดประการหนึ่งที่จะทำให้หน้ากามหลังลง
เสียหายไป

3.5 ควรตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนอยู่เสมอ และควรพำนักอยู่ที่
อาศรมของอาจารย์โดยตลอด

ผู้เป็นพรหมจารี พึงปฏิบัติตนดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งเมื่อ
อายุครบ 25 ปีบริบูรณ์ สำเร็จการศึกษาแล้วจึงขออนุญาตจากอาจารย์เพื่อทำพิธี
" เกศานุคสันสการ " คือตัดผมที่ไว้วางออกให้หมดแล้วถวายสิ่งของแก่อาจารย์
เรียกว่า " ครุทักขิณา " เมื่อเสร็จพิธีก็ลาอาจารย์และกลับบ้านได้

2. ภฤหัสถ์ (Grha-stha) คือวัยครองเรือน หน้าที่ที่สำคัญคือการ
มีครอบครัว มีผู้สืบสกุลและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยการบูชาญู บูชา
เทพเจ้า ทำทานประกอบการกุศลต่าง ๆ ปฏิบัติตามหน้าที่ของสามีและตามกฎอื่นๆ
ของผูครองเรือน ถ้าผู้ใดปฏิบัติตามขั้นทั้งสองไปอย่างเคร่งครัดก็จะช่วยให้ผู้นั้น
ก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางสำคัญคือ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด และจะได้รับ
ความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ผู้ปฏิบัติกิจของพรหมณ์ผู้มีครอบครัว เรียกว่าพรหมณ์
บ้าน ปฏิบัติกิจตามกำหนด 25 ปี เมื่อต้องการบำเพ็ญเพียรยิ่งขึ้นไปเพื่อบรรลุนถึง
ความหลุดพ้น ต้องออกจากบ้านเขาสู่ป่า บำเพ็ญตนเป็นพรหมณ์ไพร่¹

3. วณปรสถ์ (Vanaprastha ; a resident of the forest)
เมื่อเริ่มปรากฏร่องรอยของความชราขึ้น คือผมเริ่มเปลี่ยนสีเป็นสีเทา บุคลิก
ต่างมีเหยา มีริ้วรอย ก็ถึงเวลาที่จะต้องสละความสุขในเรือนและโลกียวิสัยต่าง ๆ
ออกไปอยู่ป่า บำเพ็ญเพียรเขาธำณ สร้างบรรณศาลาเป็นที่อยู่อาศัย หาดลมไม่
กิน ห้ามไม่ให้เขาเมือง ให้แต่กายกวัตรวัตรที่นำมาจากป่า บูชาเทพเจ้าถวายไฟ
สวดภาวนาตามคัมภีร์พระเวท บริจาคทานและคงให้อาหารแก่สิ่งมีชีวิตทุกชีวิต

¹ เสรีบุร พันธ์รังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ (เล่ม 1), พิมพ์ครั้งที่ 3,
(กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2516), หน้า 66 - 67 .

เมื่อจิตใจอยู่ในขั้นบริสุทธิ์แล้ว จึงลงมือปฏิบัติกิจตามแบบของผู้นิปฏิบัติธรรมชั้นสูง
ต่อไป¹

4. สันนยาสิน (Sannyasin) เป็นช่วงที่สำคัญที่สุดในชีวิต เป็น
ช่วงที่จะต้องพยายามไต่บรรลุผลของชีวิต คือความหลุดพ้นจากการเวียนว่าย
ตายเกิด บำเพ็ญสมาธิและแสวงหาโมกษธรรมหรือความจริงว่าตนเองเป็นใคร
พระพรหมคือใคร ในโลกนี้มีสารพัดอะไรบางอย่าง เมื่อใดก็ตามที่ตอบแล้วก็เผยแพร่ความ
รู้นั้น โดยถือว่าความทุกข์ทั้งปวงเป็นเหมือนสมาชิกในครอบครัวของตน เป็นผู้ร่วม
ทุกข์สุขกับคน²

ในช่วงนี้จะไม่มีความที่อะไรผูกมัดอีกต่อไป จะต้องสละบ้าน ครอบครัว
เพื่อนและญาติพี่น้อง ไม่ต้องประกอบพิธีบูชาญาคู ๆ ทั้งสิ้น ต้องไม่สร้าง
บ้านอยู่ ไม่ใช้ไฟ ไม่สะสมอาหารและสมบัติใด ๆ และต้องนอนกับดิน จะเข้า
หมู่บ้านก็ต่อเมื่อไปขออาหารมาเพื่อเพียงพอประทังชีวิต ซึ่งขอได้แต่เศษอาหาร
เท่านั้น ต้องมีจิตเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต ทำจิตใจสงบ ไม่หวั่นต่อสิ่งน่าชื่นชม
หรือต่อสิ่งปวศราวใด ๆ ไม่มีความปรารถนาจะตายหรือจะอยู่ กำหนดไว้ว่า
พรหมณ์เท่านั้นที่จะดำรงชีวิตจนครบ 4 ขั้นนี้ได้ เพราะพรหมณ์เป็นบุคคลที่ต้อง
ฝึกฝนตนเอง ฝึกจิตใจให้เข้มแข็งออกทน³

หลักอัสตรม 4 นี้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีมุ่งสู่โมกษะ (ความ
หลุดพ้น) ซึ่งหมายความว่า กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ก็สามารถใช้เป็นแนวทางใน
การดำเนินชีวิตเพื่อเข้าสู่โมกษะ แต่จะปฏิบัติตนได้ครบถ้วนทั้ง 4 ขั้นหรือไม่นั้น
เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล

¹ ฆาสุช อินทราวุธ, เรื่อง เกม, หน้า เกม.

² ชวิน รัสสิพรหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่อง เกม,
หน้า 49.

³ ฆาสุช อินทราวุธ, เรื่อง เกม, หน้า เกม.

อาศรมทั้งสี่นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า¹

1. ศึกษากาล ไคแก่พรหมจรรยาศรม หมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อตนเองคือ การเล่าเรียน
2. บริวารกาล ไคแก่ฤทธิสธาสรม หมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อครอบครัว
3. สังคมกาล ไคแก่งานปรีสธาสรม หมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อสังคมและประเทศชาติ
4. วิศวกาล ไคแก่ สันยัสธาสรม หมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อมนุษยชาติทั้งปวง

เมื่อประพฤติปฏิบัติจนจนเป็นพรหมณ์โดยสมบูรณ์แล้ว พรหมณ์มีสิทธิหน้าที่ที่จะกระทำไคถึง 6 ประการคือ²

1. ปฐน์ ไคแก่ การรับการศึกษาชั้นสูง และการพยายามแสวงหาความจริง
2. ปาฐน์ ไคแก่ การให้การศึกษากับผู้อื่น เช่น เป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นต้น
3. ยชน ไคแก่ การทำพิธีบูชาต่าง ๆ เช่น ประกอบบุญกรรมและจัดพิธีการกุศลต่าง ๆ ด้วยตนเอง คือเป็นเจ้าภาพเอง โดยเชิญพรหมณ์อื่นมาประกอบพิธี
4. ยาชน ไคแก่ การทำพิธีบูชาต่าง ๆ เช่น พิธีบุญกรรมและพิธีการกุศลตามความประสงค์ของผู้อื่น ที่มีจิตศรัทธาใครจะให้ประกอบพิธีแก่เขา
5. ทาน ไคแก่ การทำบุญให้ทานแก่ผู้อื่นตามกำลังเท่าที่จะสามารถทำได้
6. ปรีติศรท ไคแก่ การรับทักษิณา(สินจ้างที่ให้แก่พรหมณ์ผู้ได้รับเชิญมาประกอบพิธี) จากผู้มีจิตศรัทธา

¹ชวิน รังสิพรหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเกม, หน้าเกม.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

นอกจากนี้แล้ว หากจำเป็นคือในยามวิบัติกาลคราวคับขันหรือในยาม
ยากลำบาก ผู้ที่เป็นพราหมณ์ก็จะประกอบกรณสิทธิกรรม การค้าขาย หรือธุรกิจ
อื่นเพื่อการครองชีพที่สมควรให้ดำรงชีวิตอยู่ได้

อาจกล่าวได้ว่า ระบบสังคมอินเดียตั้งอยู่บนรากฐานของระบบ
วรรณะอันเป็นระบบการแบ่งแยกกลุ่มคนออกตามคุณสมบัติ ลักษณะหรือหน้าที่ใน
สังคม โดยไม่คำนึงถึงเรื่องชนชั้น ใดเป็น 4 วรรณะใดแก่ วรรณะพราหมณ์คือ
ผู้มีลักษณะหรือคุณสมบัติเป็นพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์คือผู้มีลักษณะหรือคุณสมบัติเป็น
กษัตริย์ วรรณะแพศย์คือผู้มีลักษณะหรือคุณสมบัติเป็นแพศย์ วรรณะศูทรคือผู้มี
ลักษณะหรือคุณสมบัติเป็นศูทร โดยที่พราหมณ์ได้กำหนดที่มาของวรรณะทั้ง 4 ไว้
ในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ ดังนี้

"เพื่อเห็นแก่การพิทักษ์รักษา การสร้างสรรค์ทั้งสินนี้ (ปุรุषะ) ซึ่ง
เป็นมูลฐานอย่างที่สุด ทรงกำหนดหน้าที่แยก ๆ กันในแก่วรรณะต่าง ๆ ที่เกิด
จากปาก มือ ขา และเท้าของคน

การสอน การศึกษา การประกอบยัญพิธี ทั้งการทำให้ผู้อื่นประกอบ
ยัญพิธี การให้ทานและการรับทาน ทั้งหมดนี้ปุรุषะได้มอบให้เป็นหน้าที่ของพราหมณ์

การคุ้มครองประชาชน การสละทรัพย์สินสมบัติ การประกอบยัญพิธี
การศึกษา การไม่ติดอยู่กับความสุขทางกามารมณ์ ทั้งหมดนี้ปุรุषะได้มอบให้เป็น
หน้าที่ของกษัตริย์

การเลี้ยงดูวัวควาย การสละทรัพย์สินสมบัติ การประกอบยัญพิธี การ
ศึกษา การค้าและพาณิชย์กรรม การให้เงินและการเกษตรกรรม ทั้งหมดนี้ปุรุषะ
มอบให้เป็นหน้าที่ของแพศย์

พระผู้เป็นเจ้า(ปุรุषะ) ได้ทรงกำหนดอาชีพ(กรรม) ให้แก่ศูทร
เพียงอย่างเดียวเท่านั้น นั่นคือการรับใช้วรรณะทั้ง 3 โดยไม่มีความอาฆาต
พยาบาท"¹

¹วิลเลียม ซีไอคอร์ เคอ แบร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย, แปลโดย
จางค์ ทองประเสริฐ, (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2512-2513), หน้า 420.

กล่าวคือ พระพรหมผู้สร้าง ทรงสร้างมนุษย์ไว้เพื่อสันติ โดยแบ่ง
ภาคจากพระองค์เอง ดังนี้¹

ทรงสร้างพราหมณ์ จากพระโอษฐ์ให้มีหน้าที่สั่งสอน

ทรงสร้างกษัตริย์ จากพระพาหาให้มีหน้าที่รบ

ทรงสร้างแพศย์ จากพระโสณิให้มีหน้าที่ทำงานหนัก

ทรงสร้างศูทร จากพระบาทให้มีหน้าที่รับใช้วรรณะอื่น

โดยเชื่อกันว่า การแบ่งกลุ่มคนเป็น 4 วรรณะนั้นเป็นวิธีที่พระเจ้า
ทรงประทานมา เพื่อปกครองสังคมมนุษย์ให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริง²

พราหมณ์จักอยู่ในวรรณะที่ 1 ของสังคมอินเดีย³ ดังปรากฏในคัมภีร์
มนูธรรมศาสตร์ ดังนี้

"ในบรรดาภาวะที่ถูกสร้างสรรคขึ้นมาทั้งหลาย ภาวะที่มีชีวิตเป็น
ภาวะที่ดีที่สุด ในบรรดาภาวะที่มีชีวิตทั้งหลาย ภาวะที่ดำรงอยู่โดยอาศัยพุทธิ
ปัญญาของตน เป็นภาวะที่มีชีวิตที่ดีที่สุด ในบรรดาภาวะที่มีชีวิตมีพุทธิปัญญาทั้งหลาย
มนุษย์เป็นภาวะที่มีชีวิตมีพุทธิปัญญาคือที่สุด ในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ก็ถือกันว่า
พราหมณ์เป็นผู้ที่ดีที่สุด

ในบรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย พราหมณ์ผู้คงแก่เรียนเป็นพราหมณ์ที่ดี
ที่สุด ในบรรดาพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย พราหมณ์ผู้ใช้สติปัญญามุ่งอยู่กับ
กรรมวิธีทางคานพิธีรคือเป็นผู้ที่ดีที่สุด ในบรรดาพราหมณ์ผู้ใช้สติปัญญามุ่งอยู่กับ
กรรมวิธีทางคานพิธีรคือนั้น พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีรคือนั้นเป็นผู้ที่ดีที่สุด ในบรรดา
พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีรคือนั้น พราหมณ์ที่รู้แจ้งพรหมันเป็นผู้ประเสริฐที่สุด

¹สุเมธ เมธาวิทยากุล, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพฯ : โอเคียน
สโตร์, 2525), หน้า 177.

²พระยาอนุমানราชชน, เรื่องเดิม, หน้า 88.

³อุทัย สันธุสาร, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

ชาติกำเนิดของพราหมณ์ เป็นการอวตารนิรันดร์ของธรรม เพราะพราหมณ์เกิดเพื่อประโยชน์แก่ธรรม และมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพรหมัน (พระพรหม) ..."¹

ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างด้านความสูงต่ำแห่งอวัยวะของพระพรหม กล่าวคือ พระพรหมทรงสร้างพราหมณ์ขึ้นจากพระโอษฐ์อันเป็นส่วนหนึ่งของพระเศียรของพระองค์ ซึ่งชาวเอเซียถือกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายที่สูงที่สุด พราหมณ์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีวรรณะสูงสุดในวงสังคมอินเดีย ประกอบกับชาวอินเดียยกย่องนับถือการศึกษาและความเป็นผู้คงแก่เรียน เพราะถือกันว่าการศึกษามีความหมายถึงการมีความรู้และคุณธรรมสูงส่ง ดังนั้นภารกิจแห่งการกำหนดค่านิยมทั้งปวง ตลอดจนการชำระรักษาไว้ซึ่งมาตรฐานทางศีลธรรมทั้งหลายจึงเป็นของพราหมณ์ผู้มีอิสระจากความกังวลในค่านวัตถุและไม่มีข้อผูกพันใด ๆ กับใคร พราหมณ์จึงได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะสูงสุดของสังคม ใค

วามเกียรติและความเคารพจากทุกคน²

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพราหมณ์ในสังคมอินเดียได้รับการยกย่องศรัทธาจากบุคคลทั่วไป ทั้งนี้เนื่องมาจากคุณธรรมความกตัญญูประจำตัวพราหมณ์เป็นที่ประจักษ์ของทุกคน ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์อันถือว่าพราหมณ์เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเทพเจ้าใคด้วยการประกอบพิธีกรรมและสวดอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานความปรานี นอกจากนี้แล้วพราหมณ์ยังเป็นปุโรหิตคือเป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูลใหญ่ ๆ ผลงาณที่สำคัญของ

¹ วิลเลียม ซีไอคอร์ เคอ แบร์รี, เรื่องเดิม, หน้า 421.

² กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, "อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ" อารยธรรมอินเดีย, (นครหลวงฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 31 - 32.

พราหมณ์คือ การประมวลบทสวดก่อนวอนเทพเจ้าที่ใช้กันในวงศ์ตระกูลขึ้นเป็น คัมภีร์พระเวทและแต่งคัมภีร์อื่นอีก อาทิ คัมภีร์อรรถยกะ¹ คัมภีร์อุปนิษัต² คัมภีร์ พราหมณะ³ คัมภีร์เวททางศาสตร์⁴ เพื่อเป็นส่วนประกอบหรืออธิบายคัมภีร์พระเวท ภายหลังจากที่ประเทศอินเดียตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอังกฤษเป็นต้นมา พราหมณ์ก็ยังคงความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้รู้พระเวท สืบทอดและชำระรักษา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมทั้งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อาจกล่าวได้ว่า พราหมณ์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญทางสังคมวัฒนธรรมในสังคมอินเดียตั้งแต่โบราณ มาจนทุกวันนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

¹คัมภีร์อรรถยกะ เป็นคู่มือปฏิบัติสำหรับผู้สละบ้านเรือนและสมบัติส่วน ทั่ว ออกบวชเป็นฤาษี

²คัมภีร์อุปนิษัต เป็ยตำราข้อแนะนำว่ากัวยลัทธิปรมาตมันและหลัก โมกษะ

³คัมภีร์พราหมณะ เป็นคู่มือของพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พราหมณ์-ฮินดู

⁴คัมภีร์เวททางศาสตร์ เป็นสูตรความรู้เกี่ยวกับองค์แห่งเวท

พราหมณ์และบทบาทของพราหมณ์ในไทย

แม้ว่าชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาแต่ครั้งโบราณ แต่ปรากฏว่าส่วนน้อยคือในราชสำนักนั้นมีศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเจือปนอยู่ด้วย แม้จะไม่ได้อยู่ในรูปของการยอมรับนับถือเป็นศาสนิกชน แต่อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ปรากฏให้เห็นได้จากพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ผู้เผยแผ่วัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อาจจะเป็นเพราะพิธีกรรมทางศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างกำลังใจของศาสนิกชนในการดำเนินชีวิตประจำวัน ช่วยให้สามารถเข้ากับผู้อื่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมได้¹ ซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับนับถืออยู่ขณะนั้นไม่ได้เน้นเรื่องพิธีกรรม ดังนั้นเมื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งเน้นเรื่องพิธีกรรมมากกว่าศาสนาพุทธ ได้เข้ามาสู่ดินแดนอันเป็นประเทศไทย ทางราชสำนักจึงได้ยอมรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในส่วนพิธีกรรมและมีพราหมณ์ประจำราชสำนัก โดยที่สามัคชนกได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนี้ด้วย

ดินกำเนิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนี้อยู่ในประเทศอินเดีย ซึ่งชาวอินเดียที่นับถือศาสนานี้รวมทั้งพราหมณ์ผู้สร้างวิทยาศาสตร์ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเผยแพร่ยังดินแดนที่เป็นประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ แดงนี้ สาเหตุที่มีการเดินทางออกนอกประเทศแต่ครั้งโบราณนั้นอาจสืบเนื่องมาจาก²

¹ สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524), (อักษราเนา), หน้า ก.

² สิริวิวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย), (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 3 - 4.

1. การถูกบีบบังคับทางศาสนา เพราะคนอินเดียโดยเฉพาะอินเดียใต้ มักจะถูกชาวอินเดียเหนือรังแก จนไม่ได้รับความสะดวกในการประกอบพิธีกรรม
2. การเผยแพร่ศาสนา ซึ่งพราหมณ์ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไปเผยแพร่ นอกประเทศตามแบบอย่างของพุทธศาสนา
3. การไปเพื่อการค้า ซึ่งชาวอินเดียนิยมเดินทางไปค้าขายต่างแดน เป็นเหตุให้ศาสนาที่ตนนับถืออยู่มีการ เผยแพร่ไปในกลุ่มชนที่ตนค้าขายด้วย
4. การไปเลี้ยงชีพค้าขายในเมืองหรืออาชีพ ได้แก่การที่กษัตริย์สนับสนุน ให้พระราชบุตรหรือพระราชนัดดา และพระราชโอรสทั้งชายและหญิง ขยายอาณาเขตไปมีอำนาจปกครองยังต่างแดน เป็นผลให้มีการเผยแพร่นับถือศาสนาไปด้วย

พราหมณ์และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรก ตั้งแต่ครั้งใด ยังเป็นปัญหาที่มีคน ในจดหมายเหตุและพงศาวดารที่มีอยู่ก็กล่าวถึงครั้งที่ไทยนับถือพุทธศาสนาแล้ว¹ จากหลักฐานทางโบราณคดีอันใดแก่ เทวรูป พระนารายณ์ศิลา พญายักษ์เอราโชนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งหม่อมเจ้าสุภัทรทิศ กุศลกุล ทรงกำหนดอายุไว้ในราวพุทธศตวรรษที่ 9 - 10² ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูน่าจะเข้าสู่บริเวณประเทศไทยแล้วตั้งแต่ช่วงระยะเวลาดังกล่าว และเมื่อครั้งที่พระโสมเดชะและพระอัครเดชะ ศาสนทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชได้เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อกันว่าจุดแรกที่ประดิษฐานพุทธศาสนาน่าจะเป็นเมืองนครปฐม ทั้งหลักฐานพระสถูปเจดีย์องค์เก่าก่อนจะสร้างพระปฐมเจดีย์องค์ใหม่ครอบไว้ เชื่อว่าน่าจะมีคณาจารย์พราหมณ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

² หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ กุศลกุล, ศิลปในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 11.

ติดตามมาเผยแพร่ศาสนา ควบคู่ปรากฏอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในบริเวณ
นี้ด้วยเช่นกัน¹

จากหลักฐานศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง อักษรขอม ภาษาเขมร หลักที่
4 กานที่ 2 กล่าวถึงการเดินทางมาเผยแพร่พุทธศาสนาของพระภิกษุจากอินเดีย
ดังนี้ "สมเด็จบพิตร ทรงให้ไพร่ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราช ผู้มี
ศีล เรียบจบพระไตรปิฎก ซึ่งสถิตอยู่ในลังกาทวีป ซึ่งมีศิลาจารึกคล้ายพระชินาสพ
ทั้งหลายในโบราณ จากนั้นครั้นมาถึงระหว่างทาง จึงให้นายช่างให้พังคำสั่งปลูก
สร้างกุฏิวิหารกลางป่ามะม่วง อันมีโคยทิศปักษิมของเมืองสุโขทัยนี้ ปราบ(พื้นที่)
ให้ราบ ถมทรายให้เสมอ ทำ(ให้)สวยงามทุกทิศ คล้ายพระวิฆณุกรรมคึกเนรมิต
เมื่อเวลานำสมเด็จพระมหาเถระกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงมา พระบาทกัมร เก่งอัญ
ทรงให้ให้จักหมาก ข้าวตอก เวียน ชูบ ดอกไม้ ถัดไปพฤษ ปลูกสร้าง...ทำการ
บูชาตลอดหนทาง ให้ให้อามาคยมนครีราชสกุลทั้งหลายไปต้อนรับ บูชาสักการะจาก
เมืองนอกมาจนถึงเมืองเชียงทอง ถึงเมืองบางจันทร์..."² ทำให้สันนิษฐานได้ว่า
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูน่าจะเข้าสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยโดยทางบก จากทาง
ภาคทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านจากอินเดียมาทางพม่าเช่นกัน เส้นทางสายนี้

¹ พระราชครูวามเทพมุนี, "พราหมณ์ในนครศรีธรรมราช" รายงานการ
สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์,
2521), หน้า 543.

² คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนัก
นายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขา-
ธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 80 - 81.

พราหมณ์อัจจุทะนันนำ¹ ก็เคยใช้ในการเดินทางจากเมืองพาราณสีเข้ากรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผ่านมาทางเมือง อีสานปุระ เมืองโคย เมืองประจันตบุรี เมืองปากคันทัน เมืองมะสุคปะทะ เมืองสันติปุระ เมืองนวะทีปะ เมืองฉัตตะกอง² เมืองมะโกทะ เมืองยะไซ เมืองสัมปะทะ เมืองชานพุก เมืองย่างกุ้ง เมืองจัตตะกอง เมืองเมะตะมะ จึงถึงเมืองกาญจนบุรีในเขตไทย³ แต่อีกทางหนึ่งก็สันนิษฐานว่า คงแพร่จากอินเดียไปสู่กัมพูชาก่อน จากนั้นก็แพร่เข้าสู่ไทยโดยทางบกอีกทอดหนึ่ง⁴ ในพงศาวดารโยนกกล่าวไว้ว่า ศาสนาฮินดูเข้ามาทางทะเลมาตามหมู่เกาะฝ่ายใต้ต่อเนื่องจนถึงแหลมมลายูและกัมพูชา⁵

¹พราหมณ์อัจจุทะนันนำเป็นพราหมณ์ชาวอินเดียท่านหนึ่งซึ่งได้เดินทางมาจากเมืองพาราณสีในประเทศอินเดีย เข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อปีชวด พ.ศ. 2373 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

²เมืองฉัตตะกอง ในที่นี้คงหมายถึงเมืองจัตตะกอง ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในประเทศบังคลาเทศ

³คำให้การพราหมณ์อัจจุทะนันนำ กับคำอธิบายของพราหมณ์ ป. สุนทรหมั่นย ศาสตรี, (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472), หน้า 10 - 30.

⁴สิริวิธาน คำวันสา, เรื่องเกม, หน้า 175.

⁵พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), หน้า 44.

การเดินทางจากอินเดียสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทย เกิดขึ้นหลายยุคหลายสมัย ตามหลักฐานที่ไต่ปรากจากจดหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในตำนานพระมหามณเฑียรนครศรีธรรมราชว่า "พระนารายณ์รามาชิตีแห่งรามนครในอินเดียเป็นผู้เรื่องอำนาจมาก เหล่าทหารก็เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์หาะเหิรเดินอากาศได้ ครั้งหนึ่งมีพ่อค้าชาวรามนครคนหนึ่งนำสิ่งของบรรทุกเรือเข้ามาขายที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อขายเสร็จแล้วก็จิกซื้อสิ่งของในกรุงศรีอยุธยา บรรทุกเรือกลับไปยังรามนครและไต่เขาเผ่าเจ้าเมืองรามนครอันมีพระนามว่าพระนารายณ์รามาชิตี และไต่กราบบังคมทูลเรื่องที่ไต่เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาว่า เจ้าเมืองแห่งนครนั้นทรงพระนามว่าพระนารายณ์รามาชิตีเหมือนกัน เมื่อเจ้าเมืองรามนครไต่ทรงทราบ จึงส่งให้จตุทธารเอาเครื่องจตุรภัตเข้ามายังนครศรีอยุธยา และรับสั่งว่าดาเป็นพระนารายณ์จริงก็จะเห็นเป็นสิ่กร ให้เอาเครื่องบรรณาการนั้นถวาย แถ่ดาเป็นคนขรรคมดาแล้วให้คักศิระเสีย ทหารทั้งสี่แสดงอิทธิฤทธิ์หาะมาทางอากาศ เข้าสู่พระราชมณเฑียรพระนารายณ์รามาชิตีแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อไต่เข้าไปในห้องบรรทมก็ไต่เห็นพระนารายณ์รามาชิตีบรรทมหลับอยู่และมีสี่พระกร ถวายอาณูภาพอันอัศจรรย์ทหารทั้งสี่ถึงกับคลั่งงัน ครั้นพระนารายณ์ตื่นบรรทมเห็นเขาจึงทรงชักไต่ถามดู เมื่อไต่ทราบความจริงแล้วก็ทรงโสมนัสยินดีที่จะไต่เป็นไมตรีกับพระนารายณ์เมืองรามนคร ทรงรับสั่งให้จิกเครื่องบรรณาการในทหารทั้งสี่นำกลับไปถวายคอบแทน พระนารายณ์แห่งเมือง

ตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช เป็นตำนานที่บันทึกไว้ในหนังสือบุค (สมุดข่อย) สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1893 และเขียนบันทึกกันต่อมาจนจบลงเมื่อวันศุกร์ ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ปีชวด พ.ศ. 2277 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ถูรายละเอียดยเพิ่มเติมแก้ไขที่ปรีชา นนสข, เรื่องเกม, หน้า 282 .

รามนครจึงรับสั่งให้ส่งเทวรูปพระนารายณ์ พระลักษมี พระมเหสวรี¹ บรมหงส์¹ และชิงช้าทองแดง ให้ราชทูคนำลงเรือมาถวายยังกรุงศรีอยุธยา ในระหว่างทาง เรือโคลงพายุพัดพาเขมามาถึงปากน้ำเมืองศรี-นครราชสีมา เจ้าเมืองนั้นพร้อมควยบริวารพากันไปรับเทวรูปทั้งหมดมาไว้ที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วแจ้งข่าวไปยังพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์รามาชิบัติทรงโปรดให้มารับเทวรูปโดยทางเรือ ขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์มีลมพายุพัดมาเป็นเมฆหมอกมีอยู่ 7 วัน 7 คืน เทวรูปพระนารายณ์ก็เข้านิมิตให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีทราบว่าเป็นองค์ของการอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชเพราะมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ที่นั่นหลายแก้ว บรรดาข้าราชการบริพารทั้งหลายจึงทูลนำเทวรูปกลับมาไว้ยังเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม ข้าราชการบริพารทั้งหลายไต่ถามมูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปยังพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้านครจักหาที่ที่เหมาะสมเพื่อประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์ไว้ที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น เจ้านครพร้อมควยออกทูลทูลถามการเมืองจึงพร้อมใจกันตกแต่งสถานที่ตามพระบรมราชโองการ แล้วเชิญเทวรูปพระนารายณ์ พระลักษมี พระมเหสวรี บรมหงส์และชิงช้าทองแดง ประดิษฐาน ณ สถานที่นั้น จักให้มีการสมโภชตามแบบพราหมณ์เป็นประจำเสมอมา

¹"บรมหงส์" ในที่นี้หมายถึงสัตว์พาหนะของพระพรหม ซึ่งทำด้วยทองแดง แต่ตามความคิดเห็นของอาจารย์สินชัย กระบวนแสง นั้น "บรมหงส์" เป็นสัตว์ร้อยค่าแห่งพราหมณ์ ถึงปรากฏในกฎหมายนาพลเรือน สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า

พระมหाराชครู : พระราชครูประโรหิตาจารย์ สุกาวที ศรีบรมหงษ์ องค์-
บุรีโสคม พรหมญาณวิบูลย์ กิ่วสุจริตวิวิธ เทวพรหม-
พญาจารย์ นา 10,000

พระราชาครู : พระครูพิริยาราชสุภาวที ศรีเวทจุฑามณี ศรีบรมหงษ์
สักกีนา 5,000

และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นก็ให้ทรงโปรดให้จัดสิ่งของจากกรุงศรีอยุธยาออกไปหาพิชิตบุชาในพิธีศรีษณ์ปวายอยู่เสมอ และให้ออกกฎหมายคุ้มครองรักษาบรรดาพรานหม่นให้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาและสั่งสอนพระเวทวิชาการต่าง ๆ เป็นอย่างดี¹

สรุปไ้ว่าการเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพรานหม่น-อินคุของพรานหม่นและชาวอินเดียนั้น เกิดขึ้นมาหลายครั้งหลายคราวสืบเนื่องกันต่อมาและใช้เส้นทางเดินทางไ้หลายเส้นทางแล้วแต่ความสะดวกและฤดูกาลที่เหมาะสม หลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงการเข้ามาของพรานหม่นและศาสนาพรานหม่น-อินคุได้แก่ เทวรูปที่ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทย ในแถบจังหวัดสุราษฎร์ธานีและทางภาคตะวันออกในแถบกรุงเทพมหานคร จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ลงมา และเหรียญเงินที่พบที่อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีจารึกเป็นภาษาสันสกฤตว่า ศรีทวารวดี ศวรปุณย² ซึ่งผู้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ครั้งแรกน่าจะเป็นพรานหม่น³ และนอกจากศาสนาพรานหม่น-อินคุที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการเผยแผ่ศาสนาแล้ว ก็ยังได้พบหลักฐานทางโบราณคดีคือ พระพิมพ์ดินเผาที่สร้างตามคัมภีร์สันสกฤตชื่อ"ทิวยาวทาน" ของนิกายสรวาสติวาท ชุคพบที่โบราณสถานหมายเลข 2 บ้านคูเมือง ตำบลห้วยชัน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งให้เห็นว่าพุทธศาสนานิกายสรวา-

¹ตำนานพรานหม่นเมืองนครศรีธรรมราช, (นครหลวงฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473), (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา), หน้า 1 - 48.

²หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ กิตฺกุล, เรื่องเดิม, หน้า 4 และ 11.

³สิริวิภา คำนันสา, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

สตีวาทที่ไซค์มึร์สับสกฤต ก็ได้นำมาเผยแพร่ในบริเวณนี้ด้วยเช่นกัน¹ จากหลักฐานทางโบราณคดีก็กล่าวแสดงให้เห็นว่าในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ลงมา อันเป็นเวลาเดียวกันกับวัฒนธรรมทวารวดีเจริญรุ่งเรืองในแถบตอนกลางของกิน-แดนประเทศไทยในปัจจุบัน พราหมณ์ได้เข้ามาถึงกินแดนแถบนี้แล้ว ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 18 อันเป็นช่วงที่ศิลปกรรมแบบลพบุรีรุ่งเรือง หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีพบเช่นกัน อาทิ เทวรูปพระอุมาพบในเขตอำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ และศาลพระกาฬ จังหวัดลพบุรี เป็นต้น² ซึ่งช่วงนี้หลักฐานทางโบราณคดีก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น กล่าวคือเทวสถานนั้นต้องมีพราหมณ์ประจำอยู่ ลักษณะคล้ายกับวัดอันเป็นที่จำพรรษาของภิกษุและประกอบพิธีในพุทธศาสนา เมื่อพบเทวสถานในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูย่อมแสดงว่าในสังคมนั้น ๆ มีพราหมณ์รวมอยู่ด้วย สืบเนื่องมาจนถึงสมัยสุโขทัย นอกจากจะโคกพบเทวรูปสาวรีและเทวสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นจำนวนมากแล้ว ยังปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพราหมณ์ในศิลาจารึกต่าง ๆ อาทิ ศิลาจารึกนครชุม พุทธศักราช 1900 ศิลาจารึกวัดศรีชุม ประมาณพุทธศักราช 1884 - 1910 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง พุทธศักราช 1904 และจารึกที่ฐานพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร พุทธศักราช 2053³

พราหมณ์ได้เริ่มมีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

¹ ชาติชาย อินทรราช, "การชุกแคว่โบราณสถานที่บ้านคูเมือง ตำบลห้วยตัน อำเภอนิคมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี" โบราณคดี 26, (กรุงเทพฯ : ศรีบุญพิบูล-เลชั่น, 2526), หน้า 36 - 41.

² หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ เกศิกุล, เรื่องเดิม, หน้า 18 - 20.

³ ชวิน รังสิพรานมณฑกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเดิม, หน้า 124.

เพราะเมื่อพระเจ้าอู่ทองได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงได้รับคติเทวราชมาจาก
เขมร ซึ่งลัทธิการปกครองระบบเทวราชนี้ จำเป็นต้องใช้พราหมณ์ในการปฏิบัติ
บูชาต่อองค์พระมหากษัตริย์¹ มีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่าแผ่นดินพระเจ้าอู่ทองมี
ตำแหน่งพราหมณ์อันประกอบด้วยพราหมณ์ปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาราชการและพราหมณ์
ประกอบพิธี ซึ่งไต่แบ่งตามหน้าที่เป็น 4 ประเภทคือ²

1. พราหมณ์โหราจารย์ คือพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในลัทธิพิธี
2. พราหมณ์อุตุคาคา คือพราหมณ์สวดขับคุณวิเศษสังเว
3. พราหมณ์เอชวรยุ คือพราหมณ์เจกทำพิธีกรรม
4. พราหมณ์พรหมา คือพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม

ทั้งนี้โดยมีจุดหมาย เหตุทรงศรัทธาบูชาว่าพราหมณ์ศรีวิชัยพระ-
ราชปุโรหิตาจารย์เป็นคนสกุลพราหมณ์ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานทางโบราณคดีที่
แสดงว่าพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีบทบาทในกรุงศรีอยุธยาสมัยเป็น
ราชธานี คือเทวสถาน"ศาลพระกาฬ" จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีหลักฐานปรากฏอีกว่าพระองค์โปรดเกล้าให้พราหมณ์จาก
นครศรีธรรมราชขึ้นมารับสนองพระบรมราชโองการ เป็นพราหมณ์ประจำราชสำนัก
ปฏิบัติพระราชพิธีสำหรับพระองค์และประเทศชาติ ซึ่งได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจน
ถึงปัจจุบัน³

¹ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, ลักษณะไทย, (กรุงเทพฯ : ไทย-
วัฒนาพานิช, 2525), หน้า 17.

² โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา, ศาสนาพราหมณ์ใน
ประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาควารังราชานุภาพ ในสาส์นสมเด็จว่า "...พราหมณ์(ในเมืองเรา)แต่ก่อนนี้มี 3 ชั้น ชั้นสูงเรียก "ไวยทิก" เกลามวยบนกระหม่อม ชั้นกลางเรียก "เทสนกรี" เกลาณมหายณมถก (เกลามวยไวทยาทอย) ชั้นต่ำเรียก "นาลิวัน" เปลือยนม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกลาตรัสติการ เกลาณมบนกระหม่อม ตรัสสั่งว่า เลิกเสียเลิก แต่นั้นมาก็เลิก เกลาเมาสี คงเหลือแต่สองอย่าง สันนิษฐานว่า "ไวยทิก" เห็นจะเป็น "ไวยทิก" คือ ผู้ทรงเวท และคงเป็นพราหมณ์ครุมาแต่ก่อน " เทสนกรี" เห็นจะเป็น "เทสนกรี" คือพราหมณ์ในประเทศ ลูกพราหมณ์เกิดเมืองนี้หมายความว่าเกิดในประเทศ" ¹

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาควารังราชานุภาพทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า "พวกนาลิวัน น่าจะเป็นอย่าง "ชาพระ" จะไม่จำต้องเป็นพราหมณ์ด้วยซ้ำไป" ² แสดงให้เห็นว่าแต่เดิมพราหมณ์ในประเทศไทยคงมี 3 ชั้น และที่เป็นพราหมณ์แท้จริงโดยสายเลือดคงมีแค่เพียง "ไวยทิก" หรือพราหมณ์ฮินดู กับ "เทสนกรี" หรือพราหมณ์ไทยเท่านั้น ดังปรากฏหลักฐานในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม ที่มีทั้งภาพของพราหมณ์ไทยทั่ว ๆ ไป กับภาพของพราหมณ์ชาวต่างประเทศใส่ตุ้มหู เกลามวย หน้าตาแตกต่างจากพราหมณ์ไทย ³

¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ (เล่ม 2), พิมพ์ครั้งที่ 2, (พระนคร : กรมศิลปากร, 2516), หน้า 180.

² เรื่องเดียวกัน (เล่ม 25), หน้า 231.

³ กฤษณศักดิ์ กัณธุสุทธี, "การศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย สมัยรัชกาลที่ 3 จากภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในกรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลป มหาวชิยาวิทยาลัยศิลปากร, 2527, (อักษราเนา), หน้า 303.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในไทยไว้ดังนี้

"ส่วนศาสนาไสยศาสตร์ของพวกพราหมณ์นั้น มีหลักฐานปรากฏว่าได้รับการทำนุบำรุงตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ เหตุที่ไสยศาสตร์ที่มาถือกันในประเทศนี้มีได้เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธศาสนา หรือจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนาก็ได้ พระสงฆ์ในฝ่ายพระพุทธศาสนาสั่งสอนในทางธรรมเนียมปฏิบัติ ฝ่ายพราหมณ์สั่งสอนขนบธรรมเนียมบ้านเมืองและนิติศาสตร์ราชประเพณีเป็นประโยชน์ในทางโลก แม้พระเป็นเจ้าในศาสนาไสยศาสตร์ (พราหมณ์-ฮินดู) เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ ไทยก็รับนับถือ อย่างเช่นเทวคาในชั้นฟ้า อันมีในคติพระพุทธศาสนาไม่ขัดข้องกัน จึงได้สร้างเทวรูปเหล่านั้นและทำเทวสถานสำหรับบ้านเมืองมีสืบมาจนกลบคืบนี้"¹

แต่เดิมนั้น คณะพราหมณ์ที่ประจำอยู่ในราชสำนัก นอกจากจะปฏิบัติศาสนกิจในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแล้ว ยังเป็นผู้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ตำแหน่งที่ปรึกษาราชการงานเมืองก็มีพราหมณ์ปุโรหิตอยู่ด้วยเสมอ เพราะโดยตำแหน่งแล้วเป็นอาจารย์สอนวิชาการต่าง ๆ อาทิ ศิลปศาสตร์ ช่างม้า เพลงอาวุธ ไทโหราศาสตร์ แพทย์-ศาสตร์ ซึ่งศิลปวิทยาเหล่านี้เป็นเวททางคศาสตร์ส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู² พราหมณ์ยังเป็นโหรประจำราชสำนัก มีหน้าที่ถวายคำ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษณะปกครองประเทศสยามแต่โบราณ, (พระนคร : กรมศิลปากร, 2498), หน้า 25.

² จักรชัย อภิชาติบุตร, "ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2515, (อักษราเนา) หน้า

ท่านายทางโหราศาสตร์ ถวายฤกษ์ในพิธีต่าง ๆ ท่านายฝันและนางบอกเหตุ
ท่านายผลของการพระราชสงคราม ตลอดจนท่านายว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์หรือ
แห้งแล้งประการใด¹ นอกจากนี้พราหมณ์ยังกระทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทาง
กฎหมายและเป็นผู้พิพากษาคุลาการในนามของพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างใน
สมัยอยุธยา ศาลสูงสุดของไทยเรียกว่า ศาลหลวง ผู้พิพากษาในศาลหลวงมี
สิบสองคนเรียกว่าลูกขุนศาลหลวง เป็นพราหมณ์ทั้งสิ้น ซึ่งได้รับทั้งบรรพชาศักร์
และราชทินนาม ต่อมาไทยยกเลิกตำแหน่งนี้ในรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์²

ทุกวันนี้วิวัฒนาการต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ
พราหมณ์มีหน้าที่เพียงธำรงรักษาและสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันเกี่ยวเนื่อง
กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึงการเป็นผู้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ (ภาพ
ประกอบที่ 1) ซึ่งเรียกกันว่าพราหมณ์พิธีอันเป็นพราหมณ์นิกายศิวเวท บางทีก็
เรียกว่าพราหมณ์โหราจารย์ ทั้งพราหมณ์พิธีและพราหมณ์โหราจารย์เป็นพวก
เดียวกัน ต่างกันแต่มาต่างเมือง³ คือพราหมณ์พิธีมาจากเมืองรามนคร⁴ พราหมณ์

¹ วอลเตอร์ เอฟ. เวลดา, แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ, แปลโดย พันเอกนิจ
ทองโสภิต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลป-
ากร, 2530), หน้า 54.

² หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า 18.

³ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ (เล่ม 14),
หน้า 264.

⁴ เมืองรามนครเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในอินเดียตอนใต้ ซึ่งเมืองนี้มีชื่อเรียก
ด้วยกันหลายชื่อ อันใดแก เมืองราเมศวร เมืองรามราช เมืองรามรัฐ ใน
ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชเรียกชื่อว่า ราชเหตุ และเวรามะเหตุ

โหรคชจารย์มาจากเมืองพัทลุงซึ่งมีต้นสกุลมาแต่เมืองพาราณสี¹ จึงมีชื่อเรียกต่างกันไป ส่วนพราหมณ์นิกายวิษณุเวทก็เคยมีในไทยด้วยเช่นกัน ทำหน้าที่เกี่ยวกับช้างและพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับกำรคล้องช้างและเลี้ยงช้าง เรียกว่าพราหมณ์พฤติบาท ซึ่งเป็นพราหมณ์มาจากเมืองเชมร(กรุงกัมพูชา)² เพราะสมัยก่อนนั้นช้างมีความสำคัญมากทั้งทางเศรษฐกิจ การปกครองและการสงคราม แต่เมื่อช้างหมดความสำคัญในทางต่าง ๆ หน้าที่ของพราหมณ์พฤติบาทก็น้อยลงและหมดความสำคัญลงไปด้วย³

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างพราหมณ์ในอินเดียกับพราหมณ์ในไทยนั้น ก็เห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์ในอินเดียหรือพราหมณ์ในไทยต่างก็มีบทบาทหน้าที่และได้รับการยกย่องนับถือจากคนในสังคมของตนด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะพราหมณ์ในไทยนั้น ส่วนใหญ่รับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ในราชสำนักได้รับความเชื่อถือไว้วางใจเป็นอันดีและกระทำหน้าที่ของตนอย่างอิสระ ที่เห็นว่าแตกต่างกันไปบ้างก็คงจะเป็นเรื่องวรรณะหน้าที่ เพราะในสังคมอินเดียมีการแบ่งวรรณะหน้าที่และพราหมณ์ก็จกอยู่ในวรรณะสูงสุดของสังคม ส่วนในสังคมไทยนั้น แม้จะได้รับการอิทธิพลวัฒนธรรมจากอินเดียก็ตาม แต่ไม่ปรากฏว่ามีการแบ่งวรรณะหน้าที่ตามแบบอย่างสังคมอินเดีย ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ในการประกอบพิธีกรรมจึงปะปนอยู่กับพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์ร่วมในพิธีนั้น ๆ ด้วย

พราหมณ์ในประเทศไทย เป็นพราหมณ์ที่เดินทางมาจากประเทศอินเดียแต่ครั้งโบราณและสืบเชื้อสายต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ โดยไม่มีหลักฐาน

¹ เมืองพาราณสีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในแคว้นโกศลทางอินเดียตอนบน

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

³ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

ยืนยันแน่ชัดว่าพราหมณ์เข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใด
สันนิษฐานว่า พราหมณ์ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเผยแพร่ในแถบนี้พร้อม ๆ กับ
การเดินทางมาเผยแพร่ศาสนาของพระโศณะเถระและพระอุตรเถระ¹

ปรากฏว่าสถาบันพระมหากษัตริย์รวมทั้งราชสำนักเป็นสถาบันแรกที่ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่พราหมณ์นำมาเผยแพร่ มีหลักฐานทาง
โบราณคดีที่ยืนยันอย่างแน่ชัดว่าโคมีพราหมณ์ประจำราชสำนักมาแล้วตั้งแต่ครั้ง
ราชสำนักสุโขทัย ภายพบหลักฐานศิลาจารึกสมัยสุโขทัยคือศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง
หลักที่ 4 คานที่ 1 กล่าวถึงการพระราชพิธีอภิเษกพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพระราช
พิธีที่ไกรยสคติและรูปแบบมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบ
พิธี ทั้งนี้ "...บัดนั้น จึงเสด็จพระราชดำเนินเสวยราชย์...ไอลูรยาธิปัตย์
ในเมืองสุโขทัยนี้แทนพระบิดา พระอัยกา...กษัตริย์ทั้งหลาย ซึ่งมีในทิศทั้ง 4...
นำ...มกุฏ...พระขรรค์ชัยศรี(พระแสงอาญาสิทธิ์) และเศวตฉัตร อภิเษกแล้ว
ถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระศรีสุริยพงษ์สรวรมหาธรรมราชาธิราช²
และศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย อักษรไทย หลักที่ 5 คานที่ 1 มีข้อความ
ดังนี้ "...พระยาสุโขทัย...พระยาสุโขทัย...โคขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัย
แทนปู่แทนพ่อ ผูกเป็นท้าวเป็นพระยา เบื้องตะวันออกตะวันตก ห้วนอน คั่นนอน
ต่างคนต่างมีใจใคร่ใจรัก เอาจมกุฏ ชันชัยศรีเศวตฉัตรมายกยัญญอภิเษกให้เป็นท้าว
เป็นพระยา ทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อศรีสุริยพงษ์สรวรมหาธรรมราชาธิราช เสวย-

¹ พระราชครูวามเทพมุนี, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

² คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนัก
นายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขา-
ธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 77.

ราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม"¹ พราหมณ์ประจำราชสำนักก็ไ้มีเรื่องมาตั้งแต่ครั้งนั้นจนถึงราชสำนักรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าอิทธิพลค่านิยมพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์—ฮินดูไ้มีอยู่ในพิธีการต่าง ๆ ของพุทธศาสนาของสามัญชนไทยด้วย กล่าวไ้ว่าพราหมณ์เป็นบุคคลที่มีบทบาทและเป็นที่เคารพนับถือในสังคมไทย

ตระกูลพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เชื้อสายพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น เป็นพราหมณ์จากอินเดีย คนสกุลมาแต่เมืองรามนคร เมืองพาราณสี² พราหมณ์ที่มาประจำอยู่ในราชสำนักมี 3 พวกคือ พราหมณ์พิชัยซึ่งมาจากเมืองนครศรีธรรมราช พราหมณ์ไ้โศการจายมาจากเมืองพัทลุง และพราหมณ์พฤติบาศมาจากเมืองเขมร (กรุงกัมพูชา)³ ตระกูลพราหมณ์มีมากมายหลายตระกูล การสืบตระกูลของพราหมณ์ราชสำนักไ้ถือชั้นวรรณะ คงถือเฉพาะสายเลือดของฝ่ายบิดาเท่านั้นที่จะบวชเรียนเป็นพราหมณ์ได้⁴ ซึ่งผู้ที่จะบวชพราหมณ์ต้องไ้ได้รับความเห็นชอบและผ่านการสืบคนประวัติความเป็นมาของการสืบสายสกุลจากคณะพราหมณ์ ณ เทว-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92 .

² สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 270 .

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253 .

⁴ พระราชครูวามเทพมุนี, เรื่องเดิม, หน้า 545 - 546 .

สถานที่กรุงเทพมหานคร อย่างเคร่งครัด คณะพรหมณ์เทวสถานจึงจะบวชให้เป็นพรหมณ์สืบไป¹

พรหมณ์ไค้ชื่อว่าเป็นทวิชาติคือผู้เกิดสองหน การเกิดครั้งแรกเกิดจากบุพการีคือบิดามารดาผู้ให้ชีวิต การเกิดครั้งที่สองคือการบวชตามประเพณีที่จักให้มันขึ้นปีละครั้ง ตอนกลางเดือนยี่ในพระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย²

พรหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นไค้ทำหน้าที่ตามระเบียบแบบแผนอันเป็นระเบียบบริหารราชการแผ่นดินหนึ่ง ก็จะได้เห็นไค้จากพระราชนิพนธ์และสักคินาที่พรหมณ์ไค้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ แต่เนื่องจากมิไค้มีจุดหมายเหตุเรื่องการสืบสายสกุลและชื่อเสียงเรียงนามของพรหมณ์ประจำราชสำนัก ดังนั้นจึงไม่อาจทราบเกี่ยวกับตระกูลพรหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าไค้เป็นต้นตระกูลและมีประวัติความเป็นมาอย่างไร นอกจากทราบเพียงคร่าว ๆ ว่าเป็นพรหมณ์มาจากพัตลุงและนครศรีธรรมราชซึ่งไค้สืบเชื้อสายมาจนปัจจุบันนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 547.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 546.

บทที่ 2

ราชสำนัก

ความหมายของคำว่า "ราชสำนัก"

โดยทั่วไปแล้ว เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "ราชสำนัก" ก็มักจะนึกไปถึงเรื่องราวในวังในวังอันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์ อาทิ พระบรมมหาราชวัง พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเหล่าข้าราชการ กฏระเบียบต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติกันในเขตพระราชฐานที่ประทับ เป็นต้น คำว่า "ราชสำนัก" นี้ อาจารย์เศวทชนประกิจ¹ มีความเห็นว่าเป็นคำโบราณที่ใช้กันมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีความหมายถึงวัง¹

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 แปลความไว้ว่า "ราช" = แปลว่าพระเจ้าแผ่นดิน และ "สำนัก" = แปลว่าที่อยู่อาศัย² ฉะนั้นตามรูปศัพท์แล้ว คำว่า "ราชสำนัก" มาจากคำว่า "ราช" สมาสกับคำว่า "สำนัก" รวมความแล้วหมายถึงที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน อันเป็นความหมายแคบ ๆ แต่ในที่นี้เมื่อกล่าวถึงคำว่า "ราชสำนัก" จะขอใช้ในความหมายถึงวัฒนธรรมที่แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งรวมความตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ไปจนถึงพระราชพิธีพระราชประเพณีที่ระบุนไว้ในกฎมนเฑียรบาล

สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งสืบเนื่องมาแต่ครั้งโบราณกาล องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความสามัคคีเป็นอัน

¹ สัมภาษณ์ คุณเศวท ชนประกิจ, 30 พฤศจิกายน 2531.

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525, หน้า 161.

เกี่ยวกับของชาวไทยทั้งปวง ชาตไทยจึงดำรงความเป็นเอกราชอยู่ไ้สืบมาจนทุกวันนี้ และหากปราศจากองค์พระมหากษัตริย์แล้ว ราชสำนักก็มิอาจจะคงอยู่กวย เหตุว่าซากองค์ก้าเน็คแห่งราชสำนัก

ลำดับองค์พระมหากษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามวิวัฒนาการแห่งประวัติศาสตร์ มีดังนี้คือ¹

1. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ภาพประกอบที่ 3)
ทรงครองราชสมบัติระหว่างปีพุทธศักราช 2325 - 2352 เสด็จทรงเป็นขุนนางในสมัยอยุธยาตอนปลายและในสมัยกรุงธนบุรี ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และภายหลังการจลาจลในกรุงธนบุรี ไ้ทรงปราบดาภิเษก² ขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

2. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ภาพประกอบที่ 4)
ทรงครองราชสมบัติระหว่างปีพุทธศักราช 2352 - 2367 ทรงเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

3. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพประกอบที่ 5)
ทรงครองราชสมบัติระหว่างปีพุทธศักราช 2367 - 2394 ทรงเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองประเทศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พุทธศักราช 2325 - 2394) เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจทั้งมวลในการบริหาร ตุลาการและนิติบัญญัติ เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช บทบาทของพระมหากษัตริย์สมัยนี้จึงเปรียบเสมือน"เจ้ากับไพร่ หรือนายกับบ่าว" กล่าวคือทรงมีพระราชอำนาจเหนือผู้อยู่ใต้การปกครอง

¹อรุณ เวชสุวรรณ, เงาอดีต, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2525), หน้า 5 - 9.

²ปราบดาภิเษก เป็นพระราชพิธีในการสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์หลังจากที่ปราบปรามอริราชศัตรูแล้ว

ทุกคนโดยถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นสมมติเทพ¹ อันเป็นคติที่สืบเนื่องมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งจะเห็นได้จากระเบียบประเพณีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับระบบเทวราชายังคงถือปฏิบัติอยู่ในราชสำนัก เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีศรีสัจปานกาล (พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา) เป็นต้น และยังคงใช้ราชาศัพท์ตลอดจนกฎมนเฑียรบาลซึ่งกำหนดหลักปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการพวกรและพระราชวังที่ประทับ²

บทบาทฐานะขององค์พระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักรัตนโกสินทร์นั้น มีด้วยกันหลายประการ ทั้งจะไต่คว้าจากศัพท์ที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ดังนี้คือ³

ศัพท์ที่ 1 "พระเจ้าอยู่หัว" คำว่า "พระเจ้า" ก็คือยอมรับว่าพระมหากษัตริย์นั้นเป็นเทพเจ้า คำว่า "อยู่หัว" คือพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำเป็นประมุขของประเทศหรือหมายความถึงหัวหน้า ฉะนั้น "พระเจ้าอยู่หัว" จึงหมายถึงการยอมรับในสภาพความเป็นพระเจ้าและขณะเดียวกันก็เป็นประมุขแห่งรัฐหรือเป็นหัวหน้าคนทั้งปวง

ศัพท์ที่ 2 "พระเจ้าแผ่นดิน" มีความหมายว่าเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งประเทศแล้วพระราชทานสิทธินั้นให้แก่ประชาชนทั่วไปให้ทำมาหากินตามพระราช

¹ เกลิม จันปฐมพงศ์ และคณะ, ประวัติศาสตร์สังคมไทย, (นนทบุรี : เสถียรไทย, 2520), หน้า 93.

² ประภัสสร บุญประเสริฐ และคณะ, คำบรรยายวิชาพื้นฐานวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 135.

³ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช, คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางวัฒนธรรม เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 17 - 20.

อำนาจและเป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่จะต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินเท่าที่จะทำได้ อาทิ ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เชื่อกันว่าจะทำให้แผ่นดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์

ศัพท์ที่ 3 "เจ้าชีวิต" หมายความว่าประชาชนมอบหมายอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ให้ทรงประหารชีวิตคนใดโดยเฉพาะผู้ที่ทำผิดกิริย เมื่อทรงมีพระราชอำนาจเป็นเจ้าชีวิตสั่งลงโทษใด ก็ทรงมีพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษใด และมีหน้าที่ที่จะต้องคุ้มครองชีวิตคนทั้งปวงไม่ให้คนอื่นมาใดตามใจคือต้องรักษาความสงบในแผ่นดิน

ศัพท์ที่ 4 "ธรรมราชา" หมายความว่า กษัตริย์เป็นผู้รักษาและปฏิบัติธรรมด้วยการอยู่ในศีลธรรมและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทั้งปวง ทรงเป็นคนแห่งความยุติธรรมคือเป็นอำนาจตุลาการสูงสุดสำหรับตัดสินคดี และยังหมายถึงหน้าที่ในอันที่จะต้องรักษาศิลปวิชาการทั้งปวงของชาติเอาไว้ ซึ่งอยู่ในพระบรมราชาอนุเคราะห์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม ดนตรี นาฏศิลป์ พระมหากษัตริย์ต้องทรงรักษา เกื้อกูลให้เกิดขึ้นและมีคนในเมืองต่อไป

ศัพท์สุดท้าย "พระมหากษัตริย์" ซึ่งแปลความได้ว่า นักบุญยิ่งใหญ่ เพราะในเวลาที่บ้านเมืองมีศึกสงครามและมีความจำเป็นที่จะต้องป้องกันประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทางทหารคือเป็นจอมทัพ

จากรูปศัพท์ทั้ง 5 คำนั้น สรุปแล้วเป็นคำที่บอกให้ทราบถึงพระราชอำนาจ สิทธิและหน้าที่ขององค์พระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น กล่าวคือพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงลงโทษหรือพระราชทานอภัยโทษแก่บุคคลผู้อยู่ใต้การปกครองของพระองค์คือทรงเป็นอำนาจตุลาการสูงสุดในการตัดสินคดีความต่าง ๆ ทรงมีสิทธิในการครอบครองแผ่นดินทั้งประเทศ ทรงมีพระราชภารกิจในการดูแลข้าบคทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรทั้งปวง เป็นประมุขแห่งรัฐ รักษาและปฏิบัติธรรมตลอดจนบำเพ็ญพระราชกุศลและที่สำคัญคือทรงเป็นผู้นำทางทหารในการป้องกันประเทศให้สงบสุข

บทที่ 3

หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง เนื่องกับพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จากการที่ไต่ศึกษาเรื่องราวของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังปรากฏให้เห็นจากหลักฐานทางโบราณคดีคือ ภาพสลักเล่าเรื่องบนตัวปราสาทพนมรุ้งที่เน้นความสำคัญของพระศิวะหรือเทพอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระศิวะ ศิลารึกหลักที่ 7 และ 9 พบที่ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งมีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระศิวะ รวมทั้งจารึกหลักล่าสุดซึ่งพบเมื่อ พ.ศ. 2530 กล่าวถึงการสร้างศิวลึงค์ สร้างรูปทองคำของพระศิวะในท่าพ้อนว่า สร้างรูปทองคำของพระวิฆณุโดยระบุไว้ในบทหนึ่งว่าสร้างขึ้นในเรือนของพระศิวะ แสดงให้เห็นว่าพระศิวะเป็นเจ้าของเทวสถานแห่งนี้ นอกจากนี้ยังได้พบประติมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ในศาสนาฮินดูที่ปราสาทพนมรุ้งอีกเป็นจำนวนมาก¹ ส่วนทางภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดราชบุรีลงไปจนถึงชายแดนก็มีหลักฐานทางโบราณคดีที่พิสูจน์ให้เห็นว่าบริเวณนี้ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเช่นกัน กล่าวคือได้พบเทวรูปที่สร้างขึ้นตามคติพราหมณ์จำนวนหนึ่ง ซึ่งศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงจัดไว้ในกลุ่มเทวรูปรุ่นเก่า กำหนดอายุไว้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 - 14² บริเวณตอนกลางของประเทศก็พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นถึง

¹ พิสิฐ เจริญวงศ์, บรรณาธิการ, ปราสาทพนมรุ้ง, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), (จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งบุรีรัมย์ วันที่ 21 พฤษภาคม 2531), หน้า 64-68.

² หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, เรื่องเดิม, หน้า 12.

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปกรรมแบบลพบุรี โค้ดพบเทวสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่สำคัญคือศาลพระกาฬและพระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี ส่วนทางภาคกลางตอนเหนือคือที่จังหวัดสุโขทัยนั้นก็มีเทวสถานของพราหมณ์อยู่หลายแห่งด้วยกันคือ ศาลาฉาฉาง วัดพระพายหลวง และวัดเจ้าจันทร์ ตามเทวสถานเหล่านั้นจะมีพราหมณ์ประจำอยู่คอยเสมอ

คณะพราหมณ์ที่ประจำตามเทวสถานนั้น ๆ นอกจากจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่สมณิกชนแล้ว พราหมณ์ยังทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพระราชพิธีในราชสำนัก ซึ่งพบหลักฐานตั้งแต่ครั้งราชสำนักสุโขทัยว่าพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็จะเห็นได้จากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ 4 ตอนสุดท้ายของก้านที่ 1 กล่าวถึงเรื่องการประสิทธิ์ฐานรูปพระอิศวร พระนารายณ์ พระ(คเณศ)ในเทวาลัยมหาเกษศรที่ป่ามะม่วง¹ และมีคำกล่าวถึง"พราหมณ์"ซึ่งทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์ในสมัยนั้น ที่ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ 4 ก้านที่ 2 ดังนี้

- (1) พระสอนพระวินัย พระอภิธรรมโดยโลกาจารย์กฤตยา เป็นต้น
- (2) โดยพราหมณ์ คามส สมเ็จ บพิตร ทรงประกาศ เพท-
- (3) ศาสตร์าคม หลักความบุญธรรมทั้งหลายเป็นคณ ไชยคิศาสตร์ กล่าวคือ การาศาสตร์ เป็นต้น
- (4) คือ ปี เดือน สุริยคราส จันทรคราส พระองค์อาจารย์ซึ่งเสมอ²

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, เรื่อง เกม, หน้า 79.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

ความสำคัญของพราหมณ์ได้เริ่มมีมากขึ้นในราชสำนักอยุธยา ทั้งนี้เนื่องจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงรับลัทธิการปกครองระบบเทวราชมาจากอาณาจักรเขมร ซึ่งหลักการปกครองแบบนี้เป็นหลักการที่ยอมรับฐานะขององค์พระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นเทวราชหรือเป็นองค์ไศเลนทร์ โดยมีพราหมณ์ประจำราชสำนักทำหน้าที่อภิบาลองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย นอกจากนี้พราหมณ์ยังเป็นผู้กำหนดและรักษาไวซึ่งราชประเพณีต่าง ๆ ในลัทธิเทวราช¹ หลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยาก็คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน กล่าวถึงว่ามีการกระทำพิธีกลบบัญสมเพลิงตามลัทธิพราหมณ์ เมื่อครั้งที่พระเจ้าอู่ทองโปรดให้สร้างพระนครขึ้นใหม่ที่ตำบลหนองโสน ดังนี้ "ศุภมัสตฤกษ์ราศ 712 ปีชวด โทศก วันศุกร์ เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ เพลาสามนาฬิกาเกาบาท สถาปนากรุงพระมหานครศรีอยุธยา ซึ่งพราหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบาศ ไก่สังขตักษณวัตรโคตนหมันซ่อนหนึ่ง และสร้างพระที่นั่งไพศุภยมหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพศุภยคมนาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วพระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาครองราชสมบัติ ..." ² เป็นต้น นอกจากพระราชพงศาวดารแล้ว ก็ยังมีลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยาที่พราหมณ์ใช้อ่านในพระราชพิธีศรีสัจปานกาล (พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา) เนื้อหาของโองการแช่งน้ำกล่าวถึงพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่ทรงมหิตานุภาพของพราหมณ์ คำสาปแช่งผู้ทรยศต่อแผนดินให้พินาศและประสาทพรออำมาตย์มนตรีผู้จงรักภักดีให้มีความเจริญ³

¹ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช, ลักษณะไทย, หน้า 17 - 18.

² พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (พระนคร : คลังวิทยา, 2514), หน้า 1.

³ ประภัสสร บุญประเสริฐ และคณะ, เรื่องเกิม, หน้า 480.

บทบาทของพราหมณ์ราชสำนักในพระราชพิธีซึ่งคงอยู่จนถึงทุกวันนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคณะพราหมณ์ได้รับสนองพระราชโองการในราชสำนักสืบต่อกันมา แม้กระทั่งราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นก็ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์¹ว่า พระมหากษัตริย์ทรงรับคณะพราหมณ์ให้เป็นพราหมณ์ราชสำนักมีหน้าที่ให้คำปรึกษาและประกอบพระราชพิธีสำหรับพระนครและพระบรมวงศ์ อีกทั้งยังทรงยกย่องความสามารถด้วยการพระราชทานราชทินนามและศักดินาแก่พราหมณ์ราชสำนักด้วย² นอกจากพราหมณ์ที่สืบเชื้อสายกันต่อมาแล้วก็มีพราหมณ์เทศที่เดินทางมาจากประเทศอินเดีย เข้ามายังกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย ดังจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่พระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม³ หรือถึงตัวอย่างของพราหมณ์อัจจุตะนันนาคซึ่งเดินทางมาจากเมืองพาราณสี เขาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีพุทธศักราช 2373 ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุคำให้การพราหมณ์อัจจุตะนันนาคที่ตีพิมพ์ในหนังสือชีวญาณวิเศษ ฉบับที่ 21 เมื่อปีพุทธศักราช 2429 และหนังสือคำให้การพราหมณ์อัจจุตะนันนาคกับคำอธิบายของพราหมณ์ ป. สุพรหมณีย์ ศาสตราจารย์ เมื่อปีพุทธศักราช 2472

ไม่เพียงแต่มีหลักฐานที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ยังปรากฏหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกด้วย ซึ่งจะไต่ถามกล่าวถึงดังต่อไปนี้คือ

¹พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : คลังวิทยา, 2505), หน้า 83 - 104.

²ชวิน รังสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเกม, หน้า 162 - 163.

³กฤษณศักดิ์ กัมรสุทธิ, เรื่องเกม, หน้า 303 และ 307.

ประเพณีตั้งหลักเมืองนั้นเป็นประเพณีพราหมณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานอธิบายไว้ว่า "หลักเมืองเป็นประเพณีพราหมณ์มีมาแต่อินเดีย ไทยตั้งหลักเมืองขึ้นตามธรรมเนียมพราหมณ์ ที่ซึ่งเกิดหลักเมืองนั้นคงเป็นควยประชาชน ประชุมชนนั้นต่างกัน ที่อยู่เป็นหมู่บ้านก็มี หมู่บ้านหลายหมู่บ้านรวมเป็นตำบล ตำบลตั้งขึ้นเป็นอำเภอ อำเภอเดิมเรียกว่าเมืองเมืองหลาย ๆ เมืองรวมเป็นเมืองใหญ่ เมืองใหญ่หลาย ๆ เมืองเป็นมณฑลหรือเมืองพระมณฑล ... เมื่อพระพุทธชอกฟ้าข้ามฟากมาจากอนบุรี สิ่งแรกที่กระทำคือตั้งหลักเมือง คึกคักววยปดุงาก็เห็นเป็นการสมควร เป็นยุคที่โคแน่นอนว่าตั้งเมืองที่ตรงนี้ ถ้าไม่มีอะไร เป็นเครื่องหมาย ความไม่แน่ก็คงมี อาจเปลี่ยนแปลงและโยกย้ายได้ ที่ปักไว้แล้ว คนเป็นใจควยทุกคน อนึ่งควรสังเกตไว้ควยว่าการตั้งเมืองใหญ่ ๆ มีของ 2 อย่างกำกับกันคือ หลักเมืองและพระบรมธาตุ ... หลักเมืองที่กรุงเทพฯทำควยไม้ เดิมมีหลักความเป็นรูปศาลามาจนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงก่อสร้างและปรับปรุงถาวรวัตถุต่าง ๆ ไปรื้อใหญ่ยกยอดปราสาทต่าง ๆ ตามแบบอย่างศาลที่กรุงเก่า"

พิธีปักหลักเมืองเป็นพิธีสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ พิธีดังกล่าวนี้เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี รวมทั้งกำหนดฤกษ์และสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการพิธี ปัจจุบันพระหลักเมืองเป็นโบราณวัตถุสำคัญชิ้นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลทางความเชื่อของพราหมณ์ที่มีต่อราชสำนักรัตนโกสินทร์ ก่อนคนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

¹บันทึกรับสั่ง สมเด็จพระบรมยาดำรงราชานุภาพ ประทาน หม่อมราชวงศ์สุนทรชาติ สวัสดิภักต, (กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2530), หน้า 63.

เทวสถาน

เทวสถานสำหรับพระนคร หรือเรียกกันว่าโบสถ์พราหมณ์ เป็นโบสถ์พราหมณ์ที่มีพราหมณ์เป็นผู้อยู่และใช้สำหรับประกอบพระราชพิธีสำคัญสำหรับพระนคร คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2327 ภายในเทวสถานมีโบสถ์อยู่ 3 หลังคือ¹

1. สถานพระอิศวร (โบสถ์ใหญ่) ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูนไม่มีฟาไล² โบสถ์หลังนี้จะมีขนาดใหญ่มากกว่าหลังอื่นทุกหลัง หลังคาทำชั้นลด 1 ชั้น หน้าบันคานหนามีเทวรูปปูนปั้นนูนทำเป็นรูปพระอิศวร พระอุมาและเครื่องมณฑลรูปสังข์ ลลิต กุมภ อยู่ภายในวิมาน ไครูปวิมานมีปูนปั้นเป็นรูปเมฆและโคนันติ หน้าบันคานหลังไม่มีลวดลาย ภายในเทวสถานมีเทวรูปพระอิศวรสำริด ประทับยืน ขนาด 1.87 เมตร ปางประทานพรโดยยกพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง และยังมีเทวรูปขนาดกลางอีก 31 องค์ ประดิษฐานบนฐานชุกชี ถัดไปคานหลังมีสิวลึงค์ คานหนามีชั้นลดซึ่งประดิษฐานเทวรูปพระพรหมและพระสุรัสวดี สองข้างแทนลคมีเทวรูปพระอิศวรและพระอุมาทรงโคนันติ เป็นศิลปะปูนปั้นโบราณมีมาแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ตรงกลางโบสถ์มีเสาลักษณะคล้ายเสาชิงชา 2 ต้น สูง 2.5 เมตร สำหรับประกอบพิธีเซ่งหิ้งในพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวาย

2. สถานพระพิฆเนศวร (โบสถ์กลาง) สร้างด้วยอิฐถือปูนมีฟาไลทั้งคานหน้าและคานหลัง ตัวโบสถ์ไม่มีลวดลาย หลังคามีชั้นลด 1 ชั้น หน้าบันเรียบไม่มีรูปปูนปั้นประดับ ภายในโบสถ์มีเทวรูปพระพิฆเนศวร 5 องค์ ประดิษฐานบนเบญจา(ชุกชี)

3. สถานพระนารายณ์ (โบสถ์ริม) สร้างด้วยอิฐถือปูนมีฟาไลทั้งคานหน้าและคานหลัง ภายในทำชั้นยกตั้งบุษบก 3 หลัง หลังกลางประดิษฐานพระนารายณ์นั่งทำด้วยสำริด ประทับยืนขนาด 1.51 เมตร เป็นประธาน บุษบกอีก 2 ข้าง ประดิษฐานพระลักษมีและพระมเหศวรี(องค์จำลอง) ทำด้วยปูน ประทับ

¹ ชวิน รังสิพราหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม, เรื่องเดิม, หน้า 245 - 247.

² ฟาไลคือส่วนที่ยื่นออกมาจากชายคา ลักษณะเป็นชานหรือห้องโถง

เป็น ทรงกลางโบสถ์มีเสาลักษณะคล้ายเสาชิงช้านาคย้อม สำหรับประกอบพิธี
ชาหงส์ สูง 2.5 เมตร เรียกว่า "เสาหงส์"

เทวสถานไคซันทะเป็นเป็น "โบราณวัตถุสถาน" สำคัญของชาติ ซึ่ง
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 66 ตอนที่ 64 วันที่ 2 พฤศจิกายน พุทธ-
ศักราช 2492 หน้า 5281 ลำดับที่ 11 ระบุว่า เทวสถานเป็น "โบราณวัตถุสถาน"
สำคัญของชาติ ประกาศ ณ วันที่ 18 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2492

เสาชิงชา¹

เสาชิงชาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของโบสถ์พราหมณ์หรือหน้า
วัดสุทัศน์เทพวราราม แขวงเสาชิงชา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระพุทธ
ยอจุฬาภรณ์มหาราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้นตรงหน้าเทวสถาน เมื่อวันพุธแรม
4 ค่ำ เดือน 5 ปีมะโรง พุทธศักราช 2327 ต่อมาสร้างโรงคาก (โรงเก็บน้ำมัน
คาก) ขึ้น ณ ที่นั้น จึงย้ายเสาชิงชามา ณ ที่ตั้งปัจจุบัน การสร้างเสาชิงชาขึ้นก็
เพื่อจะรักษาธรรมเนียมการสรงพระนครตามอย่างโบราณไว้ โดยถือคติว่าจะ
ทำให้พระนครมีความมั่นคงแข็งแรง

เสาชิงชามีความสูงจากฐานกลมถึงยอดปลายกระจิงไม่ประมาณ 21
เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางฐานกลมประมาณ 10.5 เมตร ฐานกลมถือเป็นฐานปัทม์
ทำด้วยหินสีขาว พื้นบนปูกระเบื้องหินเผาสีแดง มีบันได 2 ชั้น ทั้ง 2 ด้าน ที่ถนน
บำรุงเมืองตัดผ่านตามแนวโค้งของฐานคากแผ่นจารึกเสาชิงชา คิกสายล่อฟ้าจาก
ลวดลายกระจิงคานบนลงคิน

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเสาชิงชาในราชกิจจานุเบกษา เล่ม
ที่ 66 ตอนที่ 64 วันที่ 22 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2492 หน้า 5281 ลำดับที่
10 ระบุว่า เสาชิงชาเป็น "โบราณวัตถุสถาน" สำคัญของชาติ ประกาศ ณ วันที่ 18
พฤศจิกายน พุทธศักราช 2492

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 247 - 248.

ตามคติโบราณนั้น พระนครใหม่จะมีเทวสถานและเสาชิงช้าประ-
 ฐานอยู่ภายในพระนคร เทวสถานมีความสำคัญต่อบ้านเมืองเนื่องจากเป็นสถานที่
 ศักดิ์สิทธิ์ที่พราหมณ์ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งเป็นที่สำหรับประหาร
 เทวรูปที่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปกราบ
 ไหว้สักการะได้ ส่วนการสร้างเสาชิงช้าก็เป็นคติในการทำให้บ้านเมืองแข็งแรง
 ซึ่งเสาชิงช้านี้ใช้ในพิธีโล้ชิงช้าแสดงกำนานเทพเจ้าสรวงโลก เมื่อโคทำพิธีนี้แล้ว
 ถือว่าการสร้างพระนครได้สำเร็จลงโดยสมบูรณ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าจุฬาโลทรงโปรดให้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานีนั้น พระองค์ก็
 โปรดให้โปรดเกล้าให้สร้างเทวสถานและเสาชิงช้าขึ้นด้วย แสดงให้เห็นว่าราช-
 สำนักระยะนั้นได้รับคติความเชื่อจากพราหมณ์อยู่มาก ประกอบกับเป็นคติที่ถ่ายทอด
 ต่อเนื่องกันมาแต่โบราณจึงถือปฏิบัติกันสืบมา

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พอสรุปได้ว่าพราหมณ์
 เป็นศาสนาที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่โคเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนที่เป็น
 ประเทศไทยปัจจุบัน โคเริ่มมีบทบาทสำคัญในราชสำนักตั้งแต่ครั้งราชสำนักสุโขทัย
 บทบาทความสำคัญนั้นมีมากขึ้นในราชสำนักอยุธยาและคงอยู่สืบมาจนทุกวันนี้ก็จะ
 เห็นได้จากพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีพราหมณ์เข้าร่วมอยู่ด้วยเสมอ

บทที่ 4

บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พราหมณ์ประจำราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากพราหมณ์ พฤติยาศซึ่งทำหน้าที่จัดการคแห่ช้างและพิธีกรรมเกี่ยวกับการคล้องช้าง และ พราหมณ์ปุโรหิต(โหราจารย์)ซึ่งทำหน้าที่เป็นโหรประจำราชสำนัก ถวายฤกษ์ยาม ที่ใช้ในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ รวมทั้งถวายคำทำนายทางโหราศาสตร์แล้ว ที่สำคัญยังมีพราหมณ์พิธีซึ่งทำหน้าที่สืบทอดความรู้รักษาและประกอบพระราชพิธีต่างๆ ที่ทางราชสำนักจัดขึ้น ความสำคัญของพราหมณ์พิธีนี้ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ถึงแม้จะ เห็นได้จากการพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีพราหมณ์พิธีเข้าร่วมในพระราชพิธีนั้น ๆ เสมอมา

พระราชพิธีที่กล่าวถึงนี้เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจ จัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามลักษณะของการจัดงานคือ งานพระราชพิธีที่จัดขึ้น เป็นประจำอันเป็นพระราชประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณ และงานพระราชพิธีที่ จัดขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะคราว¹ วัตถุประสงค์ของพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรง พระกรุณาให้จัดขึ้นตามลัทธิประเพณีมีอยู่หลายประการด้วยกันคือ²

1. เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ พระบรมวงศ์และองค์พระมหากษัตริย์
2. เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน
3. เพื่อแสดงกตัญญูธรรมและรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของบูรพ-
มหากษัตริยาธิราชเจ้าและพระบรมราชบุพการี

¹ เฉลิม จันปฐมพงษ์ และคณะ, เรื่อง เกม, หน้า 490.

² หม่อมทวีวงศ์วลัยลักษณ์(หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์), ประเพณีในพระราชสำนัก(บางเรื่อง), (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2514), หน้า 1.

4. เพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ทั้งนี้จะกล่าวถึงเป็นลำดับ ๆ ไป ซึ่งจะนำมากล่าวเฉพาะพระราชพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์เป็นอย่างมาก โดยสังเขปดังนี้คือ

พระราชพิธีเพื่อความป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ พระบรมวงศ์และองค์พระมหากษัตริย์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจัดว่าเป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุดของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นองค์พระมหากษัตริย์ของประเทศนับแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย มีผู้สันนิษฐานกันว่าคงจะไ้รับคนแบบสืบทอดมาจากอินเดีย¹

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงริ้วฟื้นสอบสวนวิธีการของพระราชพิธีนี้ ถึงการจัดทำตำราว่าควยระเบียบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้เสียก่อน สุกโสภา ได้กล่าวไว้ว่า "ในปีพ.ศ. 2326 ซึ่งเป็นเวลาที่กำลังทำการก่อสร้างพระนครใหม่อยู่นั้น ทอจะมีเวลาว่างอยู่บ้างก็โปรดให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สี่ท่านซึ่งเป็นแบบแผนพระราชประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี มีเจ้าพระยาเพชรพิชัยเป็นประธาน ไปประชุมปรึกษารื้อรวมกับพระราชาคณะผู้ใหญ่ มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นคน ใหญ่ช่วยกันค้นคัมภีร์และแบบแผนเก่า ๆ มาจัดทำตำราว่าควยระเบียบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นไว้สำหรับพระนคร โดยยึดแบบฉบับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งสมเด็จพระเจ้าอู่ทองเป็นหลัก แล้วได้โปรด

¹ ญัตติกร จันทวิษ, พระราชพิธีบรมราชาภิเษก, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530), หน้า 13 .

ให้สร้างเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ สำหรับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใน
โอกาสนั้นด้วย"¹ การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมาได้ยึดถือหลัก
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อ พ.ศ.2328 เป็นแบบอย่างต่อมา จะเปลี่ยนแปลงก็เฉพาะสถานที่ เช่น รัชกาลที่ 1 ทรงทำพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่ง
อมรินทราภิเษกมหาปราสาท ส่วนในรัชกาลที่ 2 ทรงทำพิธีบรมราชาภิเษก ณ
พระที่นั่งในหมู่พระมหามณเฑียร เป็นต้น และยังได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในส่วน
ประกอบอย่างอื่น ๆ ความเหมาะสมของเวลาและเหตุการณ์ เช่น เพิ่มลว
สวคมนตรีเนื่องในการพระราชพิธี เพิ่มเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องพระม
ราชาภิเษก ตลอดจนเพิ่มลวจำนวนพระที่เชิญมาตั้ง ณ พระแท่นมณฑล เป็นต้น ซึ่งเป
็นการเปลี่ยนแปลงในส่วนปลีกย่อย ส่วนหลักใหญ่ยังคงเดิมทั้งสิ้น² กล่าวคือก่อนถึง
วันพระฤกษ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีการประกอบพิธีตักน้ำสำหรับใช้สรงม
ราชาภิเษก ซึ่งตามประเพณีใช้น้ำทั้ง 5 ในประเทศคือ

1. น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย แขวงเมืองเพชรบุรี
2. น้ำในแม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลท่าวังส่ว แขวงเมืองสมุทรสงคราม
3. น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่ตำบลบางแกว แขวงเมืองอ่างทอง
4. น้ำในแม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ แขวงเมืองสระบุรี
5. น้ำในแม่น้ำบางปะกง ตักที่ตำบลชิงพระอาจารย์ แขวงเมืองนครนายก

น้ำในแม่น้ำทั้ง 5 นี้เรียกว่าเขมฺยจุสฺสทตฺตงคคา อนุโลมตามบัญญัติ
ของพรหมมน้ำแต่ละแห่งเมื่อตักมาแล้ว แต่ละแห่งก็จะตั้งพิธีเสก ณ เจดีย์สถาน

¹ เสถียร ศกุนโร, ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ (เล่ม 1),
(พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2515), หน้า 93 - 94.

² หม่อมหลวงสวัสดิรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 139 - 140.

สำคัญแห่งแขวงนั้น ๆ แล้วจึงจัดส่งเข้ามาทำพิธีที่กรุงเทพฯ¹ นอกจากแม่น้ำท่า
 5 ถึงกล่าวแล้ว ยังคงทรงใช้น้ำในสระเกษ สระแก้ว สระคงคา สระยมนาใน
 แขวงเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเคยใช้มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา² และตั้งพิธีเสกน้ำ
 สำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษกและน้ำสรงมูรธาภิเษก โดยในส่วนพิธีพราหมณ์ มีการ
 จัดตั้งโรงพิธีพราหมณ์(ภาพประกอบที่ 8) ซึ่งประทับถวายราชพิธีจักรกระเกษ 5
 ชั้น มีคนกลวย คนออย กอกลมาก กอกลมะพร้าวหอยตามมูรธาภิเษก โรงพิธีตั้ง
 ถัดมาจัดตั้งขึ้นที่หน้าพระที่นั่งอมรินทราภิเษกเพื่ออัญเชิญเทวรูปทั้ง 7 องค์คือ
 พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระเทวกรรม พระพิฆเณศวร พระอุมา
 และพระลักษมี ออกตั้งประกอบพิธี พร้อมทั้งตั้งเครื่องเบญจศัพท์ นพวรรณ หมอ
 กุมภี เตาकुณฑโหมเพลิงและไตรทวารทำด้วยไม้สักประทับด้วยไม้ไผ่อุณาเทวพรหม
 โองการ พิศละ 3 อันทั้งแปดทิศ ตั้งกลศ³และสังข์⁴ นอกจากนี้ยังประกอบพิธี
 จารึกพระสุพรรณบัฏ ถวายพระบรมราชสมภพและแกะพระราชนิฉัตรประจำรัชกาล
 อันเป็นพิธีพราหมณ์รวมกันกับพิธีสงฆ์ที่ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลขสิทธิ์

¹ หม่อมราชวงศ์แสงสุรีย์ จภาวาลย์, พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุง
 รัตนโกสินทร์, (นครปฐม : แผนกบริการกลาง, สำนักงานอธิการบดีพระราชวัง
 สยามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 5.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรางราชานุภาพ, พระราช
 พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : บัณฑิต
 การพิมพ์, 2522), (พิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพ น.ส.ชิตี บุณนาค), หน้า 119.

³ กลศ คือภาชนะใส่น้ำเทพมนต์ของพราหมณ์

⁴ ฆัฏฐภัทร จันทวิช, เรื่องเดิม, หน้า 26.

พอถึงวันเริ่มงานพระราชพิธี จึงตั้งกระบวนแห่เชิญไปประดิษฐาน ณ พระแท่นมณฑลในตอนเช้า และในเย็นวันเดียวกันมีการเจริญพระพุทธมนต์จุลเจียนชัยและเจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในระหว่างการเจริญพระพุทธมนต์ ฝ่ายพราหมณ์ทำพิธีตามลัทธิคือ เช่าถวายน้ำพระมหาสังข์แล้วถวายใบสมิทธิ (หมายถึง ใบไม้ 3 ชนิดคือ ใบมะม่วง ใบทองและใบตะขบ) ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปักพระองค์ แล้วพราหมณ์นำใบไม้นั้นไปกระทำสาสตรปณยาชูป โหมเพลิงที่โรงพิธีพราหมณ์¹

ครั้นในวันพระฤกษ์ เมื่อไ้พระมหามงคฤกษ์ หลวงโลกทีป²และพระมหาราชครูกราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสรงน้ำมูรธาภิเษก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงมณฑลพระกระยาสนานก็เสด็จขึ้นประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์(ภาพประกอบที่ 9) ทรงสรงสหัสธารา แล้วหลวงสิทธิชัยพระหมอเช่าถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระมหาราชครูพิธีถวายพระเศาเบญจ-คัพ(ภาพประกอบที่ 10) พระครูอัญญาจารย์ถวายพระสังข์ทอง พราหมณ์ถวายพระสังข์เงินและเป่าสังข์ เจ้าพนักงานประโคมกริยาวงค์ดนตรี มโหระทึก แตรสังข์ ปี่มโหระทึก เสร็จแล้วทรงผลัดฉลองพระองค์ เสด็จมาประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศ พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ น้ำกลศ ทรงรับมาสรงพระพักตร์และเสวย ทรงรับน้ำทั้ง 8 ทิศแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับที่พระที่นั่งภัทรบิฐซึ่งปูลาดควยแผนทองเขียนรูปราชสีห์ จากนั้นพระมหาราชครูอ่านพระเวท สรรเสริญไกรลาส(ภาพประกอบที่ 11) แล้วทูลเกล้าถวายพระสุพรรณบัฏ พระสังวาลย์พราหมณ์ชูว่า เตรี้องเบญจราชกกุธภัณฑ์(ภาพประกอบที่ 12) พระแสงอัญญาวุธและเครื่องราชูปโภค ประกอบควยวิญญูเวท อิศวรมนต์ พระบาทสมเด็จพระ

¹หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 154 .

²ตำแหน่งหนึ่งชื่อลโวทรหลวง

พระเจ้าอยู่หัวทรงรับแล้วให้พระยาราชโกศมารับค้อมพระหัตถ์ส่งให้เจ้าพนักงาน
ยกแว่นฉลองพระบาททั้งพระมหาราชครูรับแล้วสอดถวาย แล้วถวายพระพรชัย
จากนั้นพระมหาราชครูพิธีกราบบังคมทูลถวายราชสมบัติ หลวงสิทธิชัยพระหมอเข้
กราบบังคมทูลถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
มีพระบรมราชโองการแก่พระมหาราชครูแล้วทรงไปรียคอกพิณทองพิณเงินและ
ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก(ภาพประกอบที่ 13) พรานหมันเป่าพระมหาสังข์ ประโคม
ดนตรีมโหรีทัก สมเด็จพระสังฆราชกับเทียบชัยแล้วเสด็จถวายเครื่องไทยธรรม
แก่พระสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชถวายอภิไศวริ์ พระสงฆ์ถวายพระพรลา พระราช
ครูพิธีพระหมอเข้ประนมหน้ากลอนน้ำสังข์รอบพระมหามณเฑียร แล้วถวายพระพร
จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทองพระโรงหน้า ประทับพระแท่น
เศวตฉัตร พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายทหารและพล-
เรือนเข้ามาเฝ้าพร้อมกัน เสร็จแล้วเสด็จกลับขึ้นข้างใน เมื่อใดพระฤกษ์ เจ้า-
พนักงานประโคมดนตรี แตรสังข์ พิณพาทย์ มโหรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนินสู่พระมหามณเฑียร เพื่อประกอบพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร
เวลาบ่ายพระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนพร้อมกันเวียน
เทียบเฉลิมพระราชมณเฑียรตามราชประเพณี¹ แล้วเป็นอันเสร็จพิธี

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้เป็นพระราชพิธีที่มีความ
สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ขั้นตอนในพิธีที่ถือว่าสำคัญก็คือ
พระราชพิธีรับน้ำศักดิ์สิทธิ์จากพรานหมันและราชบัณฑิตที่พระที่นั่งอัฐทิศ และพระราช
พิธีที่พรานหมันไค้ทูลเกล้าถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อันได้แก่ พระมหาพิชัย
มงกุฎ พระแสงขรรค์ชัยศรี ขารพระกร วาลวิชนีและฉลองพระบาท (ภาพประ-
กอบที่ 14) ตลอดจนเครื่องราชูปโภคและพระแสงอัญญาภรณ์ที่พระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่ง
สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นล้วนมีความหมายอันเป็นมงคลยิ่งเพื่อแสดงถึงพระบรมเชษ
นาภาพขององค์พระมหากษัตริย์ที่ผสมผสานมากับความเชื่อทางศาสนาทั้งศาสนา

¹ ญักรภัทร จันทวิช, เรื่องเดิม, หน้า 27 - 28.

พราหมณ์—ฮินดู พุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม¹

จากขั้นตอนของการพระราชพิธีที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีพราหมณ์ร่วมอยู่ในพระราชพิธีถวายเกือบทุกขั้นตอนทีเดียว โดยเป็นผู้กำเนนการในขั้นตอนนั้น ๆ ดังเช่นที่พราหมณ์สาธยายรายมนตร์อัญเชิญพระศิวะให้เสมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในองค์พระมหากษัตริย์ การถวายน้ำศักดิ์สิทธิ์แก่องค์พระมหากษัตริย์ รวมทั้งการถวายสังวาลย์พราหมณ์รูอาอันเป็นเครื่องแสดงว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงบวชเป็นพราหมณ์ก่อนจะย้ายไปเป็นเทวราชา เพราะพราหมณ์ถือว่าสังวาลย์พราหมณ์รูอาเป็นเครื่องหมายของพระศิวะและพระนารายณ์ เป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของพราหมณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และบทบาทความสำคัญดังกล่าวนี้ก็มีไปจากที่อยู่เฉพาะครั้งราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้นเท่านั้น แม้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน พราหมณ์ก็ยังมีส่วนร่วมในพระราชพิธีและรักษาลักษณะสำคัญของการพระราชพิธีนี้ไว้เป็นอย่างดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173 .

พระราชพิธีลงสรงโสกันต์

พระราชพิธีลงสรงโสกันต์(ภาพประกอบที่ 15) เป็นพระราชพิธีที่จัดทำขึ้นแก่พระเจาลูกเชอ พระเจาลูกยาเชอหรือพระเจาหลานเชอ ที่มีพระชนมายุพอสมควรจะทำการโสกันต์(โกนจุก)ได้ คือพระองค์ชายเมื่อพระชนมายุ 13 พรรษา พระองค์หญิงเมื่อพระชนมายุ 11 พรรษา ในการจัดพระราชพิธีพระราชทานแก่พระโอรสและพระราชธิดาแต่ละครั้งนั้น มีความสำคัญและรายละเอียดของพิธีแตกต่างกันตามฐานะอิสริยยศของพระราชโอรสและธิดาแต่ละพระองค์¹

พระราชพิธีโสกันต์นี้ประกอบพิธีทางศาสนาทั้งค่านพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูพร้อม ๆ กัน พุทธศาสนาจัดพระราชพิธีสวดมนต์พระที่นั่งกุสุมมหาปราสาท ส่วนพระราชพิธีพราหมณ์ทั้ง ๓ หอเวทวิทยาคมในพระบรมมหาราชวัง ที่หอนี้จะมีการประทับกกเตียงและประกอบพิธี ค่านนอกโรงพิธีปลุกเสกเทวคาเพียงการอุปสีเปลี่ยนจตุรัส ค่านในโรงพิธี ทั้งเตียงรองเทวรูปที่เชิญมาประกอบพิธี เคียงสำหรับทั้งพระเทวาเบญจคัพภ์ กลศ สังข์ เจาพนักงานจัดของเครื่องพิธีพราหมณ์สำหรับบูชา เทวคาพราหมณ์องค์การ กุณฑพิธีไหมพระเพลิงคามถาวรไสยศาสตร์ ก่อนถึงวันฤกษ์ พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์อัญเชิญเทวรูปเข้าโรงพิธี จากนั้นกระพ้ออาคมวิสุทธิ บูชาทิศ อานถาวรบัลลวบูชาพระอิศวร บูชาเบญจคัพภ์ กลศ สังข์ ฤกษ์²

ในวันโสกันต์ตอนเช้า เมื่อไ้ฤกษ์โสกันต์ ไหรจะเป็นผู้ถวายพระฤกษ์จรคพระกรรณิภพระกรรไกร ถวายการล้างของชัย เป่าสังข์ เป่าแตร ประโคม

¹ ประยูร สติพิณ, พระราชประเพณีและประเพณีชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ : ปรีทิสันศาสตร์, 2524), หน้า 211 - 212.

² วัชรภัทร นาวิกชีวิน, พระราชพิธีโสกันต์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2518), หน้า 26 - 31.

ปีพาทย์และกลองแขก เสร็จแล้วเชิญเสด็จไปสร่งน้ำที่เขาสไกรลาส ในตอนบ่าย ประกอบพิธีเวียนเทียนสมโภช เมื่อได้ฤกษ์ โห่ลั่นฆ้องเป่าสังข์ พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนและร่ายพระเวท เมื่อสมโภชเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธีวันนั้น วันรุ่งขึ้นอัญเชิญพระ เกศาไปลอยแม่น้ำ เป็นอันเสร็จพระราชพิธีลงสรงโสกันต์¹

พระราชโอรสหรือพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ในครั้งรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จะทรงไว้พระเกศายาวชวมกเป็นจุกบนกระหม่อม เนื่องจากเป็นประเพณีไทยแต่โบราณซึ่งเด็กไทยมักไว้ผมจุก เมื่อทรงเจริญพระชนมายุถึงเกณฑ์แล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงโปรดให้จัดพระราชพิธีลงสรงโสกันต์ขึ้น พระราชพิธีนี้เป็นพระราชพิธีสำคัญที่จะขาดพราหมณ์เสียมิได้ บทบาทของพราหมณ์ในพระราชพิธีนี้มีอยู่ควบคู่กับพระสงฆ์ แต่ที่สำคัญคือพราหมณ์จะประกอบพิธีโหมกฤกษ์เพื่ออัญเชิญพระฤๅเป็นเจ้าในมาคุ้มครองเจ้านายที่จะโสกันต์และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่พระราชพิธีและเจ้านายพระองค์นั้น ๆ กาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32 - 35.

พระราชพิธีเพื่อความป็นสวัสดิคิมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน

พระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีพราหมณ์ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อขอพรจากพระเจ้าให้มียศมงคลตามฤดูกาล ไถการท่นาและการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ตลอดปี¹ เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาได้มีการประกอบพระราชพิธีนี้ ทวยปรากฏหลักฐานในคำให้การขุนหลวงหาวัก ดังนี้ "พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้พระภิกุมาร (พระจันทกุมาร) แรกนาตางพระองค์ ส่วนพระมเหสีนั้นก็จักนางเทพีตางพระองค์เหมือนกัน ผู้แรกนานั้นเสลี่ยงเงิน มีกระบวนแห่เป็นเกียรติยศ แห่ไปยังโรงพิธีซึ่งตั้งที่ตำบลวัดผาขาว ครั้นถึงเวลามงคลฤกษ์ พระภิกุมารถือคันไถอันเทียมทวยโคอุสุภราช (ออกญา) พลเทพ จูงโคไถ 3 รอบ นางเทพีทวนพันธขาว เสร็จแล้วจึงปลดโคอุสุภราชออกให้ดินน้าและถ่วงน้ำขาวเปลือก ถากินสิ่งใดก็มีคำท่นายตาง ๆ"² ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นไม่มีพิธีสงฆ์ ต่อมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเพิ่มพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีจรกพระนังคัลทวย ซึ่งโดยกเป็นพิธีตางหากเรียกว่า พิธีพืชมงคล³

¹โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา, เรื่องเกม, ไม่ปรากฏเลขหนา.

²คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัก และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ, (พระนคร : คลังวิทยา, 2510), หนา 265 - 266.

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พิมพ์ครั้งที่ 11, (พระนคร : บรรณาการ, 2513), หนา 411.

พิธีพราหมณ์ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จัดขึ้นที่โรงพิธีทุ่งส้มป่อย นานหลวง เวลาเช้าจนถึงฤกษ์วันพระราชพิธี พระมหाराชาครุพราหมณ์โคประกอบ พิธีบูชาเทวรูปและกระทำอาคมวิสุทธิตั้งที่โรงพิธี¹ ครั้นรุ่งเช้าของวันพระราชพิธีจึง โคประกอบพิธีโคแรกนา(ภาพประกอบที่ 16) หวานขาวและเสี้ยมทายอาหารพระ โค(ภาพประกอบที่ 17) โดยก่อนถึงฤกษ์พระราชพิธีของวันนั้นจะมีขบวนแห่พระยา แรกนาเข้าโรงพระราชพิธี พระยาแรกนาจุรูปเทียนบูชาเทวรูปแล้วตั้งสัตยาธิษฐานจับฉาสามดิน เมื่อจับโคได้ก็นำโคที่จับได้นั้นขับลงไปกับฉาที่ขึงอยู่เดิม เตรียมออกไปแรกนา ครั้นโคฤกษ์ ราชบัณฑิตท่านหนึ่งเชิญพระเศาเทวบริษัทรมนำมนต์ไปข้าง หน้า พราหมณ์เชิญพระยาแรกนา 1 คน เป่าสังข์ 2 คน พระยาแรกนาจับคันโค พระมหाराชาครุพิธีขึ้นผูกค้ำห่มแดง โคละโคयर 3 รอบ แล้วโคแปรโคยกขวาง 3 รอบ จากนั้นพระยาแรกนาไปรยหวานขาวแล้วโคกลับอีก 3 รอบ จึงกลับเข้า ที่พัก ปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี้ยมทาย 7 สิ่งคือ ข้าวเปลือก ข้าวโพก ถั่ว งา เหล้า น้ำ หน่อ พราหมณ์ให้คำทำนายจากสิ่งที่พระโคกิน² เป็นการเสร็จพิธี พระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่ก่อให้เกิด

เกิดสวัสดิมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นั้นประกอบ อาชีพเกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว ซึ่งมักจะประสบกับปัญหาภัยทางธรรมชาติ อาทิ ฝนตกหนัก น้ำท่วมหรือฝนแล้ง เป็นต้น เป็นเหตุให้การทำนาไม่ไคผลและเกษตรกร ชาติกำลังใจในการเพาะปลูกต่อไป พระมหากษัตริย์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการ เพาะปลูกและเกษตรกรรม เป็นอย่างยิ่ง ไคทรงโปรดให้จัดพิธีจรกพระนังคัลแรก นาขวัญ เพื่อเป็นขวัญและสิริมงคลแก่ประชาชน จากขั้นตอนของการพระราชพิธีใน วันพระราชพิธีจรกพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งมีพราหมณ์ร่วมอยู่ในกระบวนการโค หวานนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทและข้อปฏิบัติของพราหมณ์ทั้งโคสืบทอดต่อกัน มาจนทุกวันนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 421.

² ศรีพนม สิงห์ทอง, พระราชพิธีของกษัตริย์ไทย (สมัยโบราณ - ปัจจุบัน), (พระนคร : โอเคียนส์ไตร์, 2505), หน้า 361 - 362.

พระราชพิธีศรีสัจปานกาล

พระราชพิธีศรีสัจปานกาลหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจยา เป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับแผ่นดิน ซึ่งถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา¹ การถือน้ำกระทำสัตย์สาบานนั้น สันนิษฐานว่าไทยเรารับมาจากอินเดีย มูลเหตุของการถือน้ำสาบานที่อินเดียนั้นมาจากความเชื่อของชาวอินเดียที่นับถือพระวรุณว่าเป็นผู้ประทานน้ำให้แก่มนุษยชาติและเป็นผู้ดูแลความเป็นไปของมนุษย์ ถ้าใครกล่าวเท็จพระองค์ก็ทรงลงโทษผู้นั้น ดังนั้นเมื่อชาวอินเดียจะให้ความมั่นสัญญาจึงต้องถือน้ำ ถือน้ำหรือคิมน้ำเพื่ออ้างพระวรุณให้ทรงรู้เห็น² ในขณะที่ประเทศไทยใช้น้ำกลางอาวูชเป็นน้ำสาบาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า ลัทธิที่ใช้น้ำกลางอาวูชเป็นน้ำสาบานนี้เป็นวิธีของชัศตริยะหรือกษัตริย์ คือหมายถึงว่าเป็นวิธีการของทหาร ทหารนั้นเป็นผู้ถืออาวูชจึงยอมจะรักอาวูชและถือว่าอาวูชเป็นสิ่งสำคัญสำหรับตนยิ่งกว่าทรัพย์สินใด ๆ ยิ่งเมื่ออาวูชนั้นได้ถือออกไปทำสัประยุทธ์ใจชัยชนะมา ก็ยอมถือว่าอาวูชนั้นเป็นของที่มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในอาวูช เมื่อมีการกระทำสัตย์สาบานก็จะหยิบอาวูชมากระทำสัตย์สาบานต่อคมอาวูชหรือเอาน้ำชำระล้างคมอาวูชให้เต็มประกอบคำสาบาน การกระทำสัตย์สาบานท่านองนี้ในชั้นแรกคงจะไ้กระทำแต่ในสนามรบ ต่อ ๆ มาถึขยายวงกว้างขึ้นจนเป็นพิธีสำคัญสำหรับบ้านเมือง เพราะพระเจ้าแผ่นดินที่

¹โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา, เรื่องเกม, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²พระยาอนุนามราชชน, ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์ พุทธ และฮิน ในแง่ประวัติศาสตร์, (พระนคร : โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์, 2511), (สมาคมอินทสุมาทจักพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสงานแสดงวิวัฒนาการทางศาสนา วันที่ 27 - 28 มกราคม พ.ศ. 2511 ณ กรุงเทพฯ), หน้า 17.

ทรงครอบครองบ้านเมืองนั้น ในอดีตทรงเป็นนักรบหรืออยู่ในตระกูลนักรบทั้งสิ้น¹

พระราชพิธีศรีสัจปานกาล หมายถึงพิธีที่มน้ำกระพาศค์ยสาบานเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลตามวาระ² การได้นำครั่งกรุงรัตนโกสินทร์มี 2 อย่างคือ³

1. การได้นำประจำ หมายถึงการได้นำของพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทหารพลเรือน ข้าราชการนักที่มีศักดินาตั้งแต่ 400 ขึ้นไป ทุกคนปีละกลางปี และการได้นำของทหารเป็นประจำทุก ๆ เดือน

2. การได้นำจร หมายถึงการได้นำเป็นกรณีพิเศษเป็นครั้งเป็นคราว ซึ่งไม่มีกำหนดแน่นอน ได้แก่การได้นำถวายสัตยานุสัตย์แก่พระเจ้าแผ่นดินที่ไกล่เกล็ดขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติใหม่ การได้นำถวายสัตยานุสัตย์ของผู้ที่มาจากเมืองปัจจามิตรมาสู่พระบรมโพธิสมภาร เป็นต้น

การได้นำพระพิพัฒน์สัตยาครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นกระทำตามแบบอย่างที่เป็นมาในคอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือข้าราชการทั้งปวงมิได้นำพระพิพัฒน์สัตยาเฉพาะพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดิน คงได้นำในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วแล้วไปถวายบังคมพระบรมมหารัชมังคลาภิเษกที่หน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ได้นำที่ไว้ในพระราชพิธีนี้ได้นำจากน้ำซึ่งพรหมเทพการเสกและนำอาวชต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ลงแช่ในน้ำที่ละเลม (ภาพประกอบที่ 18) ขณะที่ทำพิธีเทน้ำกับวิกรมคณาธาราเสกน้ำ (โองการเสกน้ำ) เพื่อหมายให้บุคคลที่ขอเข้าเฝ้าได้รับโทษทัณฑ์ต่าง ๆ นานา ระหว่างการเสกน้ำ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ มีการประ-

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 223-227.

²หม่อมพริ้งวงศ์วาศักดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 49.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 48 - 49.

โคมแทรสังข์ พินพาทย์ มองชัยไปตขอกจนกว่าจะท้าน้ำเสร็จแล้ว¹

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและชาวลุลละอองธุลีพระบาท ทั้งปวงได้นำเฉพาะพระพักตร์ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามพร้อมกัน และพระองค์เองก็ไต่เสด็จพระราชดำเนินมาประทับในพระอุโบสถและร่วมเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย จนเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกรัชกาล² และปัจจุบันการได้นำพิพัฒน์สัตยาจะท้าวร่วมกับพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับผู้ที่ป้องกันประเทศชาติด้วยความกล้าหาญและเข้มแข็ง³

ความสำคัญของการพระราชพิธีศรีสัจปานกาลอยู่ที่การได้นำศักดิ์สิทธิ์ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนบทบาทของพราหมณ์ในพระราชพิธีนี้ก็คือประกอบพิธีเสกน้ำศักดิ์สิทธิ์ด้วยการนำพระแสงศาสตราวุธของพระมหากษัตริย์ลงแช่ในน้ำนั้นและอ่านโอองการแช่งน้ำ เพื่อให้เกิดความขลังขึ้นแก่น้ำนั้น นอกจากนี้คณะพราหมณ์ราชสำนักยังได้ร่วมเป็นสักขีในการได้นำพระพิพัฒน์สัตยาของพระบรมวงศานุวงศ์และชาวลุลละอองธุลีพระบาททั้งปวง

¹โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา, เรื่อง เกม, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²หม่อมหลวงศุภสวัสดิ์ศักดิ์, เรื่อง เกม, หน้า เกม.

³โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา, เรื่อง เกม, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

พระราชพิธี เพื่อแสดงกตัญญูธรรมและรำลึกในมหากรุณาธิคุณของบูรพมหากษัตริยา-
ธิราชเจ้าและพระบรมราชบุพการี

พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์

พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์หรือพระราชพิธีตรุษสุกปี เป็นพระราชพิธี
ทำบุญปี เพื่อถวายพระราชกุศลอุทิศถวายแก่บูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าและพระบรม-
ราชบุพการี และเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่พระนครด้วย¹ พิธีนี้กระทำทั้งพิธีพราหมณ์
และพิธีสงฆ์ ในส่วนพิธีพราหมณ์นั้น พราหมณ์เข้าประกอบพิธีในโรงพระราชพิธีซึ่ง
ปลูกที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ตั้งแต่เวลา 8 โมงของวันแรม 11 ค่ำ เดือน
สี่ ลักษณะการจัดโรงพระราชพิธีมีดังนี้คือ ทำคราวไม้ค้ำเสาดึงกันทุกเสา ตาม
ค้ำราพราหมณ์เรียกว่าพรหมโองการ แล้วจึงพาคณาไครทวาร์ ในหอราชพิธีมี
เคียง 3 เคียง ตั้งลงเป็นลำดับลงมา ชั้นต้นตั้งพระอิศวร พระนารายณ์ พระ
พิฆเศศและพระอิศวรพระอุมาทรงโค ชั้นรองลงมาตั้งเทวรูปนพเคราะห์ ชั้นที่ 3
ตั้งเบญจพักตร์ กลศ สังข์ (ภาพประกอบที่ 8) เตาซึ่งสำหรับโหมกุ่มนั้นเป็นเตา
ทองแดงตั้งอยู่หน้าพระคลังในซ้ายภายในโรงพิธี และมีหมอกุ่มทั้ง 9 ใบ โดยตั้ง
อยู่กลางใบหนึ่ง ล้อมรอบด้วยอีก 8 ใบ ในหมอกุ่มทุกหม้อมีเงินอยู่หนึ่งเฟื้อง²

พิธีเริ่มจากพระครุพราหมณ์กระทำอาคมวิสูตรแล้วบูชาทิศทั้ง 8
บูชาพระอิศวรและเบญจพักตร์ แล้วเอาน้ำรินลงในถ้วย อานคำรับบูชากลศ สังข์
บูชากุมภ และเอาน้ำผสมกันกรอกลงในกลศ สังข์และหมอกุ่มทั้ง 9 ใบ พระ
มหาราชครูเก็บน้ำในหมอกุ่มใบกลางไว้สำหรับถวายพระมหากษัตริย์ ส่วนน้ำ
ในหมอกุ่มอีก 8 ใบ เก็บไว้สำหรับแจกเหล่าข้าราชการ จากนั้นก็บูชากุมภและ
โหมกุ่มซึ่งหมายถึงการสุ่มไฟ เตาจุดนั้นมีดินและมูลโครองอยู่ภายในเตา

¹ เฉลิม จันปฐมพงษ์ และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 502.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 164.

และมีเท้าทองหนักสองสลึงเฟื้อง 1 ตัว วางไว้ในกลางกองไฟ เมื่ออ่านเวท
คึกเพ็งแล้วจึงเอาใบไม้ชุบน้ำฝุ่งรวงและน้ำมันกิบโหมกฤษณ์ เป็นอันเสร็จการ
พระราชพิธีวันนั้น

พิธีสงฆ์เริ่มในวันแรม 11 ค่ำเช่นกัน คือพระราชาคณะสวคมนตรี
เย็นและพระสงฆ์สวดพระปริตรทั้งกลางจันกลางคืนจนถึงวันแรม 15 ค่ำ อันเป็น
วันสิ้นสุดพระราชพิธี พราหมณ์จึงอ่านเวทกับกฤษณ์ด้วยน้ำสังข์²

การพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ เป็นอีกพระราชพิธีหนึ่งที่พราหมณ์
ได้เข้าร่วมอยู่ในการพระราชพิธีด้วยในลักษณะที่มีบทบาทร่วมกับพระสงฆ์ในพุทธ-
ศาสนา บทบาทที่สำคัญของพราหมณ์ในการพระราชพิธีนี้คือการโหมกฤษณ์บูชาเทพ
ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพระราชพิธีนี้เป็นพิธีสำคัญพิธีหนึ่ง เพราะในพระราชพิธีต่างๆไป
แล้วมักจะไม่จัดให้มีการโหมกฤษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

¹พราหมณ์เชื่อว่า เขาเป็นแกนของโลกด้วยเป็นพระนารายณ์อวตาร
ปางกฤษณ์มาวตาร เวลาทำพิธีมงคลจึงต้องมีเท้าตัวเล็ก ๆ ที่ทำด้วยทองเข้าพิธี
ด้วยเสมอ

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 165 - 167.

พระราชพิธีเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พระราชพิธีจองเปรียง

พระราชพิธีจองเปรียงเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวคือลักษณะงานพระราชพิธีนี้เป็นการยกโคมตามประเพณี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการบูชาตรีมูรติเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม กำหนดการยกโคมตามประเพณีมีดังนี้ คือ¹

1. ถ้าปีโคมีอธิกมาส ให้ยกโคมตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 จนถึงแรม 2 ค่ำ เดือน 12
2. ถ้าปีโคไม่มีอธิกมาส ให้ยกโคมตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือนอ้าย ถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนยี่

ตั้งแต่เริ่มพระราชพิธีจองเปรียง พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะเข้าพิธีที่โรงพิธีพราหมณ์ภายในพระบรมมหาราชวัง กล่าวคือคณะพราหมณ์ประชุมกันผูกพรต² หัวหนากพราหมณ์ถือศีลกินถวายเป็นเวลา 15 วัน ส่วนพราหมณ์ท่านอื่นถือศีลอยู่ 3 วัน และทุกๆ เช้า พราหมณ์ถวายน้ำมหาสังฆ์จนถึงวันลโคม³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

² พรคทำจากก้าขสายสิญจน์ ตรงกลางของก้าขผูกด้วยคอกขนไม้ม้วน-โรยสีขาว โดยคากสายสิญจน์ไว้ทางคนแซนขวา กุรายละเอียดยกเพิ่มเติมในชวิน รัชสีพราหมณ์กุล, ดูรวบรวม, "พระราชพิธีศรีอัมปวาย-ศรีปวาย", (อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระราชครูวามเทพมุนี (สมจิตต์ รัชสีพราหมณ์กุล) ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส 22 กุมภาพันธ์ 2522), หน้า 30.

³ สิริวัจน์ คำวันสา, เรื่องเดิม, หน้า 186.

โคมที่ใช้ในพระราชพิธีนั้น มีโคมชัย โคมประเทียบและโคมบริวาร
ตัวโครงทำด้วยไม้ไผ่แล้วหุ้มด้วยผ้าขาว มีหงส์ติดลูกกระพรวนชักขึ้นไปเพื่อให้เกิด
เสียงกังวาลมพัด ภายในโคมมีเทียนหรือตะเกียงทำด้วยเปรียง¹ที่พราหมณ์นำ
ขึ้นถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงเจิม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การพระราชพิธีจองเปรียงเป็นพระราช
พิธีพราหมณ์โดยแท้ กล่าวคือพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้มีแต่เฉพาะพิธี
พราหมณ์เท่านั้น ซึ่งพราหมณ์มีหน้าที่ดูแลการจัดเตรียมพิธี ทั้งที่โรงพิธีพราหมณ์
และสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการพระราชพิธี กำหนดฤกษ์พระราชพิธีและคอยเคิม
เปรียงทุกวันในช่วงที่ยกโคมขึ้น เพื่อมิให้โคมมอดดับลง ต่อมาในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้เพิ่มพิธีสงฆ์ทางพุทธศาสนา คือ
โปรดให้มีการสวดมนต์เย็นและฉันเช้าก่อนเวลายกโคม² เป็นเหตุให้การพระราช
พิธีที่มีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันนี้ขณะที่ประเทศอินเดียยังคงจัดให้มีการ
พิธีเช่นนี้ในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา³ แต่พระราชพิธีจองเปรียงของไทยกลับได้
มีการยกเลิกไปแล้ว ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากความที่ไม่วุ่นวายถึงคุณค่าและความ
สำคัญของพระราชพิธีจองเปรียง

¹ เปรียงคือน้ำมันที่สกัดจากนมวัว โดยไค้มาจากส่วนของไขมันเนย

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเคิม, หน้า ๑๑.

³ สัมภาษณ์พระครูวามเทพมุนี ๑๘ เมษายน ๒๕๓๒.

พระราชพิธีกะติเกยา

พระราชพิธีกะติเกยา เป็นพิธีตามเพลิงคอยรับเสด็จพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์—ฮินดู จึงถือว่าพระราชพิธีนี้เป็นพิธีนำหน้าพระราชพิธีทรมัปวาย—ครีปวายซึ่งเป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นเพื่อรับเสด็จพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์—ฮินดู เมื่อครั้งรัตนโกสินทร์ทุกคนได้จัดให้มีการพระราชพิธีกะติเกยาขึ้นในเกื่อนอาย คอมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้เลื่อนมาทำในเกื่อนสิบสอง¹

การพระราชพิธีกะติเกยาจัดทำขึ้นที่หน้าเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) ซึ่งเริ่มเตรียมพิธีด้วยการปลุกเกยขึ้นที่หน้าโบสถ์พระอิศวร โบสถ์พระพิฆเนศและโบสถ์พระนารายณ์ โบสถ์ละ 1 เกย แต่ละเกยสูง 4 ศอก ที่ข้างเกยเอามูลโคกับคินยสมถันก่อเป็นภูเขาสองประมาณ 1 ศอก ทั้งสี่ทิศเรียกว่า บัพพโค แลวนำหมอนใหญ่มา 3 ใบปักเชือกกรอบนอกเรียกว่าบาตรแก้ว เอาเหล็กวิลาสทำหลอกร้อยด้วยด้ายกับ 9 เส้น ภายใต้มอบบรรจุธูปขาว เปลือกธูปดำและธูปงา และเตรียมไม้ยาว 4 ศอกฟันปลายไม้ควยยาสำหรับขุดน้ำมันจุกไฟเรียกว่าไม้เทพทัต เมื่อถึงเวลาฤกษ์ในคณาคำ พระมหाराชครูพิธีประกอบพิธีภายในเทวสถาน ครอบการบูชาไม้เทพทัตและบาตรแก้ว อานพระเวทแล้วจุกไฟในบาตรแก้ว รคนำสังข์และธูปเจิมไม้เทพทัต เสร็จแล้วจึงนำบาตรแก้วไปตั้งบนหลักริมเกย เอาปลายไม้เทพทัตที่หุ้มผ้าไว้แล้วนั้นขุดน้ำมันจุกไฟ พุ่งไปที่บัพพโคทั้ง 4 ทิศ จนครบทั้ง 3 เกยเพื่อเป็นการเลี้ยงตาย และจุกไฟที่บาตรแก้วหน้าเทวสถานทั้ง 3 สถาน แล้วจึงกลับเอาไปสวดบูชาชาวคอกและบูชาบาตรแก้วภายในเทวสถาน เป็นอันเสร็จพิธีในวันแรก ซึ่งพราหมณ์จะต้องคอยตามเพลิงในบาตรแก้วไปจนครบ 3 วัน พอถึงวันที่สามนำบาตรแก้วเข้าไปในเทวสถาน เอาน้ำสังข์กับเพลิงในบาตรแก้ว เป็นเสร็จการพระราชพิธีกะติเกยาโดยสมบูรณ์²

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเกิม, หน้า 17.

²เรื่องเกียวกัณ, หน้า 18 - 19.

พระราชพิธีกะติเกยาเป็นพิธีพราหมณ์แท้ ไม่มีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยว
ข้อง ดังนั้นพราหมณ์จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพระราชพิธี นับตั้งแต่เตรียม
การพิธีจนกระทั่งพิธีเสร็จสิ้นสมบูรณ์ สถานที่ที่ประกอบพระราชพิธีนี้คือที่หน้าเทว-
สถาน ทั้งที่หน้าโบสถ์พระอิศวร โบสถ์พระพิฆเณศและโบสถ์พรหมนารายณ์ รวมทั้ง
โคจักรให้มีการสวดบูชาขึ้นที่ภายในโบสถ์พระอิศวร พราหมณ์มีหน้าที่กำหนดฤกษ์
พระราชพิธี และเตรียมการให้พร้อมก่อนถึงฤกษ์ เนื่องจากพระราชพิธีกะติเกยา
เป็นพิธีตามเพลิงเพื่อรับเสด็จพระผู้เป็นเจ้า พราหมณ์จึงต้องคอยดูแลเพลิงที่จุด
ไว้ในบาตรแก้ว มีไหมยอกลงจนกว่าจะครบกำหนดวันพิธี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวาย

การพระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวาย เป็นพิธีสองพิธีต่อกัน คือพิธีครี๊ยมปวาย เป็นพิธีฝ่ายพระอิสวรรและพิธีครี๊ปวาย เป็นพิธีฝ่ายพระนารายณ์ ซึ่งการกระทำติดต่อกันไป แบ่งการพระราชพิธีออกเป็นสามขั้นตอนคือ¹

ตอนแรกเป็นพิธีเปิดประตูศิวาลัยไกรลาส อัญเชิญเทพเจ้าลงสู่มนุษยโลก เพื่อทรงประทานพร จากนั้นเป็นพิธีโล้ชิงช้าของนาวัน

ตอนที่สองเป็นกรรมพิธีของพราหมณ์กล่าวสรรเสริญเทพเจ้า ถวายข้าวดอกคอกไม้ เครื่องกระยาบวชแก่เทพเจ้า เมื่อถวายแก่องค์เทพเจ้าแล้วจึงนำมาแจกจ่ายแก่มวลมนุษย์เพื่อความสวัสดิคัมภังคแก่ผู้บริโภคร

ตอนที่สามเป็นกรรมพิธีสรงน้ำเทพเจ้า เสร็จแล้วอัญเชิญสู่หอสักรีกวาลอมหงส์หรือชาหงส์

ตามลัทธิของพราหมณ์ถือว่าพระอิสวรรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้ง ครั้งหนึ่งกำหนด 10 วัน วันขึ้น 7 ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันเสด็จลง แรมค่ำหนึ่งเป็นวันเสด็จกลับ และในระหว่างที่เสด็จอยู่ในโลกนี้ พราหมณ์จึงทำพิธีต้อนรับ เรียกว่าพิธีครี๊ยมปวาย ซึ่งถือเป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ด้วย ส่วนพิธีครี๊ปวายเป็นพิธีแด่พระนารายณ์ ทำกันในวันแรมค่ำหนึ่ง ถึงวันแรม 5 ค่ำ เดือนยี่²

การพระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวาย เป็นพระราชพิธีสำคัญเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาลทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี สำหรับปีนี้ (พุทธศักราช 2532) ตรงกับวันที่ 12 - 27 มกราคม 2532 โดยมีขั้นตอนของพิธีดังนี้คือ³

¹ ชวิน รังสิพราหมณกุล, บัณฑิต, "พระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวาย", หน้า 24.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26 - 28.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30 - 44.

ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือนยี่ เวลาใกล้รุ่ง คณะพราหมณ์ประชุมพร้อมกันที่สถานพระอิศวร ถ้ามีพราหมณ์จะบวชใหม่ก็จะทำกถาบวชให้ จากนั้นก็จะผูกพรต(ภาพประกอบที่ 19) เพื่อเป็นการประกาศสัจจาธิษฐานว่าจะถือมังสวิรัตโดยไม่กินเนื้อสัตว์และไม่อยู่ด้วยภรรยาตลอด 15 วันคือ ตั้งแต่วันขึ้น 6 ค่ำ เดือนยี่ ถึงวันแรม 6 ค่ำ เดือนยี่ แล้วถวายเครื่องกระยาบวชแก่เทพเจ้า(ภาพประกอบที่ 20, 21 และ 22) เมื่ออุปติบวชเครื่องกระยาบวชหมด ก็ลาเครื่องกระยาบวชทั้งหมด แล้วเอาของทีละแฉวนนั้นมาถวายพระราชครูก่อน แล้วจึงบริโภคน้ำ

วันขึ้น 7 ค่ำ เดือนยี่ เวลารุ่งเช้า น้ำชาเวียงมาถวายยังสถานพระอิศวร ในเวลาเดียวกันก็ตั้งกระบวนแห่พระยาปิ่นชิงช้า ซึ่งพราหมณ์จะนำกระดานชิงช้า(กระดานครู) ออกมารับพระยาแล้วนำกลับคืนเข้าไปในเทวสถานพระราชครูหลังน้ำสังข์ จุดเทียนแล้วนำพระยาไปที่ชมรม โรงชมรมนั้นทำเป็นประำควายไม้ใหญ่ เพดานคาคควายยาวราว 3 คาน กลางชมรมตั้งราวไม้ใหญ่ควายยาวสำหรับให้พระยานั่ง แล้วนำลิ้นขึ้นโถชิงช้า(ภาพประกอบที่ 48 และ 49) กระดานละ 4 คน 3 กระดาน มีเสาไม้ใหญ่ปลายผูกถุงเงินปักไว้ กระดานที่ 1 สามคำลึง กระดานที่ 2 สิบบาท กระดานที่ 3 สองคำลึง นาลิวันเมื่อขึ้นนั่งบนกระดานโถชิงช้า นั้น ต้องถวายบังคม 3 ครั้งก่อนและนั่งโถไปจนชิงช้าโยนแรง จึงลุกขึ้นยืนคนอุยหนาคอยคาบเงินที่ผูกไว้บนปลายไม้ใหญ่ ครั้นโถไ้ 3 กระดานแล้ว นาลิวันก็จะรำเสนง 1 สาคนำกัน จากนั้นตั้งกระบวนแห่พระยากลับไปโรงชมรม เวลาค่ำพราหมณ์กระทำพิธีที่เทวสถาน เริ่มที่สถานพระอิศวรโดยพระราชครูทำพิธีอาคมวิสุทธิ คือชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ด้วยพระเวทก่อนนบวช จากนั้นไปที่หน้าโคะขาวตอก ขึ้นอาวนเวทเปิดประตูศิวาลัยไกรลาส แล้วพระราชครูมานั่งที่อาสนะพราหมณ์เขามากราบตามพรตแก่พรตก่อน เพื่อให้พระราชครูประพรมน้ำเทพมนต์

รำเสนงเป็นการร่ายรำต้อนรับพระอิศวรในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ในโลก โดยสมมติว่าตัวผู้รำเป็นพระยานาคหรือเทพยดาที่มาถวายน้ำแด่พระอิศวร

แล้วไปยื่นเข้าแล้วตอนเรียงหนึ่ง สวคมไวยจนจบ พระราชครูลงไปทีหน้าโต๊ะ
ชาวคอกประพรมน้ำเทพมนต์แก่สิ่งของที่บูชาจนทั่ว แกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง
ถวายดอกไม้ แล้วกลับมานั่งที่อาสนะตามเดิม พราหมณ์ 3 คนไปยกอุสุขคือพาน
ใส่ชาวคอก ยลไม แล้วกล่าวเวทถวายชาวคอก จากนั้นไปทำพิธีที่สถานพระ-
พิฆเนศ พระราชครูบูชาพระเทวรูป แล้วประพรมน้ำมนต์ที่พานครุ แกว่งคันประ-
ทีป พระราชครูประพรมน้ำเทพมนต์แก่พราหมณ์ พราหมณ์สวดสวคมไวย จากนั้น
พระราชครูไปพรมน้ำเทพมนต์สิ่งของบนโต๊ะชาวคอก แกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง
ถวายดอกไม้ แล้วพราหมณ์ 3 คนถวายอุสุขเหมือนสถานพระอิศวร ทำอย่างนี้
คชอก 10 คั้น ที่ยกเว้นคือไม่มีเปิดประตูคือว่าลัยไกรลาส

ปัจจุบันคือหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปีพุทธศักราช 2475
การพิธีโล้ชิงช้าไคเลิกไปแล้ว ยังเหลือแต่พิธีพราหมณ์ ตอนเช้ามีควันขึ้น 6 คำ
คือหลังจากทำพิธีผูกพรต ถวายเครื่องกระยาบรแล้ว ไปทำพิธีที่เกยหน้าวัดสุทัศน์-
เทพวราราม(ภาพประกอบที่ 23) และที่เสาชิงช้าด้านทิศเหนือ(ภาพประกอบที่
24 และ 25)ตามลำดับ โดยบูชาถวายรูปเทียนดอกไม้ รกน้ำกลสสิ่งจุมเจิม แล้ว
กลับมาบูชากระดานครุ(ภาพประกอบที่ 26 และ 27) ต่อจากนั้นจึงลาเครื่องกระ-
ยาบวช

วันขึ้น 8 ค่ำเดือนยี่ ในเวลาใกล้รุ่ง พระราชครูเชิญกระดานครุ
3 แผ่น แผ่นหนึ่งยาว 4 ศอก กว้าง 1 ศอก สลักเป็นรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์
แผ่นหนึ่ง รูปพระนางธรณีแผ่นหนึ่ง และรูปพระแม่คงคาแผ่นหนึ่ง สมมติว่าพระอา-
ทิตย์ พระจันทร์ พระธรณี พระคงคา มาประชุมเฝ้าพระอิศวร แล้วจึงเชิญมาที่
หลุมขุดตรงหน้าชมรม หลุมนั้นยาวหนึ่งศอก กว้าง 1 คืบ ลึก 4 นิ้ว ที่ก้นหลุมปู
อิฐและหาคา แล้วมีราวสำหรับฟิงกระดานก่อนจะเชิญลงหลุม โขยเวียนทักษิณ-
วัฏสามรอบก่อนจะวางลงที่ปากหลุม พระราชครูทำพิธีเชิญลงหลุมโดยร่อนน้ำกลส
สิ่งจุม ถวายใบมะตูม แกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง จุมเจิม แล้วยกกระดานลงหลุม
จากนั้นคาถาเพชฌัญญูมานรายรอบ ข้างนอกหลุมควยราชวติ(ภาพประกอบที่ 28
และ 29)

วันขึ้น 9 ค่ำ เดือนยี่ แหพระยาเป็นชิงช้าเวลาเย็น นาลวันโลชิงช้า
จากนั้นจึงแหพระยาเป็นชิงช้ากลับ

วันขึ้น 10 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือนยี่ กระทำพิธีเหมือนคืนวันขึ้น 7
ค่ำ ส่วนในวันขึ้น 12 ค่ำ เวลาบ่ายจึงเชิญนางกระดานขึ้นจากหลุมไปเก็บไว้ใน
เทวสถานตามเดิม(ภาพประกอบที่ 30, 31 และ 32)

วันแรม 1 ค่ำ เดือนยี่เป็นพิธีครีบบัณเฑาะว์และครีปาวายคอกัน เวลา
เย็น ๆ พราหมณ์ประชุมกันที่สถานพระนารายณ์ พระราชครูอ่านเวทเปิดประตู
ศีวลัยไกรลาส(ภาพประกอบที่ 33 และ 34) แดเวลาชวค พราหมณ์คู่สวดขึ้น
เรียงแถวเป็นหน้ากระดานเสมอหน้ากันทั้ง 4 ทาน(ภาพประกอบที่ 35) จากนั้น
ก็ทำพิธีเหมือนกัณฑ์มาแล้ว เป็นเสร็จการที่สถานพระนารายณ์ จากนั้นกลับมา
ทำพิธีที่สถานพระอิศวร อัญเชิญเทวรูปหลวงจากโคะหมุมมาวางไว้บนโคะเบญจคัพภ์
(เบญจคัพภ์คือถวยหกใบ ประกอบด้วย แก้ว ทอง นาค เงิน สำริด เหล็ก มี
ความหมายถึงปัญจมหานทีและอากาศธาตุซึ่งใช้แก้วแทนแต่ไม่เค็มน้ำ) ตรงกลาง
เทวสถานตรงที่คังหงส์ ตั้งศิลาบ่อนหนึ่งเรียกว่า บัพพิโต พระราชครูกระทำ
อาคมวิสุทธิ(ภาพประกอบที่ 36 และ 37) อ่านเวทจบแล้วพราหมณ์คู่สวดเข้ามา
กราบตามพรตแก่พรค้อน พระราชครูประพรมน้ำเทพมนต์แก่พราหมณ์คู่สวด จาก
นั้นพราหมณ์คู่สวดขึ้นเข้าแถวเรียงหนึ่งหน้าโคะข้าวคอก สวดมนต์(ภาพประกอบ
ที่ 38) จบแล้วกลับมานั่ง พระราชครูประพรมน้ำเทพมนต์ที่โคะข้าวคอกและที่
สิ่งของที่จะถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสร็จแล้วกลับไปที่โคะข้าวคอก
แกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง ถวายกระถางดอกไม้ แล้วพราหมณ์คู่สวดกลับกลุ่
แล้วไปทำคอกที่สถานพระพิฆเศศเหมือนอย่างทุกวัน เสร็จแล้วกลับมามาทำที่สถาน
พระอิศวร พระราชครูอ่านเวทบูชาทิศทั้ง 8 บูชาเบญจคัพภ์ สังข์ กลดและบุช
กุ่มภ ถวายข้าวเวท เชิญพระอิศวร พระอุมา พระพิฆเศศ สรงน้ำถวายกลด
พราหมณ์เป่าสังข์แล้วเชิญขึ้นภัทรบุรี พระราชครูไปที่หน้าหงส์ รดน้ำถวายกลด สังข์
จุดเจิม อ่านเวทบูชา(ภาพประกอบที่ 40) แล้วเชิญเทวรูปตั้งบนพานทองขาว
เก็นประพักณิไธโรบที่คังหงส์ เมื่อถึงศิลาบค(บัพพิโต) ยกเทวชวากวเหยียบ
ขึ้นบนศิลา(ภาพประกอบที่ 41) แล้วเก็นเวียนต่อไป เมื่อมาถึงศิลาก้เหยียบอีก

จนครบสามครั้ง เชิญเทวรูปขึ้นบนบุษบกหงส์(ภาพประกอบที่ 42) ระหว่างนั้น พราหมณ์เป่าสังข์จนเทวรูปขึ้นหงส์แล้วจึงหยุด พระราชครูกลับมาอ่านเวทบูชา หงส์จนจบ พราหมณ์ 2 คน อ่านพระเวทชาหงส์(ภาพประกอบที่ 43) พราหมณ์ อีกคนหนึ่งไกวเปลหงส์เป็นจังหวะ(ภาพประกอบที่ 44) จากนั้นพระราชครูมานั่ง ที่หน้าหงส์อ่านเวทบูชาหงส์ บูชาพระสุเมรุ แล้วอ่านเวทสพพระอุมา อ่านเวทปัท มหารศิวาลัย จึงเป็นการเสร็จการในค่ำวันนั้น

รุ่งขึ้นวันแรม 2 ค่ำ เดือนยี่ นำของพิธีเข้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันแรม 3 ค่ำ เดือนยี่ มีพิธีปกคิคือในคอนคำทำพิธีที่สถานพระนารายณ์

วันแรม 4 ค่ำ เดือนยี่ พราหมณ์นำเครื่องพิธีที่ถวายแก่เทพเจ้าแล้ว ในวันแรม 3 ค่ำ ไปให้ตามบ้านของเจ้านายขุนนางต่าง ๆ เวลาทำพิธีที่สถานพระนารายณ์ตามปกติ

วันแรม 5 ค่ำ เดือนยี่ พระราชครูนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์ เบื้องที่สถานพระอิศวร เด็กที่จะมาตักจากเขารับมงคลแล้วมานั่งฟังพระเจริญพุทธมนต์จนจบ พระสงฆ์กลับวัด ในคอนคำทำพิธีที่สถานพระนารายณ์ตามปกติ

วันแรม 6 ค่ำ เดือนยี่ คอนเช้ามีก พระสงฆ์มาพร้อมกันที่เทวสถาน เด็กที่จะตักจากมานั่งพร้อมกันเพื่อรับศีลจากพระ(ภาพประกอบที่ 46) พระสงฆ์สวดมนต์ พอไถ่ฤกษ์พราหมณ์ลั่นฆ้องชัย พระสงฆ์สวดชัยโค พราหมณ์ทำกัณฑ์จุก (ภาพประกอบที่ 47) เสร็จแล้วพราหมณ์ถวายภัตตาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ฉัน เสร็จแล้วถวายเครื่องไทยทาน พระราชครูกรวณน้ำ แล้วส่งพระสงฆ์กลับ จากนั้น พราหมณ์ทำพิธีสมโภชเวียนเทียน เจริญเทวรูปหลวงและเทวรูปประจำโบสถ์ แล้ว จึงเจริญเก็ก แจกเหรียญพระราชทานแก่เด็ก พราหมณ์ลาพรตแล้วร่วมกันรับประทานอาหาร จากนั้นเชิญเทวรูปหลวงกลับ เป็นเสร็จพิธี

ในส่วนของพระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวายแท้ ๆ นั้นจะมีเฉพาะแต่พิธีพราหมณ์เท่านั้น ส่วนพิธีสงฆ์มีเพิ่มเติมในพิธีโกนจุก ซึ่งกระทำต่อจากพิธีครี๊ยมปวายในวันแรม 5 ค่ำ และวันแรม 6 ค่ำ เดือนยี่ กล้วยเห่กว่าพระราชพิธีครี๊ยมปวาย-ครี๊ปวายเป็นพระราชพิธีที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นเพื่อบูชาพระ

เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พราหมณ์จึงมีความสำคัญและข้อปฏิบัติมากมาย ซึ่งไถ่กล่าวไปแล้ว คือตั้งแต่กำหนดฤกษ์พระราชพิธี กำหนดการประกอบพระราชพิธีจนเสร็จครบทุกขั้นตอน พระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายนี้มีความสำคัญสำหรับพราหมณ์เป็นอย่างมาก ควบพราหมณ์เป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จำเป็นจะต้องปฏิบัติบูชาต่อพระเป็นเจ้าในศาสนาของตน ความสำคัญดังกล่าวนี้ส่งผลให้พราหมณ์สืบทอดและรักษาพระราชพิธีตรีปวาย-ตรีปวายไว้ตราบนานเท่านาน

จากพระราชพิธีที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระราชพิธีกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ ทั้งนี้เนื่องจากการพระราชพิธีที่มีพราหมณ์ร่วมอยู่ด้วยนั้นมีมากมายทั้งพระราชพิธีและโบราณราชประเพณี และบางพิธีที่ประกอบขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด ฉะนั้นจึงไม่ไต่ถามกล่าวถึง แต่จากพระราชพิธีที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้นจะเห็นว่าบางพระราชพิธีก็เป็นพระราชพิธีพราหมณ์ล้วน ๆ บางพระราชพิธีก็มีทั้งพิธีทางพุทธศาสนาและพิธีทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในส่วนของพิธีพราหมณ์นั้น พอจะสรุปได้ว่าหลักใหญ่ซึ่งพราหมณ์ถือปฏิบัติอยู่ก็คือ กระทำอาคมวิสุทธิ ซึ่งหมายถึงการชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการบริกรรมพระเวท กระทำพิธีบูชาเทวรูปที่อัญเชิญเข้าร่วมในการพระราชพิธีนั้น ๆ ทั้งที่โรงพิธีพราหมณ์และที่เทวสถาน โดยเฉพาะในพระราชพิธีที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก พราหมณ์จะประกอบพิธีโหมกฤกษ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อบูชาเทพเจ้าและอัญเชิญเทพเจ้าให้มาคุ้มครองการพระราชพิธี เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ประเทศชาติ และประชาชน บทบาทความสำคัญของพราหมณ์ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักนั้นมีอยู่เป็นอันมาก ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า "ลัทธิพราหมณ์ทำให้สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่เปี่ยมล้นด้วยอำนาจ มหิศจรรย เป็นสถาบันที่ตั้งอยู่ในชั้นจักรวาล ซึ่งคำจูนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั่วทุกสารทิศ"¹

¹ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2416), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิชิต, 2521), หน้า 84.

บทสรุป

จากหลักฐานทางโบราณคดีเท่าที่พบในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ปัจจุบันทำให้ทราบว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดียเข้ามาเผยแพร่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน โดยทั้งสองศาสนาต่างก็มีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้นับในสังคมไทยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน บทบาทดังกล่าวมีใจจำกัดอยู่เฉพาะสามัญชนเท่านั้น แต่ไค่แผ่อิทธิพลถึงองค์พระมหากษัตริย์และวัฒนธรรมที่แวดล้อมพระองค์ซึ่งเรียกกันว่า 'ราชสำนัก' ทั่วๆ ไป กล่าวได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย เป็นสถาบันที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทั้ง พุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างเหนียวแน่น ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น แม้จะมีใ้รับการยอมรับนับถือให้เป็นศาสนาประจำชาติไทย แต่พระมหากษัตริย์ก็ไ้ทรงยอมรับหลักเทวราชาและพิธีกรรมต่าง ๆ จากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นเหตุให้พราหมณ์ผู้ถือเทศน์นักบวชในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไ้ก้าวเข้าไปมีบทบาทในราชสำนักสืบมา โดยไ้รับการแต่งตั้งให้เป็นพราหมณ์ประจำราชสำนัก

สำหรับสารนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาเพิ่มเติมถึงบทบาทของพราหมณ์ที่มีต่อราชสำนัก โดยจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเน้นกล่าวถึงการพระราชพิธีที่เกี่ยวข้อง ึ่งกับพราหมณ์

จากผลการศึกษาเรื่อง "บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น" ดังไ้กล่าวในรายละเอียดมาแล้ว สามารถกล่าวสรุปไ้ว่า พราหมณ์ผู้เป็นนักบวชไ้ปฏิบัติตัวเองให้กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยทำหน้าที่สืบต่อและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในสังคมอินเดียนั้น พราหมณ์ไ้รับการยกย่องนับถือให้อยู่ในฐานะสูงสุดของสังคม ส่วนพราหมณ์ในสังคมไทยไ้ไ้รับความเคารพนับถือจากคนในสังคมเช่นกัน บทบาทของพราหมณ์ที่มีอยู่ควบคู่กันไปกับภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ทำให้คนไทยไ้ให้การยอมรับนับถือพราหมณ์ไม่เสื่อมคลาย ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อครั้งราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น พราหมณ์มีหน้าที่หลักสำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู บทบาทของพราหมณ์ที่มีต่อองค์พระมหากษัตริย์และราชสำนักในครั้งนั้นเห็นจะไ้แก่ การดำรงตำแหน่งพราหมณ์ปุโรหิต ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการขององค์พระมหากษัตริย์และเป็นครูสอนศิลปวิทยาการต่าง ๆ แก่พระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากนี้พราหมณ์ยังเป็นผู้พิพากษาในนามพระมหากษัตริย์ เพราะพราหมณ์มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมายเป็นอย่างดี อันเป็นผลเนื่องมาจากการศึกษาคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมทั้งเป็นโหราจารย์ถวายคำทำนายและถวายพระฤกษ์สำหรับการพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งบทบาทความสำคัญดังกล่าวนี้ลดน้อยลงไปตามกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง แต่บทบาทสำคัญซึ่งมีวิวัฒนาการต่อมาจนถึงปัจจุบันก็คือ บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ประกอบพระราชพิธีพระราชประเพณีโบราณต่าง ๆ การพระราชพิธีที่ทางราชสำนักจัดขึ้นมักจะมีพราหมณ์ร่วมอยู่ในการพิธีเหล่านั้น ๆ เสมอ ทั้งนี้อาจจะเป็นควยวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายให้เข้าใจถึงวิธีการดำเนินชีวิตให้เกิดความสงบและสันติ โดยให้พราหมณ์พิธีสาธยายว่ายมนต์ บูชาพระเป็นเจ้าและบูชาเพลิง ครั้นต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีสงฆ์ทางพุทธศาสนาเพิ่มเติมในพระราชพิธีต่าง ๆ ทำให้รูปแบบการประกอบพระราชพิธีบางพระราชพิธีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง อย่างไรก็ตาม พราหมณ์ยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ประกอบและสืบทอดการพระราชพิธีต่าง ๆ ครบเท่าที่สถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักยังให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนและยังได้รับความเชื่อดือศรัทธาจากคนในสังคม

บรรณานุกรม

กรุณา - เรืองอุไร กุศลาลัย. "อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ" อารยธรรมอินทรี. นครหลวงฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

กฤษณศักดิ์ กัณฐสุทธิ. "การศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย สมัยรัชกาลที่ 3 จากภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527. (อักษรสำนวน)

กฤษณะไหว่ปายนุवास. ศรีมัททกวีตศิลาหรือเพลงแห่งชีวิต. แปลจาก ศรีมัททกวีตศิลา โดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2527.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร : คลังวิทยา, 2510.

คำให้การพราหมณ์อักษะนันทน์ กับคำอธิบายของพราหมณ์ ป. สุพรหมย์ ศาสตรี. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางวัฒนธรรม เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

———. ลักษณะไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา. ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

จักรชัย อภิชาติบุตร. "ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2515. (อักษรสำนวน)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พิมพ์ครั้งที่ 11. พระนคร : บรรณาการ, 2513.

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. พระหลักเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.

เฉลิม จันปฐมพงษ์ และคณะ. ประวัติศาสตร์สังคมไทย. นนทบุรี : เสถียร-ไทย, 2520.

ชวิน รังสิพรหมณกุล, ผู้รวบรวม. "พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย." อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระราชครูวามเทพมุนี (สมจิตต์ รังสิพรหมณกุล) ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส 22 กุมภาพันธ์ 2522.

ชวิน รังสิพรหมณกุล และพิบูลย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม. ประวัติและหลักธรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529. พิมพ์เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530.

ฉัฐรภัทร จันทวิช. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530.

ฉัฐรภัทร นาวิศิ์วิน. พระราชพิธีโสกันต์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2518.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บัณฑิตหลวงการพิมพ์, 2522. พิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพ น.ส.ชิตี บุณนาค.

..... ลักษณะปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พระนคร : กรม

ศิลปากร, 2498.

ศรีโลกนาถ ปาวา. "หินทุธรรม(หินทุธรรม)" อารยธรรมอินเฑีย. นคร-
หลวงฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช. นครหลวงฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-
ธนากร, 2473. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอกพระยา
รักษานุประภินธุ์(สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา).

ทวิวงศ์วลัยศักดิ์, หม่อม(หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวิวงศ์). ประเพณีในราช-
สำนัก(บางเรื่อง). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2514.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา. สาส์นสมเด็จ. พิมพ์ครั้งที่ 2.
พระนคร : กรมศิลปากร, 2516.

บันทึกรับสั่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ประทาน หม่อมราชวงศ์สุนธรา-
สวัสดิ์กุล. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2530.

ประชาติจักรจักร, พระยา(แช่ม บุนนาค). พงศาวดารโยนก. พระนคร :
คลังวิทยา, 2507.

ประภัสสร บุญประเสริฐ และคณะ. คำบรรยายวิชาพื้นฐานวัฒนธรรมไทย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

ประยูร สิทธิพันธ์. กรุงเทพฯ สองร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี : บันทึกเหตุการณ์
สำคัญ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ
: ลือสาส์น, 2526.

_____. พระราชประเพณีและประเพณีชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ปรีดิศน์-
ศาสตร์, 2524.

ประยูร อุลุชาฎะ(น. ณ ปากน้ำ). จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ

: เมืองโบราณ, 2525.

ประวัติของพราหมณ์ : พราหมณ์ในทัศนะของพระพุทธเจ้า ภัยแห่งพระราชา ผู้
เข้าชิงชัยชราควรทำอะไร. ธนบุรี : โรงพิมพ์จรัสนิทวงศ์, 2513.
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี นอม เกตุคุณิณ วัดพระศรีมหา-
ธาตุ 7 กรกฎาคม 2513.

ปรีชา นุ่นสุข. "ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช."
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ปณิธิวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2527. (อักษราเนา)

ภาสกร อินทรารุช. "การขุดแต่งโบราณสถานที่บ้านคูเมือง ตำบลห้วยชัน อำเภอ
อินทบุรี จังหวัดสิงห์บุรี" โบราณคดี 26. กรุงเทพฯ : ศรีบุญพับลิ-
เคชั่น, 2526.

ประวัติศาสตร์อินทบุรีโบราณ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพันวชน วัคพระเชษฐพน. พิมพ์ครั้งที่ 4.
พระนคร : คลังวิทยา, 2514.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. คนกับพระเจ้า. กรุงเทพฯ : โคมทอง, 2523.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : คลัง-
วิทยา, 2505.

พิสิฐ เจริญวงศ์, บรรณาธิการ. ปราสาทพนมรุ้ง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
2531. จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม
บรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอุทยาน
ประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บุรีรัมย์ วันที่ 21 พฤษภาคม 2531.

มนต์ ทองชัย. 4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร,

2530.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526.

_____. สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2528 - 2529.

เรืองอุไร กุศลาสัย. ความรู้เรื่องอินเฝียทางวัฒนธรรม(การควิทยา), พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2510.

วอลเตอร์ เอฟ. เวลดา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย พันเอกนิจทองโสภิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530.

วาทะพณณิ, พระราชครู. "พราหมณ์ในนครศรีธรรมราช" รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2521.

วิลเลียม ซีโอเกอร์ เคอ แบรี่. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเฝีย. แปลโดย จานงค์ทองประเสริฐ. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2512 - 2513.

ศรีพนม สิงห์ทอง. พระราชพิธีของกษัตริย์ไทย(สมัยโบราณ - ปัจจุบัน). พระนคร : โอเคียนส์โตร, 2505.

ศิลปากร, กรม. วิทยาลัยช่างศิลป์, กองศิลปศึกษา. สมุดภาพจิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2526. พิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.

สนั่น เมืองวงษ์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. สงขลา : โครงการบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529.

สมบัติ พลายน้อย. 100 รอยอดีต. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2525.

สัมภาษณ์ พระครูวามเทพมุนี , 18 เมษายน 2532.

สัมภาษณ์ เสวก ชนประกิจจุ , 30 พฤศจิกายน 2531.

สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.

_____. ประชุมสมุทภาพสำคัญในประวัติศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2511.

สิริวัฒน์ คำวันสา. อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2532.

สุภัทรภิส กิสิกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

สุเมธ เมฆาวิทยากุล. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โคร์, 2525.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524. (อักษราเนา)

เสฐียร พันธงศรี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : แพรพิทยา, 2516.

เสถียร ศุกโสมณ. ประวัติศาสตร์ฉบับพัฒนาการ. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2515.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตน-

โกสินทร์. นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี
พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

อนุমানราชชน, พระยา. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์ พุทธ และจีนในแง่
ประวัติศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์, 2511. สมาคม
ฮินดูสมาชจักพิมพ์เป็นธรรมเนียมบรรณาการ เนื่องในโอกาสงานแสดงวิวัฒนา-
การทางศาสนา วันที่ 27 - 28 มกราคม พ.ศ. 2511 ณ กรุงเทพฯ.

———— (เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป). ลัทธิของเพื่อน. พระนคร :
คลังวิทยา, 2514.

อรุณ เวชสุวรรณ. เงาอดีต. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2525.

อุทัย สินธุสาร. สารานุกรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ,
2520.

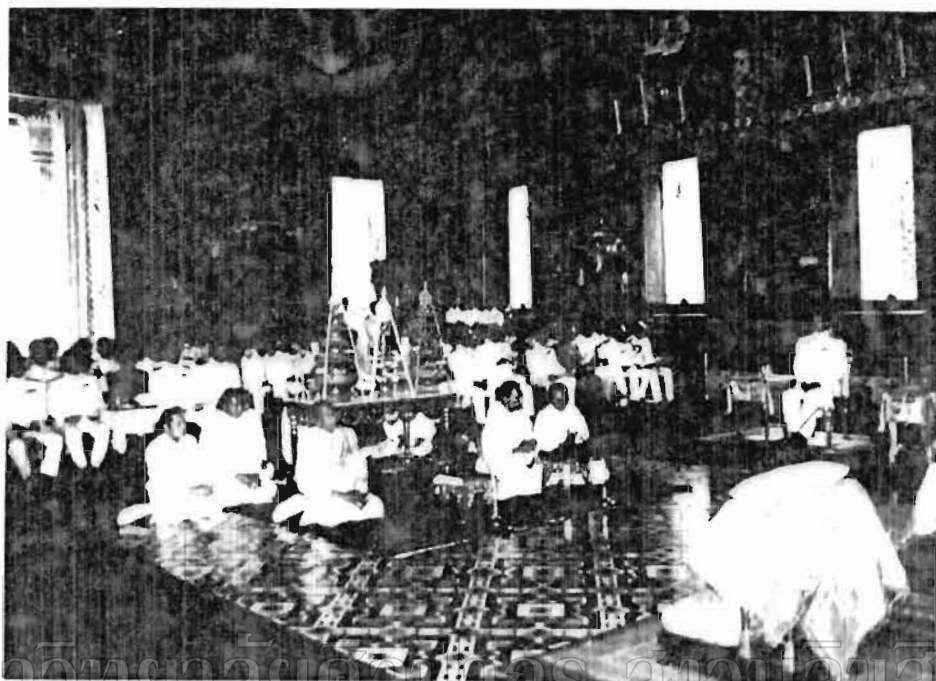
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
Chaudhuri, Nived C. Hinduism. Oxford : Oxford University
Press, c 1979.

Clark, Harry F. and Summers, Lucinda R., editors. New
Webster's Dictionary of the English Language.
(S.l.) : Delair, c 1985.

Hornby, A.S. Advanced Learner's Dictionary of Current
English. London : Oxford University, c 1974.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1

คณะพรหมมณเฑียรราชสำนัก คณะประกอบพระราชพิธี

ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : "ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย" โดย โครงการผลิตสื่อการสอน
ระดับมัธยมศึกษา

ภาพประกอบที่ ๑

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๑ ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมล-
มังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) แสดงถึงกลุ่มพราหมณ์ที่อยู่ร่วม
กับสามัญชนในสังคมไทย

ที่มา : "สมุดภาพจิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์" โดย กรมศิลปากร

ภาพประกอบที่ 3

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

(วิธีการที่ 1)

ที่มา : "กรุงเทพฯ ร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี" เบื้องเบื้องโดย ประยุทธ์
สิพลพันธ์

ภาพประกอบที่ 4

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

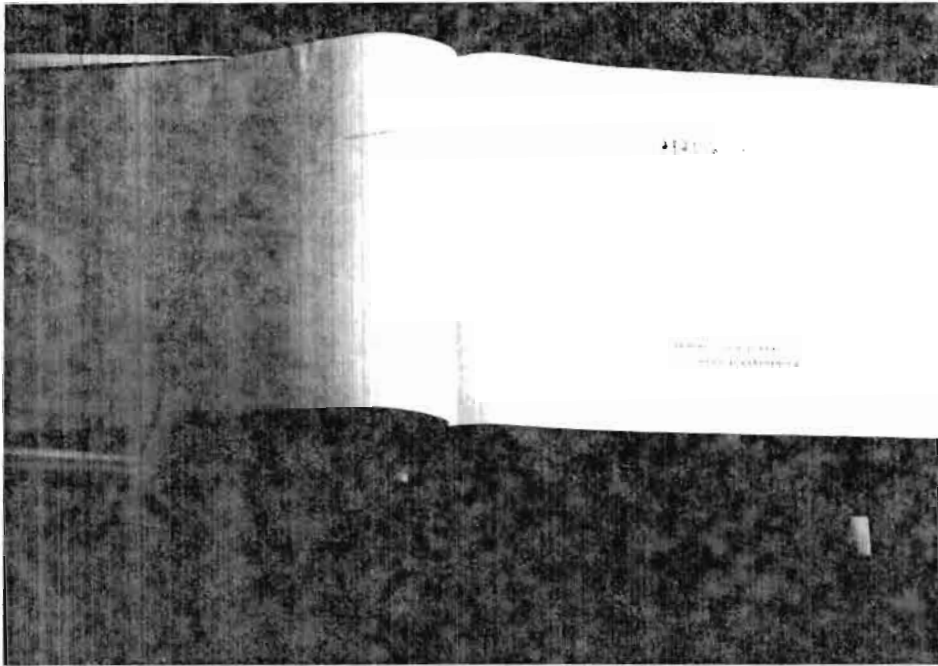
ที่มา : "กรุงเทพฯ สองร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี" เรียบเรียงโดย
ประยูทธ สิทธิพิณ

ภาพประกอบที่ 5

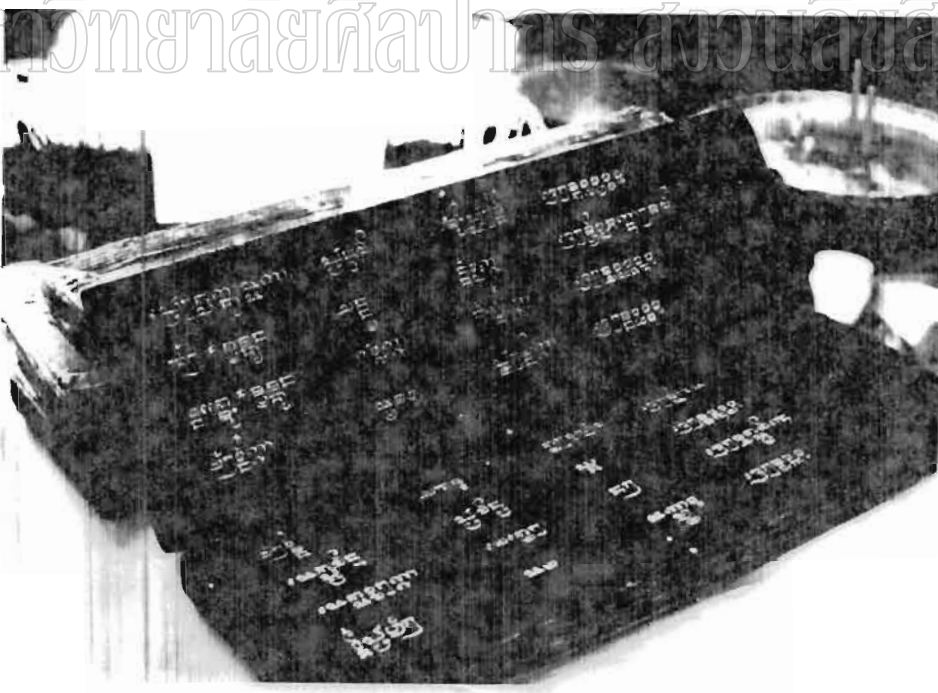
พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

ที่มา : "กรุงเทพฯ สองร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี" เรียบเรียงโดย
ประยุทธ สิริพิพัฒน์

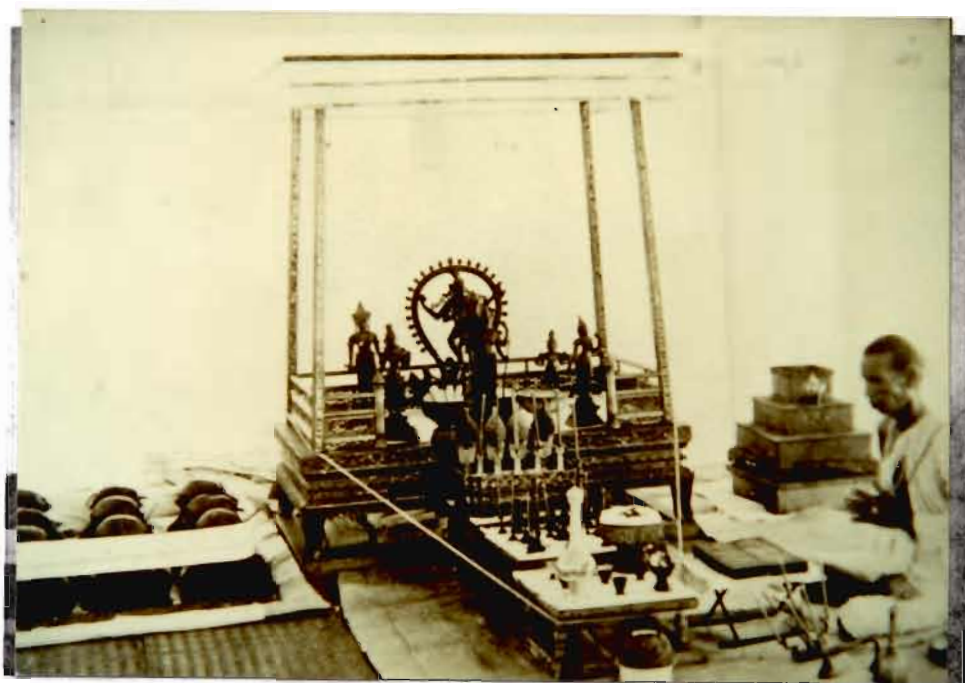
ภาพประกอบที่ 6

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 7

คัมภีร์พระเวทเล่มใหญ่ (ภาพบน) และคัมภีร์พระเวท 4 เล่ม ซึ่งพราหมณ์
ใช้กันในถาวรพระราชพิธีต่าง ๆ (ภาพล่าง)

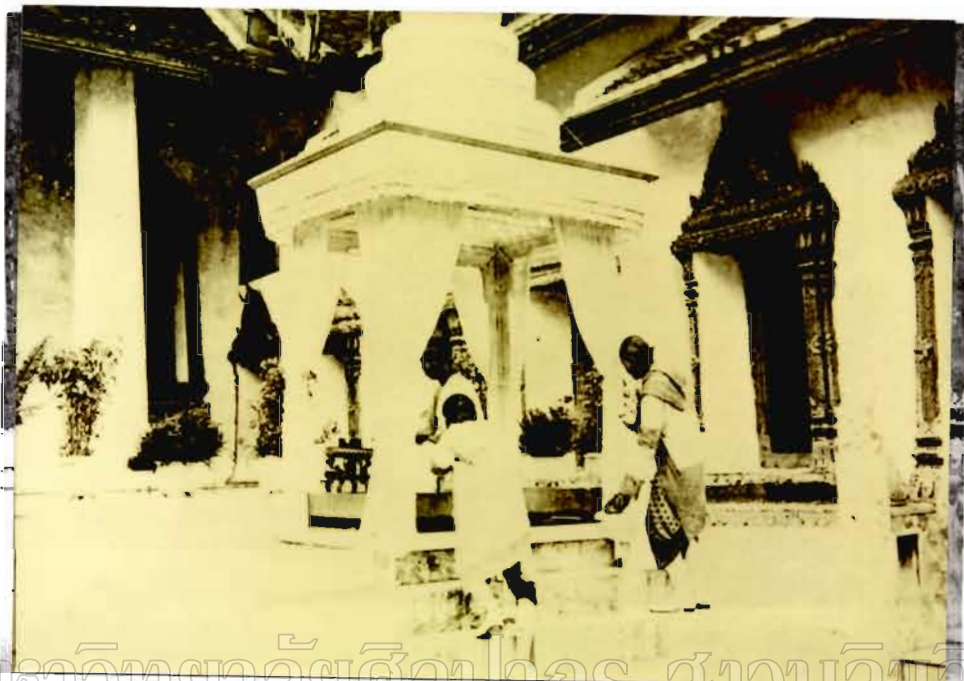

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 8

พระครูพรหมก่าลังประกอบพิธีที่โรงพิธีพรหมณ์ ที่ภายในโรงพิธี
ประกอบทวยเคียงมณฑลตั้งเทวรูปทั้งเจ็ด อาทิ พระศิวะ พระวิฆณุ พระ
ลักษมี พระมเหศวรี พระพิฆเณศและพระพรหม มีพระแท่นตั้งเครื่อง
ประกอบพิธี อาทิ พระภัทรปัฐ พระเศาและถวยเบญจพัก พระกณศ
พระสังข์ พระคัมภีร์พร้อมดากะเย็บ หมอคุมทั้งเก้าและเศาโหมกุดเท

ที่มา : "พระราชพิธีบรมราชาภิเษก" โดย ฌฏฐภัทร จันทวิช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 9

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมหรสพใน

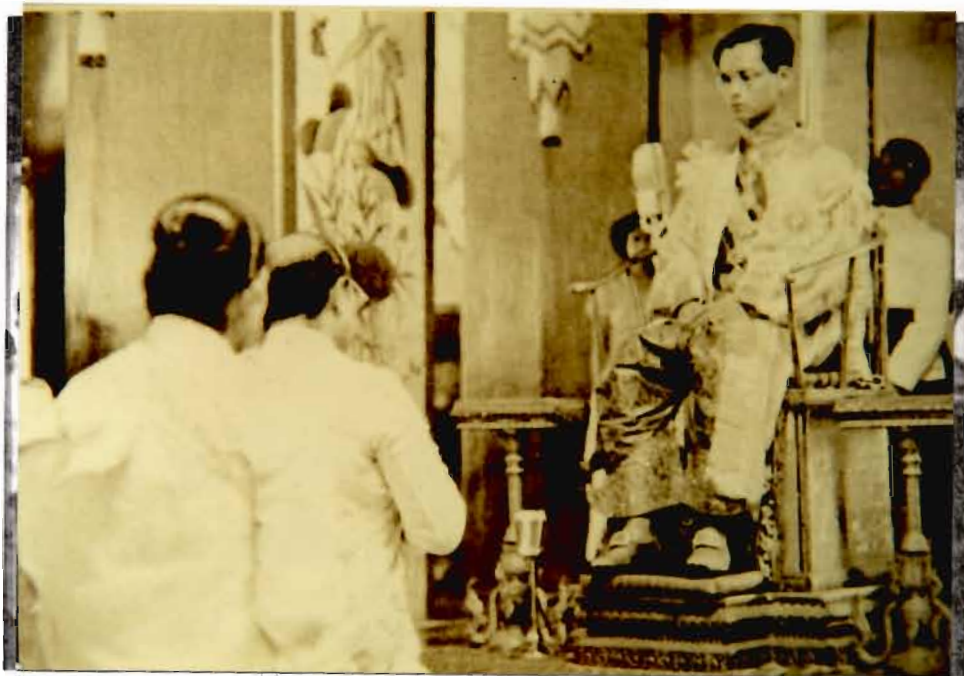
ที่มณฑลพระกระยาสนาน

ที่มา : "ประชุมสมุทภาพสำคัญในประวัติศาสตร์" โดย คณะกรรมการ
จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี

ภาพประกอบที่ 10

พระมหाराชากรูพราหมณ์ถวายน้ำเทพมนต์จากพระเศวตเบญจคัพภ
แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่มณฑลพระกระยาสนาน
ที่มา : "สักขะต๋อไทย" โดย หม่อมราชวงศ์ศุภฤกษ์ ปราโมช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ ๑๑

พร บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหาราชครู
พรหมมณเฑียรพระเวท เพื่อเปิดประตูไกรลาส อัญเชิญพระเป็นเจ้าลง
มาสถิตย์ในองค์พระมหากษัตริย์

ที่มา : "ลักษณะไทย" โดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 12

พราหมณ์ถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ ในภาพนี้พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันกำลังทรงรับพระแสง
ขรรค์ชัยศรี

ที่มา : "ลักษณะไทย" โดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

ภาพประกอบที่ ๑๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จนำจากพระตำหนักมิไนทก ตั้งสัปดาห์ฐานที่จะทรงเป็นธรรมมิกราช

ที่มา : "ลักษณะไทย" โดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

ภาพประกอบที่ 14

เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อันประกอบด้วยพระมหาพิชัย
มงกุฎ พระแสงขรรค์ชัยศรี ขาวพระกร พระแสง
จามรี เพ็ชรวาจวิชนีและฉลองพระบาท

ที่มา : "พระราชพิธีบรมราชาภิเษก" โดย ฅัญญู ภักตร์ จันทวิช

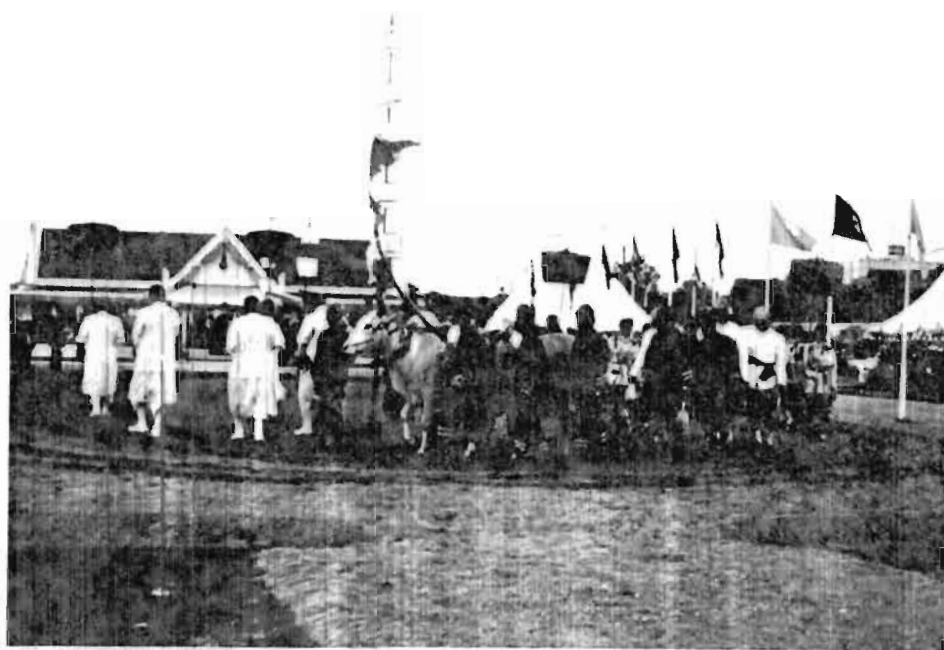

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 15

พระราชพิธีจองสวน เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว) จิตรกรรมสีฝุ่นบนผ้าใบ แขนงประติมากรรมพระที่นั่ง
วโรภาสพินาศ พระราชวังบางปะอิน ข้าเอนางปะอิน จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : "จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์" โดย กรมศิลปากร

ภาพประกอบที่ 16

ภาพประกอบที่ 17

พราหมณ์และประกอบพิธีการที่จักรพรรดินีเสด็จแรกนาขวัญ ซึ่งประกอบ
ด้วยการไถแรกนา (ภาพบน) การเสี่ยงทายอาหารพระโค (ภาพล่าง)

ภาพประกอบที่ 15

ประธานพระครูพรหมภักตแห่งน้ำสาบาน ชตะประกอบประราตพิธี
เทือน้ำระพิพัฒน์โดยา

ที่มา : "ลักษณะไทย" โดย หม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ ปราโมช

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 19

ประธานพระครูพรหมมณเฑียร

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณท์ ทัตวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 20

ภาพประกอบที่ 21

เครื่องสักการะนี้จัดเตรียมสำหรับถวายพระลัทธิในพระราชนิธิ
 ตรีนิธิปราช-ตรีปราช ประกอบด้วยขนมคนแพง ขนมท้าวขาว ขนม
 ทราย ๆ เช่น ฝักร ถั่ว รวง มะพร้าวกลั่น ขนุน ลอย เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 22

ประธานพระครูพราหมณ์แกว่งคันประทีปบูชาพระอิศวรที่โบสถ์พระอิศวร

ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือนยี่

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2532 โดย สุวัณห์ ศังวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 24

พราหมณ์ประกอบพิธีบูชาที่เสาเชิงช้า

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณต์ ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 25

คณะพรานหมณเฒ่าสังฆะระหว่างการประกอบพิธีบูชาที่
เสาชิงช้า

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณดี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 26

ประธานพระครูพราหมณ์สงฆ์น้ำเทพมนต์ที่กระตาดนคร ซึ่งเป็นกระตาด
ที่เคยใช้ในพิธีโล้ชิงช้า

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณดี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 27

ประธานพระครูพรหมธำมรงค์คันประทีปและสันกระตึงบูชากระดานครู

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2532 โดย สุวณดี คังวิเศษชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 28

ลักษณะการตั้งนางกระดานพื้นนอกโบสถ์ เรียงกันไปจากนางกระดาน
รูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ทางทิศตะวันออก (องค์ที่เห็นอยู่ทางด้าน
หน้าสุด) พระนางขรรณี (องค์กลาง) และพระนางคงคา (องค์สุดท้าย)
ภายหลังจากเชิญนางกระดานสงฆ์แล้ว ในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือนยี่

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวณดี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 29

ลักษณะการตั้งนางกระดาน โดยมีราชวัติตรึงล้อมรอบ

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ.2532 โดย สุวันดี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 30

ภาพประกอบที่ 31

ประธานพระครูพราหมณ์เจิม (ภาพบน) และแกว่งคันประทีปบูชาพระนางคงคา (ภาพล่าง) ก่อนที่จะเชิญนางกระดานขึ้นแล้วนำไปเก็บไว้ในโบสถ์พระอิศวรตามเดิม

ภาพประกอบที่ ๖๐

ประธานพระครูพรหมมณีเชษฐาภรณ์ประธานขึ้นจากหลุม
ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนยี่

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ โดย สุวัณดี ทั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ ๖๖

ประธานพระครูพรหมมณีเจดุนางกระดานขึ้นจากหลุม

ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนยี่

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ โดย สุวันดี ทั้งวิเศษชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพประกอบที่ 33

ประธานพระครูพรหมมณเฑียรานเวทเปิดประตูศิวาลัยโกธาสที่โบสถ์
พระนารายณ์

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2532 โดย สุวณดี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ ๖๕

พระภิกษุสงฆ์ชั้นเรียนแถวหน้ากระดาน สวดมนต์ (สวดโบท) ที่
โบทพระนารายณ์

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณท์ ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 36

ภาพประกอบที่ 37

ประธานพระครูพรานมณเฑาะว์อาคมวิสุทธิ

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2552 โดย สุวัณท์ ตั้งวิเศษาน (ภาพบน)

ที่มา : "ศาสนาฆราวาสในประเทศไทย" โดยโครงการผลิตสื่อการสอนระดับ
มัธยมศึกษา (ภาพล่าง)

ภาพประกอบที่ 38

ภาพประกอบที่ 39

พราหมณ์คู่สวาทขึ้นแถว เวียงหนึ่ง(ตอนลึก) สวทุมโรย(สวทไบสค์)
ที่ไบสค์พระภิกษุ(ภาพบน) และที่ไบสค์พระนารายณ์(ภาพล่าง)

ถ่ายเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณตี ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 40

ประธานพระครูพรหมมณเฑียรกิจประทีปบูชาบรมหงส์

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวณัฏ์ ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 41

พระภิกษุเหน็บแก้ผ้าใจก่อนจะ เชิญ เทวรูปไปประดิษฐานที่มณฑล

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2552 โดย สุวัฑฒ์ ธีระวิเศษาน

ภาพประกอบที่ 42

พราหมณ์ เชิญ เทวรูปไป ประทับยังมณฑล

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวัณที ตั้งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 43

ภาพประกอบที่ 44

พระครุพราหมณ์อ่านพระเวทย์ขำหงส์(ภาพบน) ในขณะที่พราหมณ์อีก
ท่านหนึ่งไกวเปลหงส์(ภาพล่าง)

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2532 โภยก สุวัณท์ กังวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 45

อุปกรณ์เครื่องใช้ในการประกอบพิธีคักจุก ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันแรม 6 ค่ำ
เดือนยี่

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ.2532 โดย สุวัณที ตั้งวิเศษชน

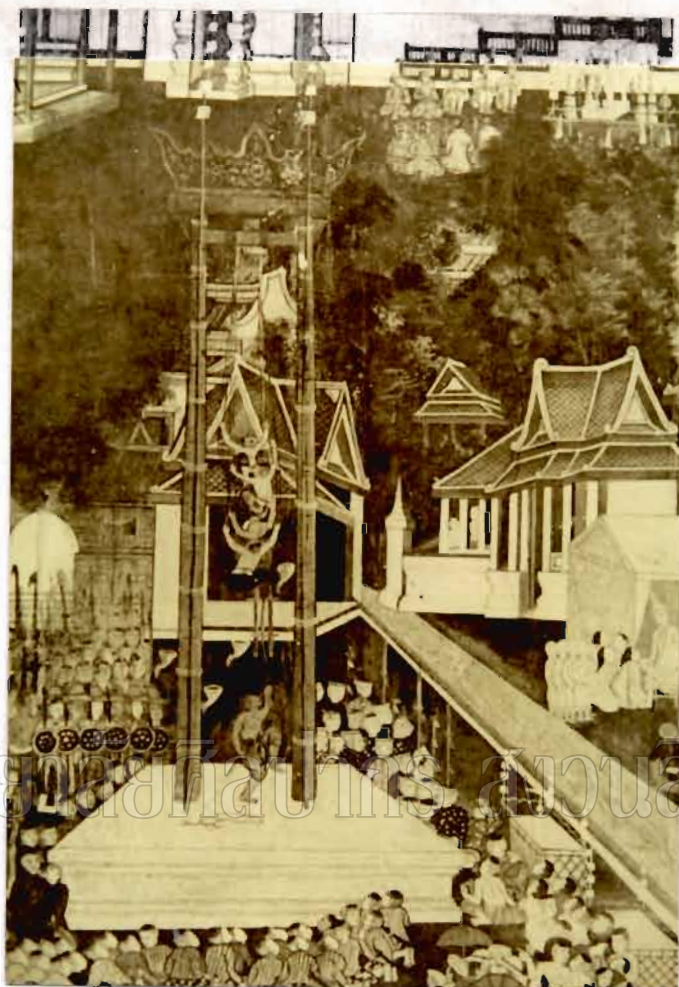

ภาพประกอบที่ 46

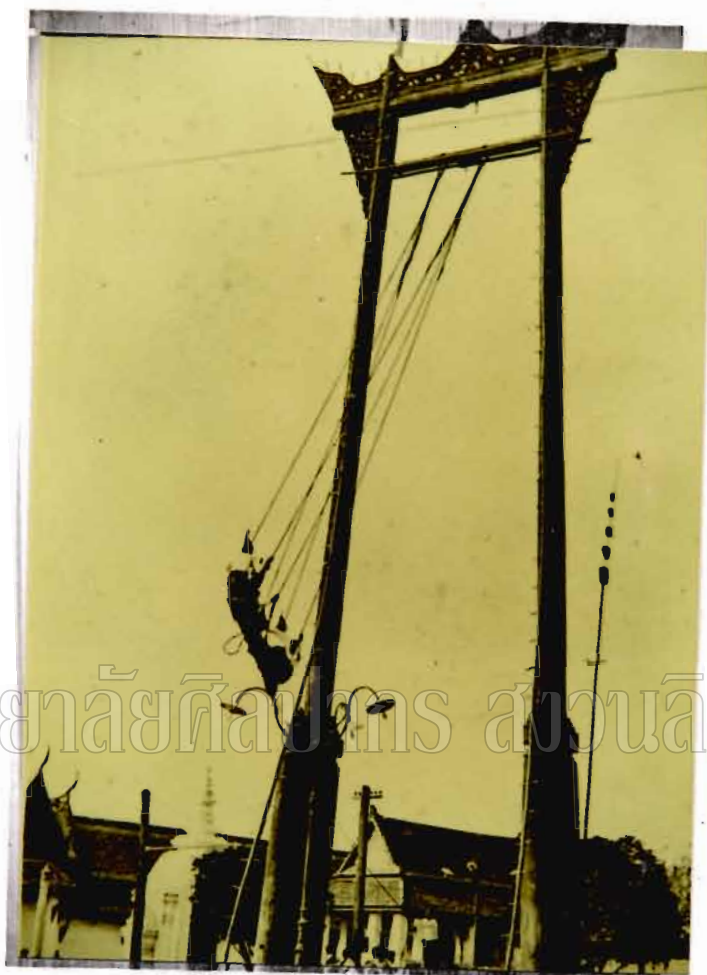
ภาพประกอบที่ 47

เด็กที่เข้าร่วมการ ศักดิ์จากมานั่งพร้อมกันเพื่อรับศีลจากพระสงฆ์ (ภาพบน)
 พระสงฆ์สวดเจริญใจ พระพี่นางทรงนำการ ศักดิ์จากให้แก่เด็กๆ (ภาพล่าง)
 ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2532 โดย สุวันดี กิ่งวิเศษชน

ภาพประกอบที่ 48

ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
แสดงให้เห็นลักษณะการโขนชิงช้าในพิธีโขนชิงช้าที่หน้าเทวสถาน
ที่มา : จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์" โดย ประยูร จุลัญชา

ภาพประกอบที่ 49

นาวันกล่าวถึงโลซึ่งชา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีกรรมปวาย

ที่มา : "100 รอยอดีต" โดย สมบัติ พลายน้อย